

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΠΑΙΔΙΑ ΡΟΜΑ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: Χρονάκη Άννα

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: Παπατόλια Γεωργία

ΕΤΟΣ:2005

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 4425/1 τ.1

Ημερ. Εισ.: 30-06-2005

Δωρεά: Συγγραφέας

Ταξιδιωτικός Κωδικός: ΠΤ – ΠΠΕ
2005

ΠΑΠ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα έπρεπε να γεμίσω πολλές σελίδες για να ευχαριστήσω όλους όσους με βοήθησαν μέχρι και την τελευταία στιγμή να φέρω εις πέρας την παρούσα εργασία. Συνάντησα αρκετές δυσκολίες κυρίως τεχνικού τύπου και για να ξεπεράσω χρειάστηκα μεγάλη υποστήριξη.

Αρχικά θα ήθελα να ευχαριστήσω την κα. Α. Χρονάκη για την ηθική υποστήριξη και τις ώρες συνεργασίας που αφιέρωσε για την να διεξαχθεί η παρούσα εργασία, την παροχή βιβλιογραφικού υλικού καθώς και την ενθάρρυνσή της σε θέματα που αφορούν την χρήση Η/Υ.

Ακόμη ένα μεγάλο ευχαριστώ στον κο. Αντώνη και την Αγγελική για την πολύτιμη βοήθειά τους σε θέματα που αφορούν την χρήση Η/Υ, την Σοφία και τον Γιώργο για την αμέριστη ηθική υποστήριξη, την υπομονή και κατανόησή τους.

Κλείνοντας θα ήθελα να ευχαριστήσω τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές του σχολείου όπου πραγματοποιήθηκε η έρευνα για τη βοήθεια και την συνεργασία τους

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....ΣΕΛ.2-7

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΤΩΝ ΤΣΙΓΓΑΝΩΝ ΚΑΙ Η ΘΕΣΗ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

2.1 Η καταγωγή των τσιγγάνων.....ΣΕΛ.8-12

2.2 ο πολιτισμός των τσιγγάνων.....ΣΕΛ.12-16

2.3 Η οικονομία και η εργασία.....ΣΕΛ.16-19

2.4 Η θέση της γυναίκας Roma.....ΣΕΛ.19-23

2.4 η διαμόρφωση της τσιγγάνικης γλώσσας.....ΣΕΛ.23-26

2.5 Γλώσσα και μαθηματικά.....ΣΕΛ.26-31

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3Ο

Πολιτικές παρέμβασης στην εκπαίδευση των τσιγγανοπαίδων

3.1.1 Διγλωσσία και Προγράμματα δίγλωσσης

Εκπαίδευσης..ΣΕΛ.31-34

3.1.2 Προγράμματα για την Εκπαίδευση των τσιγγάνων-από το 1984 μέχρι σήμερα.....,ΣΕΛ.35-44

3.2 Η συμβολή του εκπαιδευτικού στην ενσωμάτωση των τσιγγανοπαίδων- η σημασία της κατάρτισης.....ΣΕΛ.44-47

3.3.1 Το σχολικό σύστημα σήμερα- κατά πόσο παρέχει τις προϋποθέσεις ενσωμάτωσης.....ΣΕΛ.47-50

3.3.2 Η οργάνωση των σύγχρονων Δημοτικών σχολείων.....ΣΕΛ.51-53

3.4 Η στάση των γονιών Τσιγγάνων για την Εκπαίδευση –ο αντίκτυπος στη φοίτηση των τσιγγανοπαίδων.....ΣΕΛ.53-57

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4Ο

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

4.1 Ερωτήματα και στόχοι που τέθηκαν για την υλοποίηση της έρευνας.....ΣΕΛ.58-60

4.2 Επιλογή μεθοδολογικής προσέγγισης.....ΣΕΛ.60-61

4.3 Ανασταλτικοί παράγοντες κατά την εφαρμογή της έρευνας.....ΣΕΛ.62-63

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5Ο

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΝΩ

ΜΕΡΙΑΣ.....ΣΕΛ.64

5. 1 Η τάξη του κυρίου Δημήτρη ΣΕΛ.65

5.2 Το προφίλ των τσιγγανοπαίδων της Δ' τάξης του σχολείου της Άνω Μεριάς.....ΣΕΛ.66-68

5.3 Εφαρμογή Πειραματικής Διδασκαλίας: Ανάθεση Ρόλων και Αλλαγή Ρόλων.....ΣΕΛ.68-69

5.3.1 Ο Αλέξανδρος μας διδάσκει αριθμούς στην γλώσσα του.....ΣΕΛ.69-71

5.3 2 ο Αλέξανδρος, ο Κώστας, ο Γιάννης μας βάζουν να λύσουμε αριθμητικές πράξεις της επιλογής τους στην τσιγγάνικη γλώσσα.....ΣΕΛ.72-76

5.3.3 Τα τσιγγανόπαιδα μας μαθαίνουν μαθηματικές και γεωμετρικές έννοιες που έχουμε προηγουμένως εντοπίσει ομαδικά με τη βοήθεια οπτικού υλικού..... ΣΕΛ.76-79

5.3.4 Τα παιδιά κάνουν συνολική χρήση των αριθμών και εννοιών που διδάχθηκαν στα τσιγγάνικα μέσα από ρόλους εμπόρων και πελατών..... ΣΕΛ.79-84

5.4 Αξιολόγηση της Πειραματικής Διδασκαλίας

5.4.1 αντίκτυπος σε τσιγγανόπαιδα και μη απο την αλλαγή ρόλων..... ΣΕΛ.84-88

5.4.2 Αποτελέσματα πρώτης συνέντευξης..... ΣΕΛ.89-91

5.4.3 Ρατσιστικές διαθέσεις των παιδιών του σχολείου της Άνω Μεριάς..... ΣΕΛ.91-93

5.4.4 Η σημασία της τσιγγάνικης γλώσσας στο σχολείο της Άνω Μεριάς..... ΣΕΛ.94-95

5.4.5. Η σημασία των μαθηματικών στο σχολείο της Άλλης Μεριάς..... ΣΕΛ.95-96

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6Ο

6.1 Συζήτηση με τρεις εκπαιδευτικούς του σχολείου της Άνω Μεριάς..... ΣΕΛ.97-100

6.2 Συζήτηση με έμπειρο δάσκαλο για τα προγράμματα ενσωμάτωσης..... ΣΕΛ.100-101

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7Ο

7.1. Αλλαγή Ρόλων και Μαθηματικά..... ΣΕΛ.101-102

7.2. Αλληλεπιδράσεις από την Αλλαγή Ρόλων ... ΣΕΛ.102-103

5.4.5. Η σημασία των μαθηματικών στο σχολείο της Άλλης Μεριάς ΣΕΛ.103-104

7.3. Προτάσεις ΣΕΛ.105-106

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ..... ΣΕΛ.107-109

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

*«Ρόμ σο σουκάρ, σο σουκάρ τε πφενέν τουκέ»
«Τσιγγάνο τι ωραία ,τι ωραία να σε λένε»*

Έτσι λέει κάποιο μελωδικό τσιγγάνικο τραγούδι, αρκεί όμως να προχωρήσουμε στον παρακάτω στίχο, για να καταλάβουμε πως τα πράγματα δεν είναι πάντα τόσο ωραία:

*«...Ρόμ ναϊ κολάϊ του τε αβές...»
«...Τσιγγάνος δεν είναι εύκολο να είσαι...»*

Γιατί όμως τα πράγματα δεν είναι ρόδινα για τη συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα;

Ποιες οι δυσκολίες για την ομάδα αυτή που ζει στην σύγχρονη ελληνική κοινωνία και προσπαθεί να ενταχθεί στον δυτικό τρόπο ζωής ;

Και γιατί παρόλο που ζουν μέσα στη σύγχρονη κοινωνία στην οποία ασκείται πίεση για παγκοσμιοποίηση οι τσιγγάνοι βρίσκονται ακόμη στο περιθώριο; Βλέπουμε ότι η αγορά κατακλύζεται από ενδυμασίες τσιγγάνικου στυλ και γίνεται μάλιστα μόδα που εξαπλώνεται ολοένα και περισσότερο. Σε κάτι τόσο επιφανειακό και ανούσιο θα έλεγα, είμαστε όλοι δεκτικοί. Παρόλα αυτά πόσοι ευαισθητοποιούνται για τα ουσιαστικά προβλήματα στέγασης, εργασίας, υγείας και εκπαίδευσης που αντιμετωπίζουν από γενιά σε γενιά οι τσιγγάνοι;

Η κατάσταση είναι στατική για την κοινωνική αυτή ομάδα που παλεύει να επιβιώσει και όταν αναγκαστεί να καταφύγει στην

παρανομία για να το πετύχει αυτό τότε όλοι οι φορείς σπεύδουν να κινητοποιηθούν για να ασκήσουν ποινικές διώξεις όταν όλο τον υπόλοιπο καιρό οι ίδιοι φορείς είναι αυτοί που αδρανούν.

Όμως κανένας φορέας δεν μπορεί να λειτουργήσει όταν σε προσωπικό επίπεδο δεν υπάρχει ευαισθητοποίηση.

Από τη μία πλευρά οι ίδιοι οι γονείς τσιγγάνοι έχουν αποδεχτεί τη κοινωνική θέση που εμείς τους δώσαμε και αρνούνται να μορφώσουν τα παιδιά τους και από την άλλη οι μη τσιγγάνοι αρνούνται να μορφώσουν τα δικά τους παιδιά σε σχολεία όπου φοιτούν τσιγγανόπαιδα.

Τους αντιμετωπίζουμε σαν ενοχλητικούς που απλά ζουν ανάμεσά μας και το γεγονός ότι δεν αποτελούν για την κυρίαρχη ομάδα απειλή με την έννοια της ανταγωνιστικότητας για τον εργασιακό τομέα-γιατί θεωρούμε δεδομένο ότι το δικό τους πόστο είναι αυτό των πλανόδιων εμπόρων και όχι κάτι ανώτερο-δισκρινίζουμε αυτήν την κατά τα άλλα προοδευτική λογική που μας διακρίνει σα σύγχρονη δυτικότροπη κοινωνία που είμαστε...

Οι περισσότεροι από 'μας έχουμε ακούσει από τους γονείς μας ως παιδιά την απειλή «Θα φωνάξω τον γύφτο» σε μια προσπάθειά τους να μας συνεντίσουν και να μας συμμορφώσουν. Από κάποια τέτοια όμως ερεθίσματα από την παιδική κιόλας ηλικία αρχίζει να αναπτύσσεται ο ρατσισμός και η υποτίμηση των τσιγγάνων...

Σ' αυτή την ευαίσθητη ηλικία όμως μπορεί το παιδί να αποστασιοποιηθεί από αυτές τις αναχρονιστικές απόψεις των ενηλίκων που μάλλον έχουν χάσει το ρομαντισμό τους...

Έχοντας όλα τα παραπάνω κατά νου ήθελα να δω από κοντά το πώς είναι τα πράγματα μέσα στην κοινωνική σκηνή του σχολείου όπου φοιτούν τσιγγανόπαιδα. Υπάρχει άραγε αντιστοιχία στον τρόπο που αντιμετωπίζονται οι τσιγγάνοι από τους μη τσιγγάνους στο σχολείο με αυτόν που θα αντιμετωπίσουν στην κοινωνία αποφοιτώντας; Η εργασία αυτή αποτελεί μία προσπάθειά να δώ πώς

η ευρύτερη κοινωνία αλλά και το σχολικό σύστημα σε μικρογραφία της κοινωνίας αλληλεπιδρά με τη συγκεκριμένη πολιτισμική ομάδα .

Συγκεκριμένα τα παρακάτω ερωτήματα με απασχόλησαν:

- Το σχολείο δηλαδή δρα θεραπευτικά για να εξαλειφθεί σταδιακά η περιθωριοποίηση των τσιγγάνων ή λειτουργεί σαν σκληρή προετοιμασία του τι ακολουθεί εκεί έξω στην κοινωνία;
- Το σχολείο ως θεσμός διατηρεί και ενισχύει την κουλτούρα των τσιγγάνων ή προκειμένου να τους ενσωματώσει τους κάνει να ξεχάσουν τη κουλτούρα τους και κατ' επέκταση τη μητρική τους γλώσσα; Μήπως θα έπρεπε να παρέχει περισσότερες ευκαιρίες στους τσιγγάνους ο εκπαιδευτικός στο να εκφράζονται στη γλώσσα τους;
- Το να αναλάβουν να διδάξουν τα τσιγγανόπαιδα στη γλώσσα τους θα μπορούσε να τονώσει την αυτοπεποίθησή τους και βοηθήσει στην ενσωμάτωση;
- Οι μη τσιγγανόπαιδες πώς θα αντιδράσουν όταν διδαχθούν στην τσιγγάνικη γλώσσα - θα το βρουν ενδιαφέρον ή ανούσιο;
- Τα μαθηματικά σαν μάθημα λόγω του συμβολικού τους χαρακτήρα δυσκολεύουν τα τσιγγανόπαιδα και χρησιμοποιούν τα τυπικά μαθηματικά στη πράξη μιας που λόγω της παιδικής εργασίας τους έρχονται σε επαφή με χρήματα λόγω εμπορικών συναλλαγών;
- Οι εκπαιδευτικοί που διδάσκουν σε μικτές τάξεις τσιγγανόπαιδων και μη είναι επαρκώς καταρτισμένοι;

Στα ερωτήματα μου αυτά προσπάθησα να δώσω απάντηση μέσω ενός διδακτικού πειράματος στα πλαίσια μιας εθνογραφικής μελέτης. Τα συμπεράσματα μου όμως δεν ήταν ιδιαίτερα ενθαρρυντικά. Συνοπτικά διαπίστωσα ότι το χάσμα παραμένει

αγεφύρωτο. Στα παιδιά δεν παρέχονται ευκαιρίες να μιλήσουν στη μητρική τους γλώσσα στα πλαίσια του σχολείου, οι εκπαιδευτικοί του συγκεκριμένου σχολείου αν και διαπίστωσα πως ήταν καταρτισμένοι δεν μπορούσαν τελικά να κάνουν πράξη όσα γνώριζαν. Θεωρώ ότι στο συγκεκριμένο σχολείο όπου πραγματοποιήθηκε η έρευνα τα πράγματα μοιάζει να λειτουργούν σωστά αφού είναι από τα λίγα σχολεία όπου πραγματοποιούνται μαθήματα ενισχυτικής διδασκαλίας στα τσιγγανόπαιδα για να βοηθηθούν και αυτό είχε σαν αποτέλεσμα τα τσιγγανόπουλα που φοιτούν εκεί να έχουν σημειώσει μεγάλη πρόοδο και να ανταποκρίνονται πολύ καλά στα μαθήματά τους. Δυστυχώς όμως μόνο έξω από τα πλαίσια του σχολείου έχουν την ευκαιρία να μιλήσουν στη μητρική τους γλώσσα και όχι μέσα σ' αυτό.

Ως προς τον τομέα των μαθηματικών τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα παιδιά- τσιγγανόπαιδα και μη - δυσκολεύονται ιδιαίτερα στην πράξη της διαίρεσης και μέσα από ένα καθημερινό παράδειγμα αγοραπωλησίας στα πλαίσια της διδασκαλίας στην τάξη απέδειξαν ότι το σωστό αποτέλεσμα που έβρισκαν δεν ακολουθούσε το δρόμο των τυπικών μαθηματικών αλλά έναν πιο προσωπικό τρόπο σκέψης.

Δεν έλειψαν κάποιες ρατσιστικές τάσεις από τα παιδιά που φοιτούν με τσιγγανόπαιδα όμως σε πλαίσια που δε δημιουργούνταν προβλήματα στη συνεργασία και συνύπαρξη των παιδιών μέσα στην τάξη.

Το πρόγραμμα των Ιωαννίνων στο οποίο είχαν εναποθέσει τις ελπίδες για κάτι καλύτερο τόσο οι εκπαιδευτικοί όσο και οι ίδιοι οι τσιγγάνοι σταμάτησε και τώρα δε μένει παρά να γίνει κάποιο βήμα, να δραστηριοποιηθεί κάποιος φορέας άμεσα έτσι ώστε ό,τι θετικό έχει γίνει έως σήμερα να συνεχιστεί και να εξελιχθεί και όχι να μείνουν και πάλι τα πράγματα στη θεωρία -δηλαδή στα λόγια- και όχι στην πράξη.

Στο δεύτερο κεφάλαιο θα αναφερθώ στη διαδρομή των τσιγγάνων

από την αρχή του ταξιδιού τους από τη μακρινή Ινδία μέχρι σήμερα που ζουν σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες .Θα εξετάσουμε ποιά είναι η κοινωνικο-οικονομική τους θέση στην ελληνική πραγματικότητα δηλαδή με τι εργασίες καταπιάνονται ποιά είναι η θέση της γυναίκας Roma μέσα στην τσιγγάνικη κοινότητα και ποιά έξω από αυτή.

Ακόμη θα αναφερθώ στην γλώσσα των τσιγγάνων που παρά τα «ταξίδια» της παρέμεινε αναλλοίωτη ανά τους αιώνες αν και δεν έχει γραπτό λόγο παρά μόνο προφορικό .Τέλος θα αναφερθώ στη σύνδεση της γλώσσας με τα μαθηματικά μιας που το ερευνητικό μέρος της παρούσας εργασίας πραγματεύεται το γνωστικό αντικείμενο των μαθηματικών.

Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζω τις πολιτικές παρέμβασης δηλαδή τα προγράμματα ενσωμάτωσης που εφαρμόστηκαν στη χώρα μας από το 1984 μέχρι σήμερα όπου το πρόγραμμα του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων που ίσχυε μέχρι πρόσφατα σταμάτησε και σε όσα προγράμματα διγλωσσίας έχουν εφαρμοστεί γενικότερα τις τελευταίες δύο δεκαετίες.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παραθέτω τους στόχους και τα ερωτήματα της εφαρμογής του διδακτικού πειράματος στα πλαίσια εθνογραφικής μελέτης, τις μεθόδους που χρησιμοποίησα για την συλλογή των στοιχείων και όλες τις δυσκολίες που συνάντησα κατά την υλοποίησή της.

Στο πέμπτο κεφάλαιο περιγράφεται αναλυτικά η πορεία της έρευνας συγκεκριμένα η περίπτωση μελέτης μιας συγκεκριμένης τάξης ενός σχολείου στο οποίο φοιτούν τσιγγανόπαιδα, τα αποτελέσματα που βγήκαν από την έρευνα αυτή και οι συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν με τα παιδιά.

Στο έκτο κεφάλαιο παραθέτω συζητήσεις που έγιναν με έμπειρους εκπαιδευτικούς οι οποίοι σχολιάζουν την κατάσταση, τα διάφορα προγράμματα ενσωμάτωσης και τρόπους παρέμβασης και συζητούν λύσεις για το μέλλον.

Κλείνοντας την εργασία μου στο έβδομο κεφάλαιο κάνω μια συνολική αποτίμηση της εμπειρίας από την έρευνα αυτή και καταγράφω τα συμπεράσματά μου για όσα είδα, άκουσα, διάβασα και έμαθα από την όλη εμπειρία.

Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας με ενδιαφέρει περισσότερο το «ταξίδι» και όχι η «Ιθάκη». Να αποκτήσουμε εγώ και οι αναγνώστες και αναγνώστριες στη διάρκεια του ταξιδιού γνώσεις και εμπειρίες, εφόδια ψυχής ικανά να μας ευαισθητοποιήσουν και να δούμε με θετικό μάτι τους διαφορετικούς, τους ξένους, τους τσιγγάνους. Να είμαστε ανεκτικοί μαζί τους, να τους αποδεχόμαστε και να συμβιώνουμε χωρίς διακρίσεις και αποκλεισμούς τόσο στο χώρο του σχολείου όσο και ευρύτερα στην κοινωνία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΤΩΝ ΤΣΙΓΓΑΝΩΝ ΚΑΙ Η ΘΕΣΗ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Στο παρόν κεφάλαιο θα δούμε την ιστορία των τσιγγάνων δηλαδή τη διαδρομή τους από πού δηλαδή ξεκίνησαν μέχρι να εγκατασταθούν στην Ελλάδα και να διεκδικήσουν μια ισότιμη θέση σε κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο.

2.1 Η καταγωγή των τσιγγάνων

Όταν αναφερόμαστε στους Roma αναγνωρίζουμε ότι πρόκειται για ειρηνικούς εισβολείς, ένα λαό χωρίς ιστορική πατρίδα που κατόρθωσε να εισβάλλει στον ευρωπαϊκό χώρο. Ξεκινώντας από τη μακρινή Ινδία συνεχίζουν και κουβαλούν τη γλώσσα τους, το ήθος τους ,τις παραδόσεις τους καταφέροντας να παραμείνουν αναγνωρίσιμη εθνική ομάδα αφού δεν αναμίχθηκαν με άλλες φυλές αλλά διατήρησαν την αρτιότητά τους.(Ντούσας, 1997)

Οι επιστήμες της Γλωσσολογίας, της Ιστορίας, της Ανθρωπολογίας και της Εθνολογίας έδωσαν απ' τον 18^ο αιώνα την απάντηση στην ερώτηση «από πού κατάγονται οι Αθίγγανοι;». Κατέληξαν λοιπόν, στο γεγονός ότι οι Αθίγγανοι κατάγονται από τη Βορειοδυτική Ινδία και ξεκίνησαν τη μετανάστευσή τους κατά κύματα μετά τον 8^ο αιώνα μ.Χ

Από τον 11^ο αιώνα στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία εγκαθίστανται ξένοι λαοί, όπως Σλάβοι, Αρβανίτες, Τούρκοι, καθώς και Αθίγγανοι, οι οποίοι όπως και οι προηγούμενοι δημιουργούν τους δικούς τους συνοικισμούς. Οι Αθίγγανοι για τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία ήταν

άνθρωποι που είχαν μαγικές ικανότητες και εξασκούσαν την τέχνη της μαντείας. Μέχρι τότε η ονομασία Αθίγγανος δεν υπήρχε. Η ονομασία αυτή συναντάται για πρώτη φορά στο Βυζάντιο. Αθίγγανους ονόμαζαν τους Rom οι κληρικοί, οι οποίοι τους ταύτισαν με τους «Αθίγγανους» μια χριστιανική αίρεση, όπου υπήρχαν πολλές προλήψεις και μεταξύ αυτών ήταν να μη θέλουν να τους αγγίζει κανείς, ούτε να πιάσουν κάτι από το χέρι του άλλου (εξ' ου και Αθίγγανοι). Οι κληρικοί ταύτισαν τους Rom με τους Αθίγγανους, εξαιτίας των μαντικών ικανοτήτων των πρώτων, πίστευαν έτσι πως ήταν άθεοι και ειδωλολάτρες και γι' αυτό τους έδωσαν το όνομα της αίρεσης των Αθίγγανων (Ντούσας 1997, σελ.43 – 45). Με την τουρκική κατάκτηση της Μικράς Ασίας η λέξη Αθίγγανος, παίρνει τον τύπο τσιγγανέ και έτσι προκύπτει η ονομασία Τσιγγάνος ή Ατσιγγανος (Ντούσας 1997, σελ.45).

Την εποχή εκείνη, υπάρχει ένα κύμα μετανάστευσης των Rom στην Ελλάδα. Έτσι από τη Μέση Ανατολή, οι Rom πηγαίνουν με καράβια, στην Κρήτη και την Πελοπόννησο. Οι Rom δε μένουνε πάνω από τριάντα μέρες στις σκηνές που έχουνε στήσει για να μείνουν. Από την Αίγυπτο οι Rom πηγαίνουν και αυτοί με καράβια να εγκατασταθούν στα παράλια της Ελλάδας, στην Κρήτη, τη Φθιώτιδα, τη Χαλκίδα και τη Μάνη. Αυτοί μάλιστα οι Rom έγιναν γνωστοί με όνομα γύφτοι, λόγω της Αιγυπτιακής του καταγωγής (Αιγύπτιοι – γύφτοι).

Στην Πελοπόννησο οι Rom εισέβαλαν το 15^ο αιώνα ως νομάδες και εγκαταστάθηκαν σε περιοχές που κατείχε η Βενετία γιατί τους παρείχαν ασφάλεια σε αντίθεση με τις άλλες περιοχές της Πελοποννήσου, οι οποίες υπέφεραν από τις τουρκικές επιδρομές. Αρχικά οι Rom κατοικούσαν κοντά στους Ιουδαίους και πλήρωναν φόρους, όπως οι υπόλοιποι πολίτες του κράτους.

Τα ετήσια τέλη που πλήρωναν οι τσιγγάνοι στη κυβέρνηση της Κέρκυρας ήταν αρκετά για να κάνουν ένα ανεξάρτητο φέουδο (Feudo

Acinganozum). Ο βαρόνος του τσιφλικιού των Γύφτων είχε το δικαίωμα να δικάζει και να τιμωρεί οποιονδήποτε δουλοπάροικο. Ο βαρόνος μπορούσε να στείλει ένα τσιγγάνο, εξορία, να τον φυλακίσει, να τον κάνει σκλάβο, να τον χρησιμοποιήσει για εργασία σε εμπορικό ιστιοφόρο. Οι δουλοπάροικοι Rom του φέουδου ήταν υποχρεωμένοι κάθε χρόνο να πληρώνουν φόρο σε χρήμα και είδος στον αφέντη.

Η κατάλυση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από τους Τούρκους δεν εμπόδισε τους Αθίγγανους να συνεχίσουν την πορεία τους, στην περιοχή της Ελλάδας, της Μικράς Ασίας και στη περιοχή των Βαλκανίων.

Οι Αθίγγανοι που εγκατασταθήκανε εκείνη την εποχή στη Βαλκανική χερσόνησο, συνεπώς και στην Ελλάδα, έγιναν εργάτες και αγρότες, επαγγέλματα τα οποία ασκούν ακόμη και σήμερα (Ντούσας 1997, σελ.52).

Στα χωριά της Ελλάδος οι Αθίγγανοι ζούσαν απ' την προσωπική τους εργασία στη μεταλλουργία και την καλαθοπλεχτική κι όχι από την γη, γιατί δεν είχαν δικά τους χωράφια, αμπέλια, περιβόλια ή κοπάδια.

Πολλοί Αθίγγανοι των χωριών αφομοιώθηκαν από τους χωρικούς και συμπορεύτηκαν με τη μοίρα της υπόλοιπης κοινωνίας. Άλλοι πάλι από αυτούς συνέχισαν την νομαδική ζωή και έτσι δεν εγκαταστάθηκαν μόνιμα σε κάποια χωριά ή πόλεις, αλλά περίμεναν στα χωριά και τις πόλεις όπου είχαν εγκατασταθεί αρχικά κι εκεί συνέχισαν τη ζωή τους, ενώ άλλοι έφτιαξαν δικά τους ολόκληρα χωριά όπως το Αθιγγανοχώρι του Νομού Ξάνθης (Ντούσας 1997).

Στην Λάρισα η άλλη απασχόληση των Αθίγγανων ήταν η σιδηρουργία ενώ στην Αθήνα όπως και στα Ιωάννινα, οι Αθίγγανοι ασχολούνταν κυρίως με τη μουσική. Στα Ιωάννινα συγκεκριμένα οι Αθίγγανοι οργανοπαίχτες και οι Αθίγγανες χορεύτριες πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους στον Αλή Πασά, προκειμένου να διασκεδάσει. Στη

Ρούμελη, οι ληστές είχαν στα λημέρια τους νεαρές τουρκογύφτισσες, οι οποίες τραγουδούσαν και χόρευαν για να τους διασκεδάσουν. Οι Αθίγγανοι ψυχαγωγούσαν ακόμα και τους Έλληνες στην Επανάσταση του 1821, πριν και μετά από κάθε μάχη (Ντούσας 1997, σελ.53).

Με την ανταλλαγή των πληθυσμών ήρθαν από την Κωνσταντινούπολη και τη Μικρά Ασία Αθίγγανοι, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν κυρίως στα περίχωρα των αστικών κέντρων, στη Βόρεια Ελλάδα και στα νησιά. Κάποιοι από αυτούς επέλεξαν να φύγουν από εκείνα τα μέρη και να μετακινηθούν προς Αττική, όπου και θα εγκαθίσταντο. Τα μέρη της Αττικής που πήγαν ήταν η Αγία Βαρβάρα, η Αθήνα, ο Πειραιάς, και τα Πετράλωνα. Στα μέσα της δεκαετίας του '20 συσπειρώθηκαν στην περιοχή της Αγίας Βαρβάρας, όπου και εγκαταστάθηκαν.

Μια περιοχή της Ελλάδας όπου οι Αθίγγανοι έχουν πολλά χρόνια που εγκαταστάθηκαν είναι οι Σοφάδες Καρδίτσας. Η απασχόλησή τους είναι κυρίως εργάτες γης, γυρολόγοι και έμποροι (Ντούσας 1997, σελ. 58).

Το γεγονός ότι υπάρχει ψήφισμα του Ο.Η.Ε. από το 1954 για πολιτογράφηση των Αθίγγανων, η οποία στην Ελλάδα άρχισε να εφαρμόζεται το 1978. Με την πολιτογράφησή τους οι Αθίγγανοι γίνονται Έλληνες πολίτες, αποκτούν την Ελληνική ιθαγένεια, παύουν να θεωρούνται αλλοδαποί και έχουν όλα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που έχουν οι Έλληνες πολίτες.

Παρ'όλα αυτά η ομάδα των Αθίγγανων ζει στο περιθώριο, αντιμετωπίζει καθημερινά την αδικία και τις φυλετικές διακρίσεις.

Ας δούμε λοιπόν συνολικά τα ονόματα που χρησιμοποιήθηκαν κατά τη διαδρομή τους για να προσδιοριστούν οι Roma .

Τα ονόματα αυτά αποτελούν ονόματα ξεχωριστών υπο-μάδων οι οποίες στη σύγχρονη εποχή χρησιμοποιούνται από τους δυτικούς και τους ίδιους χωρίς διάκριση.

Γύφτοι,(Gypsy) πρόκειται για κτρίαρχη ονομασία που προέρχεται από τους Αιγύπτιους ή «Σίντε», λέξη προερχόμενη από τη σανσκριτική λέξη Σίντ κοντά στον Ινδό ποταμό.

Υπάρχουν ακόμη ονομασίες προερχόμενες από τον τρόπο ζωής τους ή το επάγγελμά τους ή τη γλωσσική διάλεκτο που χρησιμοποιεί η εθνική ομάδα δηλ. Ρομάνικα – Roma

Ακόμη ονομασίες που θέλουν να δηλώσουν την κοινωνική υποτίμηση και το στιγματισμό τους π.χ. **Κατσιβελοι**, δόθηκε από Έλληνες στη Θράκη και έχει ιταλική προέλευση (Cattivello = φαύλος, άθλιος, κακός)

Τέλος «**Αθίγγανοι**» που όπως προανέφερα είναι ονομασία κληρικών στη Μ. Ασία προς τους Roma επειδή πίστευαν πως είναι άθεοι. Έτσι σήμαινε αυτοί που ασκούσαν τη μαντεία και γι' αυτό τους αποκαλούμε και με αυτή την ονομασία ως άμεσα συνδεδεμένους με τη μαντεία. (Έξαρχος Γ., «Αυτοί είναι οι Τσιγγάνοι»,σελ.30)

2.2 ο πολιτισμός των τσιγγάνων

Οι Rom ως ξεχωριστή ομάδα, ως διαφορετικός λαός έχουν το δικό τους πολιτισμό. Ο πολιτισμός τους αποτελείται από πέντε τομείς:

1. Τον τομέα της ηθικής.
2. Τον τομέα της Φιλολογίας.
3. Τον τομέα της Μουσικής.
4. Τον τομέα της Πολιτικής.
5. Τον τομέα των Παραγωγικών Δυνάμεων.

Όσον αφορά τον τομέα της ηθικής οι Rom έχουν το δικό τους σύστημα αξιών και κανόνων. Οι δύσκολες συνθήκες ζωής καθώς και ο ρατσισμός που βιώνουν καθημερινά έκαναν αυτό το λαό να έχει υψηλό το αίσθημα της αλληλεγγύης. Η αλληλεγγύη για κάθε Rom

αποτελεί μια ουσιαστική κοινωνική υποχρέωση που είναι στην επιλογή του καθενός (Ντούσας 1997, σελ.87).

Όσον αφορά τον τομέα της φιλολογίας, πρέπει να διευκρινίσουμε πως πρόκειται για προφορική και όχι γραπτή φιλολογία μιας και η τσιγγάνικη γλώσσα είναι προφορική. Εδώ οι Rom έφτιαξαν τους δικούς τους μύθους, παραμύθια, θρησκευτικές δοξασίες και δεισιδαιμονίες. Μεγάλη σημασία έδιναν στα παραμύθια τα οποία ήταν βγαλμένα μέσα από την ιστορία τους και την κοινωνική τους οργάνωση. Ήταν ακόμα εμπνευσμένα από τους φόβους τους, τις προκαταλήψεις, γι' αυτό στα παραμύθια των Rom, συναντάμε συχνά ιστορίες για νεράιδες και φαντάσματα. Οι Rom έβλεπαν το παραμύθι ως ένα μέσο ψυχαγωγίας και ανάπαυσης. Το βράδυ αφού συζητούσαν την προετοιμασία της άλλης μέρας, ένα άτομο αναλάμβανε να διηγηθεί παραμύθια που με το τέλος τους οι Rom γυρνούσαν σπίτι με ήρεμη ψυχή (Ντούσας 1997, σελ.68,93,95).

Στο χώρο της μουσικής οι Rom διέπρεπαν. Η μουσική δεν ήταν γι' αυτούς μόνο μέσο ψυχαγωγίας, αλλά τους πρόσφερε και δουλειά. Πολλοί Rom εξασκούσαν το επάγγελμα του οργανοπαίχτη. Στην Ελλάδα η μουσική των Rom ήταν ίδια με την ελληνική δημοτική. Οι Rom όχι μόνο διατήρησαν αυτή τη μουσική αλλά της έδωσαν και το δικό τους χρώμα και τόνο (Ντούσας 1997).

Στον τομέα της πολιτικής, οι νομάδες Rom, αλλά και οι πρόσφατα εγκατεστημένοι στις κοινότητες, έχουν το δικό τους σύστημα διακυβέρνησης. Μέσα στη τσιγγάνικη κοινότητα υπάρχει ένα συμβούλιο γερόντων, οι οποίοι είναι αρχηγοί των οικογενειών. Μέσα από διαδικασίες, οι Rom εκλέγουν τον αρχηγό της κοινότητάς τους, ο οποίος δεν έχει νομικά, καμία ισχύ, αλλά αντιπροσωπεύει τους Rom στη μη τσιγγάνικη κοινωνία (Ντούσας 1997, σελ. 88).

Τέλος ο τομέας παραγωγικών δυνάμεων δεν είναι τόσο αναπτυγμένος, δεν έχουν σχέση με την τεχνολογία και τις επιστήμες, ενώ ο καταμερισμός της εργασίας τους είναι τέτοιος ώστε να

αποτελεί εκδήλωση φυλετικού επαγγελματικού διαχωρισμού (Ντούσας 1997, σελ. 89).

Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η κοινωνική διαστρωμάτωση των Rom, η οικογένεια δηλαδή, το γένος, η «φάρα», η θρησκεία.

Η οικογένεια στην κοινωνία των Rom αποτελείται από έναν ενήλικα, τα παιδιά και τα εγγόνια, καθώς και από τα ανύπαντρα παιδιά του ενήλικου ζευγαριού. Εδώ υπάρχει αρχηγός και είναι ο παππούς. Την οικογένεια αυτή τη συναντούσαμε παλιότερα. Σήμερα η τσιγγάνικη οικογένεια μπορεί να είναι και πυρηνική ή σε πολύ μικρό βαθμό μονογονική.

Ο γάμος είναι πολύ σημαντικός για τη τσιγγάνικη κοινωνία, αποτελεί την «ιδρυτική πράξη μιας οικογένειας», όπως αναφέρει ο Δ. Ντούσας «Rom και Φυλετικές Διακρίσεις». Υπάρχουν δυο είδη γάμου: ο παραδοσιακός και ο θρησκευτικός. Ο παραδοσιακός γάμος είναι ο γάμος που κάνουν οι Rom με τα δικά τους έθιμα, με τους δικές τους παραδόσεις, χωρίς εκκλησία και παπά. Η επιλογή του γαμπρού ή της νύφης γίνεται από τους παππούδες ή τους γονείς της οικογένειας. Η νύφη οφείλει να μην είχε σχέση με άλλον άντρα στο παρελθόν. Στις ομάδες Rom που δεν είναι εγκατεστημένοι και οργανωμένοι σε κοινωνίες, αλλά ακολουθούν τον νομαδικό τρόπο ζωής είναι συχνό το φαινόμενο της ενδογαμίας. Με τον όρο ενδογαμία εννοούμε μόνο τον γάμο μεταξύ μελών ίδιας ομάδας, αλλά και τον γάμο μεταξύ ατόμων που συνδέονται με δεσμούς συγγένειας.

Η παράδοση των Rom για την οικογένεια και τον γάμο, είναι αυτή που αναφέρθηκε παραπάνω. Παρόλα αυτά σήμερα που οι Rom εντάσσονται όλο και περισσότερο στις οργανωμένες κοινωνίες, εγκαταλείπουν τον νομαδικό τρόπο ζωής και ενσωματώνονται σιγά σιγά στον πολιτισμό της κοινωνίας που τους φιλοξενεί. Πολλά από τα έθιμά τους εξαφανίστηκαν ή εγκαταλείπονται και η κοινωνία τους

μοιάζει όλο και περισσότερο στην κοινωνία που δεν είναι τσιγγάνικη (Ντούσας 1997, σελ. 81).

Το σύνολο των οικογενειών αποτελεί το γένος και το σύνολο των γενών αποτελεί τη φάρα. Τα μέλη της φάρας όπως και του γένους, συνδέονται με δεσμούς αίματος, αλλά στη φάρα μπορεί τα μέλη να συνδέονται και με δεσμούς αγχιστείας. Η φάρα αποτελεί μια ξεχωριστή κοινότητα, έχει το δικό της αρχηγό που την αντιπροσωπεύει προς τα έξω στις άλλες τσιγγάνικες κοινωνίες, αλλά και στις μη τσιγγάνικες.

Όταν ενωθούν οι φάρες που έχουν κοινή καταγωγή, ήθη, έθιμα, γλωσσική διάλεκτο, παραδόσεις συγκροτούν την κοινωνική φυλή. Εννιά κοινωνικές φυλές Rom είναι οργανωμένες στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα είναι οι εξής: (Ντούσας 1997)

- ✧ Μπατσόρια
- ✧ Μπαλαμανέ – Roma
- ✧ Roma
- ✧ Σουβαλιώτες
- ✧ Τσιγγάνοι
- ✧ Χωραχάγια
- ✧ Μεσκάρηδες
- ✧ Δερμετζήδες
- ✧ Χαντούρια

Τέλος, όλες αυτές οι κοινωνικές φυλές αποτελούν την εθνική ομάδα των Roma. Οι κοινωνικές φυλές έχουν κοινή καταγωγή, γλωσσική βάση την Romaní Cib (ρομανί τσιμπ) και κοινή βάση στην κουλτούρα (Ντούσας 1997).

Όσον αφορά τη θρησκεία των Rom μεγαλύτερο ποσοστό είναι χριστιανοί Ορθόδοξοι (το 85%) ενώ μουσουλμάνοι είναι το 15%. Τους μουσουλμάνους Rom τους λένε και Τουρκόγυφτους. Οι Rom

έχουν ιδιαίτερη σχέση με τη θρησκεία. Πολλές φορές ακόμα κατασκευάζουν μύθους και διάφορες μεταφυσικές δοξασίες όπως πίστη στα φαντάσματα και τις νεράϊδες (Ντούσας 1997, σελ. 85).

2.3 Η οικονομία και η εργασία

Οι κοινωνικές συναλλαγές των Roma έχουν σαν αποτέλεσμα την εκμάθηση της γλώσσας της χώρας στην οποία ζουν, και αυτό επιτυγχάνεται κυρίως με αφορμή την εργασία τους η οποία τους αναγκάζει να μετακινούνται και να συναναστρέφονται με μη τσιγγάνους. Λόγοι που ωθούν την αποδημία των τσιγγάνων είναι κυρίως λόγοι οικονομικοί αφού η αναζήτηση πελατείας είναι αυτή που θα ικανοποιήσει τις εμπορικές τους ανάγκες και δραστηριότητες με τις οποίες ασχολούνται σχεδόν σε απόλυτη πλειοψηφία.

Επίσης στην αποδημία τους συμβάλλουν κοινωνικοί λόγοι, για να συναντήσουν διεσπαρμένες οικογένειες που γι' αυτούς αποτελούν μέρος ενός συνόλου αλλά κυρίως η ελπίδα καλύτερης αποδοχής στο νέο τους τόπο καθώς ποινές και απελάσεις είναι βιωμένες γι' αυτούς καταστάσεις. Ιδιαίτερα σε περιόδους οικονομικών και κοινωνικών κρίσεων σ' ένα κράτος οι τσιγγάνοι διώκονται φανατικά κι έτσι αναγκάζονται να αναζητούν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης.

(Τερζοπούλου Μ., Γεωργίου Γ., ΥΠ.Ε.Π.Θ.-Γ.Γ.Λ.Ε. 1996)

Οι δραστηριότητες των τσιγγάνων στο πέρασμα των χρόνων μεταβλήθηκαν ανάλογα με τις επικρατούσες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες.

Οι Τσιγγάνοι λοιπόν, βρέθηκαν σε δυσχερή θέση μετά τη δεκαετία του '50 όταν η αποδιάρθρωση της αγροτικής κοινωνίας τους άφησε χωρίς απασχόληση και χωρίς κοινωνικό ρόλο. Έκτοτε, προσπαθούν να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες και να δημιουργήσουν νέους όρους ένταξης.

Οι διευρυμένοι οικογενειακοί δεσμοί, καθώς και οι φυλετικοί γενικότερα, δημιουργούν επαγγελματικά δίκτυα και συναφή απασχόληση για όλα τα μέλη. Έτσι υπάρχει για παράδειγμα ο έλεγχος του εμπορίου κάποιου συγκεκριμένου είδους από μία ευρύτερη οικογένεια.

Ορισμένες χαρακτηριστικές τέχνες στις οποίες, ανεξάρτητα από εποχή και συνθήκες, επιδόθηκαν οι Roma είναι η σιδηρουργία και η χαλκουργία, το εμπόριο αλόγων, η κατασκευή πανεριών και κόσκινων, η πλανεμπορία, η μουσική, ο χορός, η μαντική και η μαγεία. (Παραδοσιακά Επαγγέλματα των τσιγγάνων στην Ελλάδα, ΥΠ.Ε.Π.Θ, Γ.Γ.Λ.Ε Αθήνα 1999)

Λόγω της εκβιομηχάνισης, η οποία είχε σαν αποτέλεσμα τον υποβιβασμό των χειρωνακτικών επαγγελμάτων, οι τσιγγάνοι έπαψαν να είναι περιζήτητοι τεχνίτες.

Αντίθετα, ο αγροτικός χαρακτήρας της οικονομίας τους είχε καταστήσει περιζήτητους αφού κατά το εποχιακό πέρασμά τους πρόσφεραν σημαντικές υπηρεσίες κυρίως σε απόμερα χωριά εργαζόμενοι είτε ως μεταλλουργοί κατασκευαστές αλλά και επισκευαστές εργαλείων και σκευών πραματευτάδες ή και ζωέμποροι. (Παραδοσιακά Επαγγέλματα των τσιγγάνων στην Ελλάδα, ΥΠ.Ε.Π.Θ, Γ.Γ.Λ.Ε Αθήνα 1999)

Σε αγροτικές ιδιοκτησίες είναι ένας εργασιακός χώρος που πιθανά θα συναντήσει κανείς τσιγγάνες. Όμως οι συνθήκες είναι δύσκολες, ανθυγιεινές και χωρίς δικαίωμα παροχής σύνταξης.

Υπήρξαν μέτοχοι και στο ψυχαγωγικό τομέα κυρίως σε κλειστές κοινωνίες. Κυρίως με τη μουσική τους σε ιδιαίτερες περιστάσεις όπως πανηγύρια, τοπικές αλλά και οικογενειακές γιορτές.

Το ταξίδι εξυπηρετεί τόσο την αναζήτηση της πελατείας και την εκμετάλλευση λοιπόν συγκυριών και ευκαιριών που το κάθε διαφορετικό μέρος τους παρέχει αλλά εξυπηρετεί και τις απαιτήσεις της κοινωνικής τους οργάνωσης. Αυτό συμβαίνει γιατί με τον τρόπο

αυτό οι διασκορπισμένες φάρες συναντώνται κι έχουν την ευκαιρία να οργανώσουν τις οικονομικές στρατηγικές τους.

Οι οικονομικές δραστηριότητες των τσιγγάνων μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο αλλάζουν. Μετά τις μεγάλες ανατροπές στην αγροτική κοινωνία και το ρεύμα της αστυφιλίας επηρεάστηκε σημαντικά ο τρόπος διαβίωσής τους.

Οι τσιγγάνοι συγκεντρώθηκαν στις πόλεις και η πελατεία της υπαίθρου περιορίστηκε ιδιαίτερα. Η εγκατάστασή τους στις πόλεις ήταν σε υποβαθμισμένες γειτονιές είτε σε παραπήγματα και σκηνές ή σε άθλια νοικιασμένα σπίτια που δε τους παρείχαν ούτε τα στοιχειώδη, και η διαμονή τους στα παραπάνω οικτρά μέρη παρέμεινε ίδια ακόμη και το χειμώνα.

Τα εμπορικά καταστήματα, τα αυστηρά μέτρα οικονομικού ελέγχου, η έκδοση αδειών αλλά και ο ανταγωνισμός είχαν σαν αποτέλεσμα να περιοριστεί ιδιαίτερα η δράση τους. Έτσι άρχισαν να οδηγούνται στο όριο της φτώχειας.

Η ιδεολογία του νομαδισμού σφραγίζει τον τσιγγάνικο τρόπο ζωής, και ανεξάρτητα από τον παράγοντα φτώχεια δημιουργεί αίσθηση προσωρινότητας. Είτε πρόκειται για παραπήγματα είτε για κανονικά σπίτια η χρήση του εκάστοτε χώρου για τον τσιγγάνο αποτελεί εφήμερη κατοικία.

Η αντίληψή τους όμως για το χώρο δεν αφορά μόνο την κατοικία τους αλλά και την εργασία τους. Γιατί και στην εργασία τους ούτε συγκεκριμένο ωράριο υπάρχει αλλά και ούτε συγκεκριμένος τόπος. Η επιλογή της εργασίας τους λοιπόν συσχετίζεται και με το αν μπορεί να προσαρμοστεί στον εργασιακό τους τρόπο, γιατί για τον τσιγγάνο η εργασία δεν είναι αυτοσκοπός κι έτσι τα όρια ανάμεσα στη δουλειά, την ανάπαυση και την ψυχαγωγία είναι πολύ χαλαρά.

Τέλος, η προσκόλλησή τους στις προβιομηχανικές δομές του πολιτισμού τους είναι αυτό που τους καθιστά ιδιαίτερους και ίσως αποτελεί παράδειγμα στα αποτυχημένα μοντέρνα συστήματα των

σύγχρονων κοινωνιών. (Τερζοπούλου και Γεωργίου, ΥΠ.Ε.Π.Θ.-Γ.Γ.Λ.Ε. 1996 σελ.20)

Κλείνοντας αξίζει να αναφερθώ στην παιδική εργασία φαινόμενο που χαρακτηρίζει την ομάδα των τσιγγάνων. Οι τσιγγάνοι αναγκάζονται να βγουν στη δουλειά από ιδιαίτερα μικρή ηλικία τότε που τα μη τσιγγανόπουλα αντίστοιχης ηλικίας παίζουν και απολαμβάνουν τα προνόμια της ηλικίας τους.

Οι γονείς τσιγγάνοι ωθούν τα παιδιά τους τόσο σε διάφορες εργασίες όσο και στην επαιτεία. Πιστεύουν πως τίποτα δεν θα αλλάξει τη ζωή τους με τον αλφαριθμητισμό, θεωρούν πως είναι προνόμιο των μη τσιγγάνων, που δεν έχουν να αντιμετωπίσουν την οικονομική ανέχεια που οι ίδιοι αντιμετωπίζουν. (Ντούσας 1997)

2.4 Η θέση της γυναίκας Roma

Και αν λοιπόν οι τσιγγάνοι βιώνουν δυσκολίες από τη κυρίαρχη ομάδα μπορεί να υποθέσει κανείς τι συμβαίνει όταν οι γυναίκες Roma καλούνται να εργαστούν και συναντούν εμπόδια από την ίδια τους την ομάδα λόγω της κυρίαρχης πατριαρχικής δομής της.

Πολύ συχνά τις συναντούμε στο πλευρό των συζύγων τους που ασχολούνται με το εμπόριο, αλλά ένας μικρός αριθμός ρομισσών ασχολούνται με τη «μαντεία» ή τη ζητιανιά, σε ορισμένες περιπτώσεις με παράνομες δραστηριότητες.(Τερζοπούλου και Γεωργίου, ΥΠ.Ε.Π.Θ.-Γ.Γ.Λ.Ε. 1996)

Το ποσοστό των Ρομισσών που εργάζονται σταθερά δεν ξεπερνά το 20% του πληθυσμού τους. Κατά την πλειοψηφία τους λοιπόν, ασχολούνται με την ανατροφή των παιδιών, το πλύσιμο, το μαγείρεμα και γενικότερα με οικιακές εργασίες, έτσι ώστε λόγω συνθηκών να μην επιτυγχάνουν την ισότητα με τους άνδρες, αλλά είναι υποχρεωμένες να αποδεχτούν πολλές ανισονομίες και

«προνόμια» απ' τη μεριά του. Η Ρόμισσα έχει δικαίωμα να πάρει πρωτοβουλία μόνο σε ότι αφορά το νοικοκυριό της. (Ντούσας Rom και φυλετικές διακρίσεις)

Οι άντρες Roma στη καθημερινή τους ζωή έχουν ελευθερίες στο να βγουν και να διασκεδάσουν, ενώ την ίδια στιγμή ακόμη και σε θέματα ηθικής για τις Ρόμισσες υπάρχουν πολύ αναχρονιστικές αντιλήψεις. Η ανισότητα λοιπόν, του εθιμικού δικαίου είναι έκδηλη στις εκφάνσεις της ζωής των Roma. Φυσικά αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να μην ακολουθούν τις σύγχρονες τάσεις της ελληνικής κοινωνίας, κι έτσι η πατριαρχική κοινωνία των Roma οδηγείται στο περιθώριο. (Τερζοπούλου και Γεωργίου ΥΠ.Ε.Π.Θ.-Γ.Γ.Λ.Ε. 1996)

Το αστικό κράτος δε στηρίζει τις εργαζόμενες τσιγγάνες όπως για παράδειγμα με ίδρυση παιδικού σταθμού σε τσιγγάνικες κοινότητες, κι έτσι οι γυναίκες τσιγγάνες δε μπορούν να συνδυάσουν την εργασία με την ανατροφή των παιδιών, που συνήθως είναι πολλά, και ή εγκαταλείπουν την ιδέα για εργασία ή παίρνουν τα παιδιά μαζί στις διάφορες εργασίες από ιδιαίτερα μικρή ηλικία, κι έτσι εγκαταλείπεται ταυτόχρονα και η ιδέα για τη μόρφωση των παιδιών τους. (Ντούσας, 1997)

Οι διακρίσεις όμως εξαιτίας του φύλου δεν εκλείπουν στον τομέα της εκπαίδευσης και στην ομάδα των τσιγγάνων.

Στερεότυπες αντιλήψεις για το ρόλο της τσιγγάνας έχει σαν αποτέλεσμα να μην υπάρχουν οι ίδιοι όροι συμμετοχής στη σχολική κοινότητα για τα αγόρια και τα κορίτσια Roma.

Έτσι η πατριαρχική δομή της τσιγγάνικης κοινότητας αναπόφευκτα παραβιάζει θεμελιωμένα δικαιώματα της γυναίκας. (Τερζοπούλου και Γεωργίου, ΥΠ.Ε.Π.Θ.-Γ.Γ.Λ.Ε. 1996.

Το εθιμικό δίκαιο των κοινοτήτων Roma που προβλέπει ποινικές διαδικασίες για της γυναίκες που δεν δέχονται να παντρευτούν αυτόν που ο παππούς ή ο πατέρας έχει επιλέξει είναι αναγκασμένες να υποστούν εξευτελιστική τιμωρία, όπως για παράδειγμα κούρεμα.

Πρέπει λοιπόν το κράτος, οι οργανώσεις και η τσιγγάνικη κοινότητα να προσπαθήσουν συλλογικά για να αφανίσουν κάθε μορφή διάκρισης, καταπίεσης, ταπείνωσης και κακής μεταχείρισης των ρομισσών απ' τους συζύγους τους.

Ακόμα και ο μεγάλος αριθμός γεννήσεων παιδιών στις οικογένειες Roma δεν είναι αποτέλεσμα ελεύθερης βούλησης και υπεύθυνης απόφασης της γυναίκας Roma – αφού δεν της έχει παρασχεθεί ούτως ή άλλως η σχετική ενημέρωση – αλλά πρόταξη της παράδοσης, των εθίμων και του βαθμού της κοινωνικής ένταξης της οικογένειας.

Το ίδιο το φεμινιστικό κίνημα στην Ελλάδα αν και προοδευτικό, ενώ ασχολείται με διακρίσεις και τη γενική καταπίεση που υφίστανται οι γυναίκες δεν αναφέρουν καθόλου σχετικές πληροφορίες και στοιχεία για τη καταπίεση που υφίστανται οι γυναίκες Roma ούτε τα προβλήματα που εκείνες αντιμετωπίζουν.

Αυτό λοιπόν το γεγονός αποδεικνύει πως τα προβλήματα των Ρομισσών τα επιτείνει η ίδια η κοινωνία και γι' αυτό το λόγο, τα προβλήματά της δεν αντιμετωπίζονται και σαν προβλήματα της ελληνικής κοινωνίας, αντίθετα βρίσκονται στο περιθώριο. (Τερζοπούλου και Γεωργίου, ΥΠ.Ε.Π.Θ.-Γ.Γ.Λ.Ε. 1996)

Από τον Ο.Η.Ε. προτείνονται κάποια μέτρα που θα πρέπει να εφαρμόσουν τα κράτη – μέλη για να κατοχυρωθούν θεμελιώδη δικαιώματα της γυναίκας. Μερικά από τα μέτρα αυτά είναι τα εξής: (Ντούσας 1997, σελ.201)

- Να υιοθετήσουν νομοθετικά, δικαστικά διοικητικά και άλλα μέτρα, καθώς και μια σειρά παράγοντες και δυσχέρειες επηρεάζουν το βαθμό εκπληρώσεων των υποχρεώσεων του κράτους για απαγόρευση κάθε διάκρισης κατά των γυναικών.

- Να λάβουν όλα τα κατάλληλα μέτρα συμπεριλαμβανομένων και νομοθετικών διατάξεων για να τροποποιήσουν ή να καταργήσουν κάθε νόμο, κανονιστική διάταξη, έθιμο ή συνήθεια, που αποτελεί διάκριση κατά των γυναικών».
- Να τροποποιήσουν τα σχέδια και τα πρότυπα κοινωνικό – πολιτιστικής συμπεριφοράς του άντρα και της γυναίκας με σκοπό να φθάσουν στην εξάλειψη των προκαταλήψεων και των εθιμικών ή κάθε άλλου τύπου συνηθειών που βασίζονται στην ιδέα της κατωτερότητας ή της ανωτερότητας του ενός ή του άλλου φύλου ή στην ιδέα ενός στερεότυπου ρόλου των ανδρών και των γυναικών. Πάνω σ' αυτό η Επιτροπή του Ο.Η.Ε. προωθεί την ιδέα της «εφαρμογής προγραμμάτων που έχουν στόχο τη μεταβολή της στάσεως του ρόλου των γυναικών και των ανδρών στην κοινωνία».
- Να λάβουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για την εξάλειψη των διακρίσεων κατά των γυναικών, που ασκούνται από ένα πρόσωπο, μια οργάνωση ή μια οποιαδήποτε επιχείρηση.

Αν λοιπόν η πατριαρχική δομή της τσιγγάνικης κοινωνίας η οποία είναι η πηγή της καταπίεσης των Ρομισσών κατορθωθεί να αλλάξει τότε σίγουρα θα αντιμετωπισθούν προβλήματα των Ρομισσών που αφορούν τόσο στον εργασιακό όσο και στον εκπαιδευτικό τομέα για τον οποίο τα στοιχεία δείχνουν ότι οι τσιγγάνοι που δεν παρακολούθησαν ποτέ σχολική εκπαίδευση στην Κάτω Αχαγιά ανέρχονται σε 36,86% στους άνδρες και σε 53,13% στις γυναίκες (Ντούσας,1991,33σ).

Στα Ανω Λιόσια σε σύνολο 1069 ερωτηθέντων, το 81,8% είναι αναλφάβητοι. Έχουν φοιτήσει σε σχολείο: από τους γονείς, το 22,3% των ανδρών και το 5,9% των γυναικών και από τα παιδιά το 24,2%

των αγοριών και το 16,7% των κοριτσιών (Κοκκινάκη, 1983 σελ. 116 - 171).

Τα στοιχεία λοιπόν επιβεβαιώνουν ότι στην εκπαίδευση τα ποσοστά φοίτησης έχουν άμεση συσχέτιση με το φύλο όταν ήδη το ποσοστό φοίτησης των τσιγγάνων στο σύνολό τους ανεξάρτητα από το φύλο είναι ήδη χαμηλό.

2.4 η διαμόρφωση της τσιγγάνικης γλώσσας

Η γλώσσα αποτελεί κλειδί για την ταυτότητα ενός λαού όπως συμβαίνει και στην περίπτωση των Roma.

Θεωρείται απαραίτητο να επισημανθεί η λειτουργία που επιτελεί η γλώσσα σε κάθε κοινωνική ομάδα, για να γίνει αντιληπτό το μέγεθος της σημασίας που έχει για τα μέλη της η αποδοχή ή ο αποκλεισμός της μητρικής τους γλώσσας από το επίσημο σχολικό σύστημα. Η γλώσσα είναι το μέσο για την πρόσκτηση και την αποδοχή ενός πολιτισμού, του οποίου είναι η ίδια ιστορικό προϊόν.(Μαρία- Παυλή- Κορρέ)

Μητρική τους γλώσσα είναι η Ρομανές και η ελληνική η δεύτερη γλώσσα τους.

Τσιγγάνικη γραφή δεν υπάρχει. Υπάρχει όμως ένας μύθος που εξηγεί το πώς χάθηκαν τα τσιγγάνικα γράμματα:

«Πριν πολλά χρόνια ζούσε ένας σοφός τσιγγάνος βασιλιάς που είχε στην κατοχή του πολλά τσιγγάνικα βιβλία και ήθελε όλους τους υπηκόους του να γίνουν μορφωμένοι. Είχε και έναν γάιδαρο που τον κρατούσε δεμένο κοντά στα βιβλία για να τον μορφώσει και αυτόν.

Όμως μια μέρα στην πιο μεγάλη πλημμύρα που είδε ποτέ ο κόσμος, πνίγηκαν ο βασιλιάς και η βασίλισσα. Δεμένος μέσα στο σπίτι χωρίς τροφή ο γάιδαρος άρχισε να τρώει μέρα με τη μέρα το ένα βιβλίο μετά το άλλο. Όταν τελείωσαν όλα τα βιβλία πέθανε και ο

γάιδαρος από την πείνα.

Έτσι χάθηκε ο σοφός βασιλιάς και τα γράμματα των Ρομά...»

Γι' αυτό λέει ο μύθος δεν έχουν οι τσιγγάνοι κανένα από τα βιβλία τους, από τα οποία θα μπορούσαν να μάθουν τη γλώσσα και τις επιστήμες τους. Ο μύθος δύσκολα κρύβει το νόημά του. Είναι οι κακουχίες και η δύσκολη συνθήκη επιβίωσης που εξοντώνουν τη διάθεση για χρήση συγκεκριμένων εργαλείων που αφορούν τον γραπτό λόγο.

Η διασπορά των Roma ανά τον κόσμο που διαρκεί πάνω από 10 αιώνες δεν έχει εμποδίσει την αρτιότητα της γλώσσας τους που είναι κοινή για όλους τους Roma ανεξάρτητα από το τόπο εγκατάστασής τους. Η τσιγγάνικη γλώσσα εμπλουτίστηκε με λέξεις από την Περσία και την Αρμενία κι αυτό αποτελεί απλή απόδειξη για το ποια μέρη ήταν αυτά που επισκέφτηκαν πριν καταλήξουν στην Ευρώπη.

Η ρομάνικη λοιπόν γλώσσα ουσιαστικά είναι μια βάση πάνω στην οποία προστέθηκαν στοιχεία άλλων γλωσσών, είναι λοιπόν μια γλώσσα που αναπτύχθηκε και ομιλείται από ένα ομοιογενές κοινωνικό στρώμα και όχι από μια σύνθετη κοινωνική δομή χωρισμένη σε κοινωνικές τάξεις. Η διατήρηση λοιπόν της ρομάνικης γλώσσας αποδεικνύει την απομόνωσή τους από την οργανωμένη περιβάλλουσα κοινωνία (Τερζοπούλου και Γεωργίου, ΥΠ.Ε.Π.Θ.-Γ.Γ.Λ.Ε. 1996,σελ.33)

Υπάρχει μεγάλος αριθμός τσιγγάνικων λέξεων που έχουν ελληνική ρίζα κι αυτό αποτελεί απόδειξη της μακραίωνης συμβίωσής τους με ελληνόφωνους πληθυσμούς ήδη από τη Βυζαντινή περίοδο. Ακόμη και η ονομασία Rom εικάζεται ότι προέρχεται από τους Βυζαντινούς όρους. (Τερζοπούλου και Γεωργίου, ΥΠ.Ε.Π.Θ.-Γ.Γ.Λ.Ε. 1996,σελ.30)

Ορισμένες τέτοιες ελληνικές λέξεις που υπάρχουν στη ρομάνικη γλώσσα είναι οι εξής:

καρφίν = καρφί

κλιντί = κλειδί
κόρακος = κοράκι
παπίν = χήνα
πέταλος = πέταλο
λουλούντι = λουλούδι
χόλη = θυμός
παραμύσια = παραμύθια.

Και στην περίπτωση των μαθηματικών, τομέας τον οποίο εξετάζουμε στην παρακάτω ενότητα οι αριθμοί 7, 8, 9, 30, 40, 50 κ.α. είναι κοινοί.

Σημαντική έρευνα πάνω στην τσιγγάνικη γλώσσα πραγματοποιήθηκε τη δεκαετία του 1970 με τους Rom Αγίας Βαρβάρας από τον Αμερικανό γλωσσολόγο και φιλόλογο Gordon Messing. Ο Messing στην έρευνά του επισημαίνει πολλές ομοιότητες μεταξύ των ρομανί και της ελληνικής γλώσσας. Οι ομοιότητες αφορούν μορφολογικά χαρακτηριστικά όπως η ύπαρξη ενικού και πληθυντικού αριθμού, το αόριστο άρθρο και τα γένη, τα οποία είναι τρία στην ελληνική και δυο στη ρομάνικη γλώσσα. (Τερζοπούλου και Γεωργίου, ΥΠ.Ε.Π.Θ.-Γ.Γ.Λ.Ε. 1996,σελ.35)

Το ποικιλόμορφο γλωσσικό μωσαϊκό των τσιγγάνων οφείλεται σε παράγοντες όπως ο κοινωνικός περίγυρος της κάθε ομάδας, ο τόπος εγκατάστασής τους γιατί σε περιοχές γκέτο δεν υπάρχει επίδραση από μη τσιγγάνους ενώ παρατηρείται ότι με την εγκατάστασή τους σε αστικές περιοχές δέχονται επιδράσεις στη γλώσσα τους αλλά κυρίως σε μια θετική οπτική για εκπαίδευση. Δεν είναι τυχαίο ότι η απόφασή των τσιγγάνων να μορφώσουν τα παιδιά τους στην πλειοψηφία τους καθορίζεται από τη συναναστροφή τους με μη τσιγγάνους. Η επιρροή λοιπόν που δέχεται από τη κυρίαρχη ομάδα που θεωρεί τη βασική εκπαίδευση απαραίτητη και

υποχρεωτική η ομάδα των τσιγγάνων την ωθεί προς τη κατεύθυνση της εκπαίδευσης. (Ντούσας,1997)

Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα τη κατάκτηση κι άλλων γλωσσών αφού η γλώσσα είναι ο θεμέλιος λίθος για να κτιστεί σιγά – σιγά μια πιο διευρυμένη γνώση. Και η σκέψη συνδέεται με τη γλώσσα, η επικοινωνία δεν υφίσταται χωρίς τη γλώσσα κι έτσι η κοινωνικοποίηση των τσιγγάνων έρχεται απρόσκοπτα.

(Ντούσας 1997)

Όσοι τσιγγάνοι δεν κατέχουν την ικανότητα της γραφής και της ανάγνωσης λοιπόν δυσκολεύονται στην άσκηση προσωπικών καθώς και πολιτικών δικαιωμάτων. Αυτό συμβαίνει γιατί δεν έχουν πληροφόρηση που αφορά τις κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις. Έτσι αποκτούν παθητικοποιημένη στάση αλλά και δεν μπορούν να γευτούν τα προϊόντα του πολιτισμού που δημιουργούν οι άλλοι, αφού προϋπόθεση είναι πρωτίστως η γνώση του γραπτού λόγου.

(Ντούσας,1997 σελ.143)

Οι πιέσεις και η βία που ασκούνται από τα «πολιτισμικά επιτεύγματα» και κυρίως από την τηλεόραση που επιβάλλει τη κυρίαρχη γλώσσα μη σεβόμενη τη διγλωσσία και τη διαπολιτισμική παιδεία καθιστούν αβέβαιο το μέλλον της γλώσσας των τσιγγάνων.

(Τερζοπούλου και Γεωργίου, ΥΠ.Ε.Π.Θ.-Γ.Γ.Λ.Ε. 1996,σελ.35)

2.5 Γλώσσα και μαθηματικά

Τα τελευταία χρόνια έχουμε κάποιες μελέτες σχετικά με τη διγλωσσία και τη διδασκαλία των μαθηματικών στο σχολείο (για παράδειγμα de Abreu, Bishop, Presmeg, 2002, Adler, 2001, Chronaki and Jess, 2003). Όλοι συμφωνούν ότι τα δίγλωσσα παιδιά στις μαθηματικές τάξεις αντιμετωπίζουν πρόβλημα, αλλά οι απόψεις διαφοροποιούνται σχετικά με την προσέγγιση του προβλήματος και των λύσεων που προτείνονται. Μια κοινά αποδεκτή παράμετρος

σχετίζεται με τα διλήμματα που έρχονται να αντιμετωπίσουν οι εκπαιδευτικοί για την αντιμετώπιση των καθημερινών ζητημάτων που ανακύπτουν κατά τη διάρκεια των μαθημάτων αλλά και στην αξιολόγηση.

Σε σχέση με τη διδακτική των μαθηματικών, τα τελευταία χρόνια έχει στραφεί το ενδιαφέρον στις πολυγλωσσικές τάξεις εξετάζοντας τα συγκεκριμένα προβλήματα που σχετίζονται με την ιδιαιτερότητα του γνωστικού αντικείμενου των μαθηματικών – ένα μάθημα που θεωρείται (συνήθως) δύσκολο και ακατανόητο από τα περισσότερα παιδιά (Adler, 2001, de Abreu, Bishop and Presmeg, 2002, Chronaki, 2002, 2003). Από τη σχετική βιβλιογραφία ξέρουμε ότι η διγλωσσία στις τάξεις των μαθηματικών δημιουργεί διλήμματα στον εκπαιδευτικό, στα παιδιά, αλλά και στη σχολική κοινότητα συνολικά. Αυτά τα διλήμματα δυστυχώς δεν αντιμετωπίζονται συστηματικά και έτσι τα εμπλεκόμενα άτομα (μαθητές, εκπαιδευτικοί, γονείς) προσπαθούν να εφεύρουν τις δικές τους προσωπικές λύσεις και στρατηγικές επιβίωσης.

Ο συνδυασμός της διδασκαλίας της γλώσσας με τα μαθηματικά μοιάζει να είναι ευεργητικός όταν πρόκειται για τα παιδιά της κυρίαρχης γλώσσας. Όταν όμως πρόκειται για παιδιά δίγλωσσα πρέπει επιπλέον να λαμβάνονται υπόψη δυο σημαντικοί παράγοντες: α) οι προσωπικές εμπειρίες του παιδιού – οι πρακτικές δηλαδή και οι λόγοι (discourses) που το καθιστούν ως υποκείμενο της εκπαίδευσης στη τάξη των μαθηματικών και β) η μητρική γλώσσα.

Η γλώσσα είναι ο κύριος φορέας της σκέψης του ανθρώπου αφού ό.τι καλούμε νόηση υπάρχει και διυπάρχει μέσω της γλώσσας.

Η προσκόλληση των τσιγγάνων στις δικές τους παραδόσεις – αναχρονιστικές σε κάποιες περιπτώσεις – η επιμονή στο να διατηρούν τα παραδοσιακά τους επαγγέλματα αρνούμενοι να αποποιηθούν συνήθειες που ακολουθούνται από τη συντριπτική πλειοψηφία των τσιγγάνων τους οδηγεί στο να φαντάζει ακόμη πιο

«άχρηστη» η εκμάθηση της γραφής και ανάγνωσης .Στη καλύτερη περίπτωση οι τσιγγάνοι επιζητούν να γνωρίσουν γραφή, ανάγνωση και αριθμητική.

Η γλωσσική εκπαίδευση λοιπόν δεν αφορά μόνο στον κλασικό αλφαριθμητισμό αλλά και τον αριθμητικό αλφαριθμητισμό γιατί απαιτούνται μαθηματικές ικανότητες για να μπορέσει σήμερα κανείς να αντεπεξέλθει στις τεχνολογικές εξελίξεις .Η υπερβολική έμφαση που δίνεται στα παιδιά των γλωσσικών μειονοτήτων στα αριθμητικά σύμβολα και ο παραμερισμός της γλώσσας στο μάθημα των μαθηματικών είναι ο συνηθέστερος χειρισμός του εκπαιδευτικού που πιστεύει πως το γνωστικό αντικείμενο των μαθηματικών δεν απαιτεί χρήση της γλώσσας γιατί έχουν κοινό κώδικα σε όλα τα εκπαιδευτικά συστήματα.

Οι εκπαιδευτικοί που διδάσκουν μαθηματικά είναι σημαντικό να βοηθήσουν τους μαθητές να κατανοήσουν τις συμβάσεις για τη χρήση της μαθηματικής γλώσσας.(Secada, 2001).

Τη μαθηματική γλώσσα τη χρησιμοποιούμε για σε πολλές δραστηριότητες της καθημερινής μας ζωής .

Η αντιμετώπιση των συνεχών αλλαγών και των ραγδαίων εξελίξεων στην τεχνολογία όλο και περισσότερο απαιτεί ικανότητες που εξαρτώνται από τη μαθηματική γνώση. Για την αποτελεσματική χρήση της τεχνολογίας, την παρακολούθηση των εξελίξεων, την προσαρμογή και τη λειτουργία μας σε διαφορετικές συνθήκες, χώρους και περιβάλλοντα όλο και περισσότερο χρειάζονται σύνθετες ικανότητες σκέψης. Τα μαθηματικά είναι μια γνωστική περιοχή που καλλιεργεί αυτές τις ικανότητες καθώς πέρα από τη γνώση βασικών δεξιοτήτων και την κατάκτηση τεχνικών, αναπτύσσει και ικανότητες διατύπωσης, οργάνωσης και επίλυσης προβλημάτων (Τρέσσου και Μητακίδου, 2001).

Σύμφωνα με τις Τρέσσου και Μητακίδου (2001), από έρευνες και συζητήσεις που είχαν τα τελευταία χρόνια με εκπαιδευτικούς της

πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης σχετικά με τις δυσκολίες που συναντούν τα παιδιά γλωσσικών μειονοτήτων κατά την ένταξή τους στο επίσημο σχολικό πρόγραμμα, προκύπτει ότι η άποψη που κατά πλειοψηφία εκφράζεται είναι ότι στο μόνο μάθημα που δεν συναντούν δυσκολίες τα παιδιά γλωσσικών μειονοτήτων είναι τα μαθηματικά. Σύμφωνα μάλιστα με ορισμένους/ες εκπαιδευτικούς, τα παιδιά κάποιων πολιτισμικών ομάδων συχνά ξεπερνούν σε επίδοση τους συμμαθητές και τις συμμαθήτριές τους, οι οποίοι είναι φυσικοί ομιλητές της γλώσσας διδασκαλίας. Σε αντίθεση με τα μαθηματικά, σε όλα σχεδόν τα γλωσσικά μαθήματα η συμμετοχή τους χαρακτηρίζεται ελάχιστη και η επίδοσή τους πολύ χαμηλή (Tressou & Mitakidou, 1997).

Οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι τα μαθηματικά είναι ένα γνωστικό αντικείμενο που δεν έχει ανάγκη από τη γλώσσα που μάλιστα είναι κοινή σε όλα τα εκπαιδευτικά συστήματα. Η αντίληψη αυτή οδηγεί τελικά στο να υποβαθμίζεται το πραγματικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν τα παιδιά και έχει ως αποτέλεσμα να μη δημιουργείται το κατάλληλο υποστηρικτικό μαθησιακό περιβάλλον στην τάξη (Τρέσσου και Μητακίδου, 2001).

Η διαδεδομένη άποψη ότι τα παιδιά γλωσσικών μειονοτήτων δεν μπορούν να λύσουν προβλήματα αριθμητικής που διατυπώνονται με λόγια στη δεύτερη γλώσσα οδηγεί στον περιορισμό του περιεχομένου των μαθηματικών για τα παιδιά αυτά και στην υπερβολική έμφαση στο χειρισμό συμβόλων, στην εφαρμογή αλγορίθμων και στην ανάπτυξη βασικών υπολογιστικών δεξιοτήτων που μεταφέρονται με μετωπική διδασκαλία και αποκτώνται με διαδικασίες απομνημόνευσης και εξάσκησης. Όμως, όπως στη γλώσσα έτσι και στα μαθηματικά, οι δεξιότητες αυτές δεν αρκούν (Secada, 1992). Σύμφωνα με τις Τρέσσου και Μητακίδου (2001), ο περιορισμός των μαθησιακών στόχων παρεμποδίζει την ανάπτυξη ικανοτήτων επίλυσης προβλημάτων, αιτιολόγησης, επικοινωνίας και

άλλων ικανοτήτων σκέψης υψηλού επιπέδου, ικανότητες στις οποίες επικεντρώνονται οι σύγχρονες τάσεις στη μαθητική εκπαίδευση και οι οποίες απαιτούνται για την αποτελεσματική χρήση της τεχνολογίας.

Αν λοιπόν η γλώσσα παίζει καθοριστικό ρόλο τόσο στην επίλυση πρακτικών προβλημάτων όσο και στην οργάνωση και επίλυση διανοητικών δραστηριοτήτων, τότε έχει μεγάλη σημασία τόσο για την κοινωνική διαμόρφωση όσο και για την ατομική οικοδόμηση των μαθηματικών εννοιών. Είναι πολύ σημαντικό να μιλούν τα ίδια τα παιδιά για τα μαθηματικά που κάνουν, την ώρα που τα κάνουν και για τα μαθηματικά που σκέφτονται, την ώρα που τα σκέφτονται. Μια δραστηριότητα που περιγράφεται από την εκπαιδευτικό δεν είναι ποτέ ίδια με αυτή που περιγράφεται από το ίδιο το παιδί. Η γλώσσα, εγωκεντρική, κοινωνικοποιημένη ή εσωτερικευμένη, διαμορφώνει και επηρεάζει τις μαθηματικές ιδέες αλλά και οι μαθηματικές ιδέες, τα προβλήματα και οι δραστηριότητες δημιουργούν ευκαιρίες να αναπτυχθεί η γλώσσα η οποία τις περιγράφει και τις διαμορφώνει. Γλώσσα και μαθηματικά συμβάλλουν στην απόκτηση σκέψης ανωτέρου επιπέδου. Απ' όλα τα προηγούμενα, προκύπτει ότι αν γλώσσα και μαθηματικά συνδυαστούν στα προγράμματα εκπαίδευσης γλωσσικών μειονοτήτων τότε τα προγράμματα αυτά μπορούν να παίξουν σημαντικό ρόλο στη σχολική επιτυχία και την εκπαιδευτική πρόοδο των παιδιών.

Οι εκπαιδευτικοί που διδάσκουν μαθηματικά πρέπει να φροντίζουν να αναπτύξουν την κατανόηση των παιδιών και τις ικανότητές τους για την παραγωγή αυτής της ποικιλίας παραγωγής συμβόλων, όρων και φράσεων των αλλοδαπών μαθητών και μαθητριών τους. Επίσης, είναι σημαντικό να βοηθήσουν τους/τις μαθητές/ τριές τους να κατανοήσουν τις συμβάσεις για τη χρήση της μαθηματικής γλώσσας (Secada, 2001).

Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι επιδιώκεται μια μεταρρύθμιση των μονοπολιτιστικών αναλυτικών προγραμμάτων στην κατεύθυνση του πολιτιστικού πλουραλισμού και στην απεξάρτησή της από την εθνικιστική παιδαγωγική της αντίληψης.

Όσον αφορά λοιπόν τα σχολικά μαθηματικά αξίζει να αναφέρω ότι τα αναλυτικά προγράμματα του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, σ' όλη τη διάρκεια του εικοστού αιώνα, συντάχθηκαν με τη λογική του ακαδημαϊσμού που επιδιώκει τη μονοεπιστημονική ανάλυση και διδασκαλία των αντικειμένων που οδηγούν στη μόρφωση μονοδιάστατων ατόμων.

Είναι παρήγορο ότι ,στην αρχή του εικοστού πρώτου αιώνα, το ΥΠΕΠΘ προχωρεί στη θεσμοθέτηση Ενιαίου Διαθεματικού Πλαισίου Προγράμματος Σπουδών ΔΕΠΠΣ με σκοπό να αναδείξει τη σημασία της διαθεματικότητας για τη μόρφωση των μαθητών.Προνομιακός χώρος για την ανάπτυξη του ΔΕΠΠΣ είναι τα Μαθηματικά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Πολιτικές παρέμβασης στην εκπαίδευση των τσιγγανοπαίδων

Δεν είναι τυχαίο το τσιγγάνικο ρητό

«Κον τζανέλ μπουτ ,μπουτ τσουρντελ»

« Όποιος ξέρει πολλά, πολλά τραβάει»

Αυτό και μόνο εξηγεί τους λόγους αποστασιοποίησής τους από τη νοοτροπία της κυρίαρχης ομάδας και δίνει μια άλλη εξήγηση γιατί το χάσμα με αυτήν παραμένει ακόμη αγεφύρωτο.

Ας δούμε λοιπόν πώς οι αρμόδιοι φορείς προσπάθησαν επί τω έργω ν' αλλάξουν αυτή τη πεποίθηση των τσιγγάνων τις δύο τελευταίες δεκαετίες μέσα από πολιτικές παρέμβασης για την εκπαίδευση των τσιγγανοπαίδων.

3.1.1 Διγλωσσία και Προγράμματα δίγλωσσης Εκπαίδευσης

Μέχρι τη δεκαετία του '60 η διγλωσσία είναι μια πολύ παρεξηγημένη έννοια που για πάρα πολλά χρόνια είχε συνδυαστεί με σχιζοφρένεια, μαθησιακές διαταραχές, πνευματικές διαταραχές, τραύλισμα και άλλα πολλά- βέβαια, μέσα στο πλαίσιο θεωριών περί καθαρότητας της φυλής και μη ανάμειξης των πολιτισμών. .
(Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου 2001)

Είναι χρήσιμο να αναφέρουμε κάποιες απ' αυτές γιατί ήταν διαδεδομένες μέχρι τη δεκαετία του '60, γιατί μετά καταρρίφθηκαν από την επιστήμη. Επικρατούσε λοιπόν η άποψη ότι η εκμάθηση μιας γλώσσας δεν μπορεί παρά να λειτουργεί ανταγωνιστικά ως προς τη γλώσσα που ήδη γνωρίζει το άτομο, ότι δηλαδή υποτίθεται ότι οι δυνατότητες που έχει ο ανθρώπινος εγκέφαλος ως προς την

εκμάθηση μιας γλώσσας, είναι πεπερασμένες, γι' αυτό κάθε νέα γλώσσα που προστίθεται έρχεται να υποκαταστήσει μια άλλη. Δηλαδή υποστηρίχθηκε ότι η παρεμβολή του ενός συστήματος στο άλλο είναι ολέθρια για την ανάπτυξη ικανοποιητικής γνώσης της μίας ή της άλλης γλώσσας. (Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, 2001)

Εάν το κύριο μέλημά μας είναι να μάθουν τα αλλόγλωσσα παιδιά και στη συγκεκριμένη περίπτωση τα τσιγγανόπαιδα την ελληνική γλώσσα αυτό που γίνεται στην πράξη είναι ότι ο εκπαιδευτικός αποθαρρύνει τη χρήση της πρώτης τους γλώσσας.

Σε τέτοιου είδους άποψη στηρίχθηκε η λογική της ένταξης όλων των αλλόγλωσσων παιδιών στις συνηθισμένου τύπου τάξεις χωρίς καμία διαφοροποίηση της διδακτικής προσέγγισης ή των διδακτικών υλικών και με πλήρη αποκλεισμό των γλωσσών τους από το χώρο του σχολείου. Το επιβαρυντικό στοιχείο δεν ήταν η ένταξη, ήταν ότι εντάχθηκαν ενώ τα πάντα έμειναν ως είχαν. Αυτά είναι τα λεγόμενα προγράμματα εμπύθισης που έχουν εφαρμοσθεί σε πάρα πολλά μέρη του κόσμου όπως στις Η.Π.Α., στη Γερμανία, στη Σουηδία και βεβαίως έχουν κατακριθεί από τους επιστήμονες, γιατί το αποτέλεσμα συνήθως ήταν ότι οι μειονοτικοί μαθητές οδηγούνταν στη μονογλωσσία, στη δεύτερη γλώσσα και σε απώλεια της ταυτότητάς τους, ψυχολογικά προβλήματα και άλλα. (Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, 2001)

Η επιστημονική έρευνα σε πολλά μέρη του κόσμου έχει αποδείξει ότι ισχύει ακριβώς το αντίθετο. Η γνώση ενός νέου γλωσσικού συστήματος δεν έρχεται να υποκαταστήσει το ήδη γνωστό, έρχεται να προστεθεί σ' αυτό. Όταν το τσιγγανόπαιδο θα κληθεί να μάθει μια ξένη γλώσσα, χρησιμοποιεί τα όσα ήδη ξέρει για το πώς είναι δομημένο και το πώς λειτουργεί το γλωσσικό σύστημα.

Υπάρχουν κανόνες με τους οποίους δημιουργούνται οι λέξεις και συντάσσονται μεταξύ τους ή εναλλάσσονται μεταξύ τους. Τέτοιου είδους γνώση για το γλωσσικό σύστημα την έχει οποιοσδήποτε μιλάει μια γλώσσα. Έτσι, λοιπόν, φαίνεται ότι ειδικότερα όσον αφορά την παιδική διγλωσσία, υπάρχει, αυτό που κάποιοι επιστήμονες έχουν χαρακτηρίσει, ως αλληλεξάρτηση των γλωσσών. Αυτό σημαίνει ότι όσο πιο ανεπτυγμένη είναι η πρώτη γλώσσα του παιδιού, τόσο γρηγορότερα και ευκολότερα θα μάθει και τη δεύτερη και την τρίτη και την τέταρτη. Οι γνώσεις και οι δεξιότητες που έχει αποκτήσει ένα παιδί, ως χρήστης μιας γλώσσας, και οι προσδοκίες που έχει διαμορφώσει για το πώς είναι δομημένο το σύστημα και το πώς λειτουργεί, μεταφέρονται κατά κάποιον τρόπο κατά την εκμάθηση της πρώτης γλώσσας και στη δεύτερη. Δεν ξεκινάει από το μηδέν. Δεν του είναι μια εντελώς καινούργια εμπειρία το να μάθει μια δεύτερη γλώσσα. (Βασιλειάδου και Παυλή-Κορρέ, 1998)

Όλα αυτά, βέβαια, συνηγορούν προς μια διαφορετική αντιμετώπιση της γλωσσικής εκπαίδευσης των παιδιών αυτών διότι προκειμένου να μάθουν και τις δύο γλώσσες καλά, η πρώτη γλώσσα πρέπει να καλλιεργηθεί όσο το δυνατόν περισσότερο.

Υπάρχουν κάποιες διατάξεις στο σχετικό νόμο, που προβλέπουν τη λειτουργία τμημάτων στα οποία θα διδάσκεται η λεγόμενη μητρική γλώσσα των αλλόγλωσσων μαθητών για δύο-τρεις ώρες την εβδομάδα από δασκάλους. Αυτό είναι μεν ένα θετικό μέτρο, από την άλλη δεν είναι αρκετό. Δεν είναι μόνον ανεπαρκής ο χρόνος για να αναπτυχθούν επαρκώς εκείνες οι δεξιότητες στη γλώσσα, γραφή, ανάγνωση, κατανόηση προφορικού λόγου, κατανόηση γραπτού λόγου και μάλιστα του σχολικού λόγου που διαφέρει από τον καθημερινό, δεν είναι λοιπόν ανεπαρκής ο χρόνος μόνο. (Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, 2001)

Στην Ελλάδα με τις συνθήκες που επικρατούν η τσιγγάνικη γλώσσα είναι στιγματισμένη λόγω της σύνδεσής της με συγκεκριμένα κοινωνικοοικονομικά καθεστώτα και συνθήκες ζωής αυτών των ανθρώπων. Σα κοινωνική ομάδα οι τσιγγάνοι βιώνουν το στίγμα πολύ καιρό. Πλέον έχουν παραιτηθεί από το σχολείο ως θεσμό που μπορεί να τους δώσει κοινωνική αναβάθμιση και έτσι οι τσιγγάνοι δεν θέλουν το σχολείο. (Πρακτικά Διεθνούς Συμπόσιου :Αθήνα ,6-9 Απριλίου 1995 σελ.55)

Ακόμα και η πιο μικρή προσπάθεια, και το να μάθει ο εκπαιδευτικός στα παιδιά της τάξης του πώς λέγεται το καλημέρα στα Αλβανικά κι ας έχεις ένα Αλβανάκι στην τάξη είναι κι αυτός ένας τρόπος θετικής παρέμβασης.

Η τελευταία δεκαετία του αιώνα είναι αφιερωμένη στον αγώνα ενάντια στον κοινωνικό αποκλεισμό. Το Συμβούλιο της Ευρώπης, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, η Επιτροπή της Σύμβασης κατά των Φυλετικών Διακρίσεων, το ΕΚΡΠ -η Επιτροπή για την καταπολέμηση του Ρατσισμού - οι συμβάσεις, η σύμβαση-πλαίσιο για τις Εθνικές Μειονότητες, ο Χάρτης των λιγότερο ομιλούμενων γλωσσών, είναι σημαντικά κείμενα τα οποία προστατεύουν, αν όχι στην συλλογική τους διάσταση, στην ατομική τους όμως διάσταση προστατεύουν τα δικαιώματα των μελών μειονοτήτων, τα θύματα του κοινωνικού αποκλεισμού. Φαίνεται όλες οι δυνάμεις της Ευρώπης να στρέφονται στην καταπολέμηση όχι μόνον των χυδαίων μορφών ρατσισμού αλλά και των πιο εκλεπτυσμένων. (Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, 2001)

3.1.2 Προγράμματα για την Εκπαίδευση των τσιγγάνων- από το 1984 μέχρι σήμερα

Στην Ελλάδα η οργάνωση των εκπαιδευτικών προσπαθειών ανέλαβαν διάφοροι φορείς από το 1984 μέχρι σήμερα το τέλος δηλαδή του προγράμματος των Ιωαννίνων.

Οι πρώτες προσπάθειες έγιναν τόσο από το ΥΠ.Ε.Π.Θ(Υπουργείο Εθνικής Παιδείας Και Θρησκευμάτων)και τη Γ.Γ.Λ.Ε (Γενική Γραμματεία Λαϊκής Λαϊκής Επιμόρφωσης) .

Τόσο το ΥΠ.Ε.Π.Θ όσο και η Γ.Γ.Λ.Ε πρωτοξεκίνησαν τη δράση τους για την ενσωμάτωση των τσιγγάνων το 1984-1985 με τη συμμετοχή τους στην έρευνα που διεξήχθη από την Ευρωπαϊκή Ένωση για τους Τσιγγάνους της Ευρώπης.

Από το 1985 έως το 1987 το ΥΠ.Ε.Π.Θ συγκρότησε ομάδες εργασίας για να διερευνηθούν τα εκπαιδευτικά προγράμματα που αντιμετωπίζουν τα παιδιά που ανήκουν στις "ευπαθείς "κοινωνικές ομάδες.

Ενώ λοιπόν επιχείρησε σε πρώτο στάδιο μια θεωρητική προσέγγιση του προβλήματος της ομάδας αυτής γιατί παρέμειναν σε ερευνητικό στάδιο και δεν έγινε ουσιαστική προσπάθεια να διαπιστωθούν το ποιές είναι οι πραγματικές ανάγκες των τσιγγάνων.

Όμως πιο συντονισμένο το ΥΠ.Ε.Π.Θ κατάφερε το 1987 αυτόνομα να εκπονήσει μελέτη για την ουσιαστική αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών προβλημάτων των τσιγγάνων Σ' αυτή τη μελέτη διαφαίνεται για πρώτη φορά ένας διαφορετικός προσανατολισμός ως προς την εκπαίδευση των τσιγγανοπαίδων αφού με αίτημα προς τη Γ.Γ.Λ.Ε ζήτησε την παρέμβασή της σε σχολικές ηλικίες των τσιγγάνων και σε συγκεκριμένες εγκυκλίους του προς τις Διευθύνσεις της Α' βάρθμιας εκπαίδευσης κάνει συγκεκριμένη

αναφορά στην εκπαίδευση των τσιγγανοπαίδων.(Βασιλειάδου και Παυλή- Κορρέ, 1998)

Η συνεργασία του ΥΠ.Ε.Π.Θ με τη Γ.Γ.Λ.Ε η οποία πραγματοποιήθηκε το 1992 είχε στόχο το να τεθεί σε εφαρμογή στην Ελλάδα το πρόγραμμα που είχε εγκριθεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 1989 σχετικά με την εκπαίδευση των τσιγγάνων. Αρχικά το πρόγραμμα μερίμνησε για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών που διδάσκουν σε τάξεις όπου φοιτούν τσιγγανόπαιδα και στη συνέχεια μερίμνησε για την ίδια την εκπαίδευση των τσιγγανόπαιδων. (Βασιλειάδου και Παυλή- Κορρέ 1998)

Ιδιαίτερα θετικό βήμα αυτής της προσπάθειας αποτέλεσε η προσέγγιση προς τους εκπαιδευτικούς ο οποίος είναι και ο ουσιαστικός εκφραστής της κυρίαρχης κουλτούρας μέσα στα σχολεία και οι απόψεις ,οι στάσεις τους , αλλά και η ενημέρωσή τους, έχουν αντίκτυπο απέναντι στη συμπεριφορά προς τους μαθητές του ιδίως όταν αυτοί οι μαθητές είναι τσιγγάνοι οπότε ο/η εκπαιδευτικός έχει το πρόσθετο βάρος της ενσωμάτωσής των παιδιών αυτών.

Μέσα στα πλαίσια του συγκεκριμένου προγράμματος λοιπόν ο εκπαιδευτικός αποκτά καταρτίζεται σε σχέση με τη κουλτούρα των τσιγγάνων δηλαδή τον τρόπο ζωής τους που είναι κατά κύριο λόγο νομαδικός τη γλώσσα τους και γενικότερα τις ιδιαιτερότητές τους ώστε να είναι πιο προετοιμασμένος να διδάξει συστηματικά σε μια τάξη όπου φοιτούν τσιγγανόπαιδα.

Τα επόμενα χρόνια το ΥΠ.Ε.Π.Θ με εγκυκλίους που απευθύνει στις Διευθύνσεις της Α 'βάθμιας εκπαίδευσης προτείνει την συνεργασία με υπευθύνους των Ν.Ε.Λ.Ε (Νομαρχιακές Επιτροπές Λαϊκής Επιμόρφωσης)με στόχο την υλοποίηση ειδικού

προγράμματος για την προετοιμασία των τσιγγανόπαιδων πριν την ένταξή τους στο εκπαιδευτικό σύστημα.(Βασιλειάδου και Παυλή-Κορρέ, 1998)

Το 1994 μέσα στα πλαίσια της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης ανακοίνωσε την εφαρμογή προγράμματος με τάξη υποδοχής και φροντιστηριακά τμήματα για μετανάστες παλιννοστούντες και τσιγγάνους και το 1994-1995 αυτό το πρόγραμμα έγινε πράξη και στα τμήματα αυτά φοίτησαν τσιγγανόπαιδα ανεξαρτήτου ηλικίας.

Από το 1997 έως το 1999 υλοποιήθηκε από το ΥΠ.Ε.Π.Θ το πρόγραμμα "Εκπαίδευση Τσιγγανοπαίδων". Η υλοποίηση του προγράμματος ανατέθηκε στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων με επιστημονικό υπεύθυνο τον καθηγητή Αθανάσιο Γκότοβο. (Βασιλειάδου και Παυλή - Κορρέ, 1998 σελ. 48)

Στόχοι του ήταν:

- η συγκρότηση μιας στέρεης γνωστικής υποδομής σχετικά με την κοινότητα των Τσιγγάνων στην Ελλάδα.
- η αξιολόγηση του διδακτικού υλικού για την εκπαίδευση των τσιγγανόπαιδων που έχει εκπονηθεί στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.
- η παραγωγή επιμορφωτικού υλικού και συγκρότηση ενός πυρήνα επιμορφωτών οι οποίοι θα πραγματοποιήσουν επιμορφωτικά σεμινάρια σε εκπαιδευτικούς.
- η μελέτη της διγλωσσίας των τσιγγανόπαιδων και παραγωγή ειδικού γλωσσικού υλικού για τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας.

Το πρόγραμμα πλέον έχει σταματήσει αλλά η συνέχεια ενός παρόμοιου προγράμματος είναι επιτακτική ανάγκη.

Η Γ.Γ.ΛΕ ξεκίνησε τη δράση της το 1984 με στόχο την κοινωνική ένταξη των τσιγγάνων. Ασχολήθηκε με τη μελέτη του τρόπου ζωής των τσιγγάνων αλλά δεν έμεινε εκεί. Προχώρησε στον αλφαριθμητισμό των ενήλικων τσιγγάνων αλλά και σε προγράμματα συμβουλευτικής αγωγής υγείας καθώς επίσης σε δραστηριότητες κοινωνικών δεξιοτήτων. Το 1986 μετά από το αίτημα του ΥΠ.Ε.Π.Θ η Γ.Γ.Λ.Ε σε μια προσπάθεια προσέγγισης των τσιγγανόπαιδων είχε σα στόχο της "την ένταξη των τσιγγανόπαιδων στο επίσημο εκπαιδευτικό σύστημα και την προετοιμασία του εκπαιδευτικού να εντάξει τα τσιγγανόπαιδα σε ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης". Παράλληλα με την εφαρμογή του προγράμματός της υλοποίησε και πολλές ερευνητικές δραστηριότητες. Δηλαδή ως το 1994 παράγγαγε μια σειρά οπτικοακουστικών υλικών, εξέδωσε μελέτες για τα προβλήματα των τσιγγάνων για τις εκπαιδευτικές τους ανάγκες και ειδικό εκπαιδευτικό υλικό για τα τσιγγανόπαιδα, και συγκέντρωσε υλικό που απαρτιζόταν από θεωρητικό υλικό αλλά και φωτογραφικό από δραστηριότητες της και παραδοσιακή μουσική από την Ελλάδα και από άλλες χώρες. (Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου :Αθήνα, 6-9 Απριλίου 1995 σελ.55)

Με κριτήριο τον αριθμό των τσιγγάνων σε κάθε νομό επιλέχθηκαν στα πλαίσια του προγράμματος 22 νομοί σε όλη την Ελλάδα. Η υλοποίηση του προγράμματος ανατέθηκε στη Ν.Ε.Λ.Ε και κινήθηκε σε τρεις άξονες:

1ος άξονας: Επιχειρήθηκε η εκπαίδευση των ενήλικων τσιγγάνων η οποία επικεντρώθηκε στον αλφαριθμητισμό τους, σε κοινωνικές δραστηριότητες και σε απόπειρες για προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης ενώ παράλληλα ανέπτυξε κοινωνικές και πολιτιστικές δραστηριότητες για την στήριξη της τσιγγάνικης οικογένειας προκειμένου να τη στρέψει προς εκπαίδευση αφού την

βοηθήσει πρώτα να κατανοήσει τη σημαντική συμβολή του σχολείου στην κοινωνική τους ένταξη. Τέλος προσπάθησε να δημιουργήσει κατάλληλες υποδομές για να ενισχύσει τη λειτουργία των τμημάτων της και παρήγαγε ειδικό διδακτικό υλικό προσαρμοσμένο στις ανάγκες των τσιγγάνων.

2ος άξονας: Εστίασε στην επιμόρφωση των επιμορφωτών και των εκπαιδευτικών οι οποίοι θα δίδασκαν σε σχολεία με τσιγγανόπαιδα .Οι παρακολουθήσεις σεμιναρίων ήταν αυτή που θα τους έδινε τη κατάρτιση ώστε να εντάξουν τα τσιγγανόπαιδα στην επίσημη εκπαίδευση. Επίσης έλαβε χώρα και η εκπαίδευση επαγγελματιών που έρχονταν σε επαφή με τσιγγάνους λόγω επαγγελματικών δραστηριοτήτων ώστε να ενημερωθούν σε σχέση με τον πολιτισμό των τσιγγάνων σε μια προσπάθεια να ευαισθητοποιήσης.

3ος άξονας:Στα πλαίσια αυτού του προγράμματος τέλος επιχειρήθηκε ευαισθητοποίηση του κοινού ανθρώπου ώστε να μειωθούν οι προκαταλήψεις των μη τσιγγάνων προς τους τσιγγάνους και αντίστροφα..(Βασιλειάδου και Παυλή- Κορρέ 1998, σελ.56-66)

Άλλοι φορείς που ασχολήθηκαν με την εκπαίδευση των Τσιγγανοπαίδων είναι το Παιδαγωγικό τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσ/νικης που σε συνεργασία με το ΥΠ.Ε.Π.Θ. εφάρμοσε από το 1993-94 το πρόγραμμα "**ΓΕΝΕΣΙΣ**" - διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στις τάξεις υποδοχής των Τσιγγάνων - σε παιδιά Τσιγγάνων στη Δυτική Θεσ/νικη και στις Σοφάδες Καρδίτσας. Πρόκειται για ένα πρόγραμμα "διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας στις τάξεις των τσιγγάνων" και είναι ενδεικτικό για παιδιά σχολικής ηλικίας αλλά και μεγαλύτερα που "δεν έχουν παρακολουθήσει ποτέ μαθήματα στο σχολείο ,που εγκατέλειψαν γρήγορα ή που δεν παρακολουθούν τακτικά τα σχολικά μαθήματα".

Στόχος του συγκεκριμένου προγράμματος είναι ο αλφαβητισμός των τσιγγανόπαιδων, ο οποίος θα επιτευχθεί όταν αποκτηθεί ή και ενισχυθεί η γνώση της ελληνικής γλώσσας η οποία θα εξασφαλίσει την ισότιμη συμμετοχή των τσιγγανόπαιδων στο εκπαιδευτικό σύστημα και την ένταξή τους στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο. (Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου :Αθήνα ,6-9 Απριλίου 1995)

Από τις αρχές της δεκαετίας του '80 με την εκπαίδευση των Τσιγγάνων έχει ασχοληθεί και ο δάσκαλος Α. Νικολαΐδης εκπροσωπώντας κατά καιρούς διάφορους φορείς ("ΣΩΣΤΕ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ", "ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙ") ενώ έχει εκπονήσει και μέθοδο για τον αλφαβητισμό με τον τίτλο "ΓΟΡΓΟΝΑ". Επίσης, η οργάνωση "ΣΩΣΤΕ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ", έχει δημιουργήσει τμήματα δημιουργικής απασχόλησης για παιδιά προσχολικής και σχολικής ηλικίας στις περιοχές των Άνω Λιοσίων και των Μεγάρων.(Πρακτικά Διεθνούς Συμπόσιου :Αθήνα ,6-9 Απριλίου 1995)

Πρέπει να σημειωθεί όμως το γεγονός ότι μέχρι τώρα δεν έχει ληφθεί κανένα διοικητικό μέτρο για να αποτρέψει τα κρούσματα εκπαιδευτικού αποκλεισμού, γιατί η στρατηγική του προγράμματος στη πρώτη φάση υλοποίησης ήταν η αποφυγή σύγκρουσης.

Έτσι η εκπαίδευση της νέας γενιάς Ρομά (αλλά και των αναλφάβητων όλων των ηλικιών που το επιθυμούν) πρέπει να προσεχτεί ιδιαιτέρως γιατί είναι το κλειδί που θα ανοίξει τις πόρτες της κοινωνίας και της οικονομίας στην περιθωριοποιημένη αυτή ομάδα. Έχοντας πάντα υπ' όψιν ότι το πρόβλημα της εκπαίδευσης της νέας γενιάς Τσιγγάνων συνδέεται άμεσα με την επίλυση του οικιστικού προβλήματος της οικογένειάς τους, πρέπει να αναζητηθούν αμέσως αποτελεσματικά μέτρα παρέμβασης μέσα κι έξω από το σχολείο ώστε η εκπαίδευση ως θεσμός να αποδώσει το νόημά του και σ' αυτή την απόλυτα αδικημένη κατηγορία ελλήνων

πολιτών. Πρέπει να ανατραπούν δηλαδή οι δυσμενείς συσχετισμοί που κρατούν τους Τσιγγάνους εκτός σχολείων.

Πιο συγκεκριμένα:

1) Η Πολιτεία πρέπει να καταβάλει ειδική προσπάθεια για την αλλαγή νοοτροπίας των Τσιγγάνων γονέων όσον αφορά τη χρησιμοποίηση των παιδιών τους σε διάφορες παραλλαγές επαγγελματικής δραστηριότητας, με την προβολή της αιτιολογίας ότι και οι ίδιοι και οι γονείς τους έτσι ανατράφηκαν.

2) Να τερματιστεί η παιδική εργασία

3) Να δημιουργηθούν παιδικοί σταθμοί που θα προλειάνουν το έδαφος για την ένταξη των παιδιών των Τσιγγάνων στο εκπαιδευτικό σύστημα.

4) Να γίνουν όπου χρειάζονται τμήματα ενισχυτικής διδασκαλίας και όχι ειδικές τάξεις για τσιγγανόπαιδα που θα εντείνουν την περιθωριοποίηση.

5) Να λειτουργήσουν σχολεία δεύτερης ευκαιρίας για τους μεγαλύτερους, γονείς κλπ.

6) Να συμμετέχουν οι εκπρόσωποι των Τσιγγάνων στην κατάρτιση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων που τους αφορούν. Να εκπαιδευτούν Τσιγγάνοι δάσκαλοι και κοινωνικοί λειτουργοί ώστε να λειτουργήσουν μεσολαβητικά και διευκολυντικά μεταξύ Τσιγγάνων και σχολείων.

7) Να ληφθεί κάθε μέτρο ώστε να τερματιστεί ο ρατσισμός (γονέων, παιδιών, δασκάλων κλπ) στα σχολεία ώστε να μπορέσουν τα παιδιά των Τσιγγάνων να ενταχθούν ομαλά στην κοινωνία του σχολείου και να αποδώσουν. (Εθνική Επιτροπή για τα δικαιώματα του ανθρώπου Αθήνα 2001)

Οι προσπάθειες των Τσιγγάνων να ενταχθούν υπονομεύονται δραματικά από τις ρατσιστικές αντιδράσεις μιας ολόκληρης κοινωνίας που, παραδόξως, είναι πεπεισμένη ότι δεν είναι ρατσιστική! Το κράτος οφείλει, σύμφωνα με τις αρχές που υιοθέτησε η Ευρωπαϊκή Ένωση στο Τάμπερε το 1999, να αναλάβει τις ευθύνες του λύνοντας τα τεράστια προβλήματα των Ρομά πολιτών και ευαισθητοποιώντας την κοινωνία ώστε: (Εθνική Επιτροπή για τα δικαιώματα του ανθρώπου Αθήνα 2001)

- να εξασφαλιστεί ταχέως αξιοπρεπής και κατάλληλη στέγη για τους σκηνίτες Ρομά.
- να ληφθούν μέτρα για τη βελτίωση της κατάστασης της υγείας του πληθυσμού αυτού που χειροτερεύει δραματικά
- να εξασφαλιστεί με νομοθετικά και άλλα κατάλληλα μέτρα η εξάλειψη κάθε διάκρισης εναντίον όλων των τσιγγάνων
- να εξασφαλιστεί με κάθε τρόπο η πρόσβαση των Τσιγγάνων στην εκπαίδευση και να γεφυρωθεί άμεσα η απόσταση που χωρίζει τα τσιγγανόπαιδα με τους υπόλοιπους μαθητές.
- να λυθούν με απλό τρόπο οι αστικοδημοτικές εκκρεμότητες των τσιγγάνων. Οι τοπικές κοινωνίες και η τοπική αυτοδιοίκηση πρέπει να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα για να βελτιώσουν την ποιότητα ζωής των Τσιγγάνων.
- να εξασφαλιστεί με θετικές δράσεις η είσοδός τους στα κέντρα λήψης αποφάσεων σε εθνικό και σε τοπικό επίπεδο.
- να ληφθούν όλα τα κατάλληλα μέτρα για την εκπαίδευση και την ευαισθητοποίηση ολόκληρης της κοινωνίας και δη των δημοσίων λειτουργών (δικαστών, αστυνομικών, δασκάλων, γιατρών κλπ) ώστε να μην καταπατούν τα δικαιώματα των

Τσιγγάνων

- να εξασφαλιστεί έλεγχος των ΜΜΕ που διαιωνίζουν τον κοινωνικό ρατσισμό κατά των τσιγγάνων και την περιθωριοποίησή τους.
- να δημιουργηθούν διάυλοι επικοινωνίας μεταξύ Τσιγγάνων και διοίκησης.
- να εξασφαλιστεί ένα σύστημα νομικής υποστήριξης
- να προχωρήσει η Ελλάδα σε διακρατικές συνεργασίες για τη βελτίωση της θέσης των τσιγγάνων σε πανευρωπαϊκό επίπεδο.
- να συμφωνήσει η Ελλάδα στη δημιουργία μόνιμου φόρουμ για τους τσιγγάνους στον ΟΗΕ με στόχο την παρακολούθηση του προβλήματος.

Η εκπαίδευση σαν σημαντικό κοινωνικό αγαθό δημιουργεί προϋποθέσεις για πρόσβαση σε άλλα κοινωνικά αγαθά που φαίνεται ν' απολαμβάνουν οι υπόλοιποι Έλληνες. Ο αποκλεισμός από την εκπαίδευση μειώνει τις δυνατότητες επιλογών των ίδιων, αμβλύνει το πεδίο αλληλόδρασης με τους μη Τσιγγάνους και τους στερεί τη δυνατότητα να έχουν πρόσβαση στην πληροφορία. Ακόμα καθιστά τον Τσιγγάνο αδύναμο ν' ασκήσει τα δικαιώματά του σαν Έλληνας πολίτης τον αποκλείει σε ορισμένες περιπτώσεις από παραγωγικές διαδικασίες και του στερεί τις δυνατότητες να διαπραγματεύεται με το περιβάλλον του, να διεκδικεί και να συμμετέχει στα κέντρα λήψης αποφάσεων.

Είναι όμως εξίσου σημαντικό να λαμβάνουμε υπόψη ότι ένα εκπαιδευτικό σύστημα που αγνοεί τη διαφορετικότητα που δεν αντιλαμβάνεται τις δεξιότητες και τον ιδιαίτερο τρόπο μάθησης του τσιγγανόπουλου, ούτε αναγνωρίζει και εκτιμά τη δική του κουλτούρα και γλώσσα είναι καταδικασμένο σε απόρριψη, αλλά και

ο ίδιος ο Τσιγγάνος ταυτόχρονα μη συμμετέχοντας σ' αυτό οδηγείται στην περιθωριοποίηση και τον αποκλεισμό.

«Βασική προϋπόθεση για την ένταξη είναι η απεμπόληση στοιχείων και χαρακτηριστικών που είναι ασύμβατα με τις αρχές και τους κανόνες του όλου.»(Λυδάκη, 1998)

«Αν οι τσιγγάνοι θέλουν να γίνουν δεκτοί πρέπει να γίνουν άλλοι»

Για το λόγο αυτό, είναι σημαντικό οποιεσδήποτε πολιτικές που σχετίζονται με την εκπαίδευση των Τσιγγάνων να μην αποτελούν προϊόν εθνοκεντρικής θεώρησης. Αν η επιθυμία ένταξης των Τσιγγάνων δεν προσβλέπει μόνο στη δημιουργία αυτόνομων επικουρικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων που ν' αφορούν αποκλειστικά τη συγκεκριμένη ομάδα, είναι σημαντικό το υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα να διευρύνει τη φιλοσοφία του και να συμπεριλαμβάνει στη θεώρησή του τις διάφορες εθνοτικές ομάδες που συναπαρτίζουν την ελληνική κοινωνία, παρέχοντας εκπαίδευση που να καλύπτει τις ανάγκες των ομάδων οι οποίες επιδιώκει να συμμετέχουν σε αυτό. (Βασιλειάδου και Παυλή- Κορρέ, 1998,)

3.2 Η συμβολή του εκπαιδευτικού στην ενσωμάτωση των τσιγγανοπαίδων- η σημασία της κατάρτισης

Ένα από τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο εκπαιδευτικός είναι ότι οι τσιγγάνοι μαθητές σε μεγάλο βαθμό αγνοούν την ελληνική γλώσσα, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να επικοινωνούν ικανοποιητικά στο σχολικό περιβάλλον. Η άγνοια της ελληνικής γλώσσας, δυσκολεύει την παρακολούθηση του μαθήματος και δε διευκολύνει την επικοινωνία . Προκειμένου να ξεπεράσουν αυτά τα εμπόδια οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να

πληρούν κάποιες προϋποθέσεις που θα δούμε αναλυτικά παρακάτω .

Στη δεκαετία του 1970 έγιναν οι πρώτες πιέσεις για τη κατάρτισή τους έτσι ώστε να αποκτήσουν τα απαραίτητα εφόδια για να προετοιμάσουν τα παιδιά ώστε να είναι δεκτικά στη πολυπολιτισμική κοινωνία και όχι μόνο για να είναι προετοιμασμένοι σε σχολεία όπου συναντούσαν μικτές τάξεις.

Γιατί η ουσία έγκειται στο γεγονός ότι ο σύγχρονος εκπαιδευτικός οφείλει να αναπτύξει έξι διαστάσεις, τη πολιτισμική, ηθική, συναισθηματική, γνωστική, παιδαγωγική και εμπειρική. Αυτό μπορεί να γίνει κατορθωτό μέσω προγραμματισμένων δραστηριοτήτων και εμπειριών ώστε ο εκπαιδευτικός «να αναλύσει, να διευκρινίσει και κατά τον αρμόζοντα τρόπο να μεταβάλλει τις σχετικές με τη φυλή, το φύλο και την τάξη αξίες, στάσεις και συμπεριφορές μέσα σε μια φιλελεύθερη δημοκρατική παράδοση»(Ζώνιου- Σιδέρη , 1997 σελ.30)

Συχνά καταλογίζεται στους εκπαιδευτικούς ρατσιστική διάθεση απέναντι στις μειονότητες και μη ανταπόκριση στην πλουραλιστική σύγχρονη κοινωνία μας. Πρακτικά η απόρριψη και η προκατάληψη ορισμένων εκπαιδευτικών μπορεί να γίνει είτε άμεσα με πρόσχημα το να προσκομίσουν οι τσιγγάνοι κάποια πιστοποιητικά για την εγγραφή τους στο σχολείο τα οποία όμως ως γνωστόν δεν διαθέτουν τις περισσότερες φορές, με αποτέλεσμα να μη μπορούν να εγγραφούν στο σχολείο, είτε με έμμεσο τρόπο όταν αγνοούν την ύπαρξη των τσιγγανόπαιδων στη τάξη, όταν αρνούνται να αναλάβουν τάξεις με τσιγγανάκια .(Ντούσας 1997)

Απέναντι σε τέτοιες κατηγορίες θα πρέπει να ενοχοποιούνται δικαιολογίες που ενίοτε προβάλλονται από τους εκπαιδευτικούς και έχουν σχέση με έλλειψη ενημέρωσης, υποκειμενικότητα αυτοαντίληψης, επιρροή κουλτούρας και κοινωνικής

υποδομής.(Ζώνιου- Σιδέρη 1997)

Κύριο μέλημα του εκπαιδευτικού θα πρέπει να είναι εκπαίδευση προσαρμοσμένη εξίσου στις ανάγκες των ομάδων της μειονότητας όσο και της πλειονότητας.

Βασικά κριτήρια του εκπαιδευτικού θα πρέπει να είναι τα εξής:

- Να κατέχει βασική πληροφόρηση για τον εθνικό και πολιτισμικό πλουραλισμό
- Να μάχεται υπέρ της καταπολέμησης του ρατσισμού
- Να έχει ικανότητες σχετικά με την αντίληψη, τη νόηση, την εκτίμηση και τη συμπεριφορά σε διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα
- Να αναπτύσσει τις δεξιότητες του για τη μετάφραση της «πολυπολιτισμικής» γνώσης σε προγράμματα, πρακτικές, συνήθειες και συμπεριφορές της διδασκαλίας στη τάξη (Ζώνιου- Σιδέρη, 1997 σελ.243)

Σε ορισμένες περιπτώσεις εκπαιδευτικοί με την πεποίθηση πως θα προωθήσουν την ενσωμάτωση των τσιγγανόπαιδων τους ζητούν να μη μιλούν στη γλώσσα τους μεταξύ τους στις σχολικές τάξεις. Όπως είναι φυσικό λοιπόν αυτό φέρνει τα αντίθετα αποτελέσματα αφού δεν τους παρέχεται το κίνητρο να μιλούν στην ελληνική γλώσσα γιατί νιώθουν πως υποβιβάζεται η κουλτούρα τους με το να τους απαγορεύουν να μιλάνε στη μητρική τους γλώσσα.Αυτός ο υποβιβασμός γίνεται αντιληπτός από τα τσιγγανόπαιδα κι έτσι δεν έχουν πια κίνητρο συμμετοχής στα μαθήματα.(Ντούσας 1997)

Οι μέθοδοι που θα εξυπηρετήσουν τους κύριους παιδαγωγικούς στόχους πρέπει να πληρούν ορισμένους όρους.(Ζώνιου- Σιδέρη, 1997)

α.) Να προωθούν στη σχολική τάξη ένα πλαίσιο που να επιτρέπει την ισοτιμία, την πολυφωνία, τη διαλλακτικότητα και τη συνεργασία. Ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο κάθε άτομο θα μπορεί να εκφράζεται ελεύθερα και να επικοινωνεί ποικιλοτρόπως με την υπόλοιπη ομάδα, της οποίας θα αυτοπροσδιορίζεται ως μέλος.

β.) μέσα από αυτή την επικοινωνιακή σχέση να ενεργοποιούνται διεργασίες αλληλεπίδρασης, να επιτυγχάνεται η ανταλλαγή εμπειριών, πολιτισμικών στοιχείων και γνώσεων, ώστε να διευρύνονται οι πνευματικοί ορίζοντες όλων των παιδιών. Έτσι ώστε η ανομοιογένεια της τάξης να μην είναι πια πρόβλημα, αλλά να εμπλουτίζει το νοητικό και συναισθηματικό κόσμο εκπαιδευτικών και μαθητών.

Η στάση, άποψη, ή θέληση, τα στερεότυπα, οι προκαταλήψεις, οι φοβίες αλλά και η ενημέρωση των εκπαιδευτικών σίγουρα δεν είναι ίδια αλλά διαφέρει κατά περίπτωση.

Τα αποτελέσματα έρευνας του Δημήτρη Ντούσα που πραγματοποιήθηκε το 1996 φανερώνουν μεγάλη άγνοια των εκπαιδευτικών για τα προβλήματα των τσιγγάνων αφού ένας στους τρεις αγνοεί ότι οι τσιγγάνοι έχουν προβλήματα ανεργίας και φτώχειας. Ακόμη φαίνεται να μη γνωρίζουν καν την καταγωγή των τσιγγάνων αφού το 46% δήλωσε άγνοια Είναι λοιπόν μακρύς ο δρόμος για την επίλυση των προβλημάτων των τσιγγάνων στον εκπαιδευτικό τομέα αν δεν επιμορφθούν οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί άμεσα. (Ντούσας 1997, σελ.229-231)

3.3.1 Το σχολικό σύστημα σήμερα- κατά πόσο παρέχει τις προϋποθέσεις ενσωμάτωσης

Τα τσιγγανόπαιδα ωριμάζουν νωρίτερα απ' ότι τα υπόλοιπα παιδιά, λόγω των κοινωνικών συνθηκών γι' αυτό το σχολείο θα πρέπει να ιδωθεί ως συμπληρωματικό της οικογενειακής εκπαίδευσης και όχι ως υποκατάστατό της και να λειτουργήσει προσανατολισμένο προς τη σύγκλιση με τις αξίες και τα πρότυπα της τσιγγάνικης κοινότητας και όχι παράλληλα ή αντίθετα.

Το σχολικό σύστημα όμως γενικότερα, πολλές φορές «προκαλεί» την τσιγγάνικη κουλτούρα αφού προσπαθεί να τους διαμορφώσει σύμφωνα με τα πρότυπα του κυρίαρχου πολιτισμού και νιώθουν πως επιχειρείται η αλλοτρίωσή τους, το πολιτισμικό τους ξεκλήρισμα.(Πρακτικά Συνεδρίου, 1999)

Το σχολείο στην προσπάθειά του να “ενσωματώσει” τα αλλοδαπά παιδιά έχει στα χέρια του ένα νομικό πλαίσιο και ένα αναλυτικό πρόγραμμα με έντονη “διαπολιτισμική ρητορεία” αλλά στην πράξη δεν καλύπτονται ούτε προωθούνται οι πραγματικές προϋποθέσεις της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. (Δαμιάλη, Μπουρτζίνου και Πολύζου, 1999)

Μαθητές, δάσκαλοι και γονείς μοιάζουν αδιάφοροι ως και εχθρικοί στο να γνωρίσουν τη γλώσσα και τον πολιτισμό των τσιγγάνων οι οποίοι πρέπει το συντομότερο να οδηγηθούν έξω από τον πολιτισμό, τη γλώσσα και τη θρησκεία τους “για το καλό τους”, τη γρήγορη αφομοίωσή τους.(Δαμιάλη, Μπουρτζίνου και Πολύζου, 1999)

Δεν προετοιμάστηκε η σχολική κοινότητα να αποδεχτεί τους αλλοδαπούς μαθητές, δε στηρίχτηκε αποτελεσματικά σε αυτό το στάδιο και τα αποτελέσματά της εφαρμογής της διαπολιτισμικής

εκπαίδευσης δεν αξιολογήθηκαν. Φαίνεται λοιπόν να κυριαρχεί το προσωπικό στοιχείο και η εμπειρική προσέγγιση σε ένα ζήτημα που διαρκώς αποκτά μεγαλύτερη έκταση. Οι εκπαιδευτικοί ένιωθαν γνωστικά επαρκείς στο να διδάξουν την ελληνική ως δεύτερη γλώσσα. Ο λόγος τους ήταν έντονα φορτισμένος συναισθηματικά και πολλές φορές η συμπεριφορά τους ήταν πολύ πιο ανεκτική και υποστηρικτική απέναντι στα παιδιά μειονοτήτων (Δαμιάλη, Μπουρτζίνου και Πολύζου ,1999)

Τόσο το αναλυτικό πρόγραμμα, όσο και η παραδοσιακή παιδαγωγική που εφαρμόζεται στα ελληνικά σχολεία έχουν σχεδιαστεί κι επιτελούνται σε σχέση με ένα μέσο όρο που παραπέμπει στον ιδεατό μαθητή. Η σχολική τάξη υπονοείται ως ομάδα ομοιογενής. Όμως η ανομοιογένεια στις σχολικές τάξεις είναι παντού δεδομένη και αφορά διάφορες παραμέτρους: (Δαμιάλη, Μπουρτζίνου και Πολύζου ,1999)

α) Την κοινωνικοοικονομική προέλευση: τα παιδιά, αλλά και οι δάσκαλοι, προέρχονται από διαφορετικά κοινωνικοοικονομικά περιβάλλοντα, τα οποία διαμορφώνουν διαφορετικές στάσεις, αναπαραστάσεις αλλά και προσδοκίες σε σχέση με το σχολικό θεσμό. Από την άλλη πλευρά το σχολείο μεταδίδει ένα σύνολο αξιών, προτύπων και ιδεών που αναπαράγουν την επικρατούσα ιδεολογία της κοινωνίας.

β) Τη γλώσσα: το σχολείο μεταδίδει και νομιμοποιεί μία και μόνη επίσημη μορφή της εθνικής γλώσσας, αγνοώντας ότι τα παιδιά αλλά και οι εκπαιδευτικοί είναι φυσικοί ομιλητές διαφορετικής παραλλαγής ο καθένας της εθνικής γλώσσας (π.χ. τοπικής ή κοινωνικής διαλέκτου).

γ) Το φύλο: το σχολείο διαμορφώνει μέσα από τα σχολικά εγχειρίδια αλλά και μέσα από τις πρακτικές μια ταυτότητα φύλου

που ανταποκρίνεται σε αξιολογική ιεράρχηση των φύλων και σε καταμερισμό ικανοτήτων.

δ) Τις διαφορετικές επικοινωνιακές, συναισθηματικές και μαθησιακές ανάγκες των ατόμων.

ε) Τους ατομικούς ρυθμούς μάθησης.

στ) Τις διαφορετικές επιδεξιότητες που έχουν αποκτήσει τα άτομα στο πλαίσιο της οικογενειακής και της κοινωνικής τους διαμόρφωσης.

ζ) Τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες (θρησκεία, συνήθειες).

Η ανομοιογένεια στις σχολικές τάξεις δεν οφείλεται αποκλειστικά και μόνο στην ύπαρξη των ξένων, αλλόφωνων παιδιών. Άρα η διαχείριση της ανομοιογένειας μέσα στην εκπαιδευτική πρακτική υπό το πρίσμα μιας δυναμικής συμπληρωματικότητας είναι προϋπόθεση του εκπαιδευτικού έργου.

Με την έννοια της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, δεν αναφερόμαστε μόνο στη συνάντηση των πολιτισμών (με την «εθνική» έννοια του όρου), αλλά και στη συνάντηση της προσωπικής κουλτούρας του καθενός με εκείνη του διπλανού του, οι οποίες είναι εξ ορισμού ανομοιογενείς, ακόμα και στο πλαίσιο μιας ομοιογενούς εθνικής ομάδας.

3.3.2 Η οργάνωση των σύγχρονων Δημοτικών σχολείων

Στο δημοτικό σχολείο, στις υποδιαιρέσεις του σχολικού χρόνου αντιστοιχεί η διδασκαλία συγκεκριμένων γνώσεων, οι οποίες είναι ταξινομημένες κατά συνεχή και αυστηρό τρόπο από το ισχύον θεσμικό πλαίσιο. Πιο συγκεκριμένα:

Τα εβδομαδιαία ωρολόγια προγράμματα μαθημάτων του δημοτικού σχολείου, δηλαδή τα διδασκόμενα σε κάθε τάξη μαθήματα και οι ώρες εβδομαδιαίας διδασκαλίας του καθενός ξεχωριστά και όλων μαζί συνολικά, καθορίζονται από το αναλυτικό πρόγραμμα

Διδάσκοντες και διδασκόμενοι είναι υποχρεωμένοι να αποδεχθούν την κατάτμηση και την ταξινόμηση του σχολικού χρόνου και των σχολικών γνώσεων. Έτσι, οποιαδήποτε διάσπαση της χρονικής συνέχειας από τα τσιγγανόπαιδα καταλήγει στην αδυναμία κατανόησης των διδασκόμενων γνώσεων, δεδομένου ότι η διάταξή τους στο χρόνο είναι απολύτως προκαθορισμένη, λεπτομερής και ανελαστική.

Είναι σαφές ότι στην τυπική εκπαίδευση τα σύνορα ανάμεσα στις σχολικές και στις μη σχολικές δραστηριότητες είναι πολύ ισχυρά. Συνεπώς, ο δάσκαλος έχει ελάχιστες δυνατότητες πρωτοβουλιών για την προσαρμογή της διδασκαλίας του στις ιδιαιτερότητες των μαθητών του. Είναι υποχρεωμένος να εφαρμόζει το αναλυτικό πρόγραμμα ανεξαρτήτως αποτελεσμάτων. Τελικά, σύμφωνα με τα πορίσματα σχετικής έρευνας, στο δημοτικό σχολείο "Η δομή και η χρονική κατανομή του μαθήματος της νεοελληνικής γλώσσας χαρακτηρίζεται από κυκλικότητα, ομοιομορφία και τυποποίηση." (Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, 2001)

Έφόσον λοιπόν τα τσιγγανόπουλα παρουσιάζουν ελλιπή παρακολούθηση των μαθημάτων , εμφανίζονται δυσχέρειες προσαρμογής στο σχολικό πρόγραμμα πρόωρη διακοπή μαθημάτων, αδυναμία παρακολούθησης των μαθημάτων, καθώς επίσης ελλείψεις στα απαραίτητα υλικά εφόδια για την παρακολούθηση στο σχολείο. (Μουχελή, 1996 508σ) και σε κάποιες περιπτώσεις φαινόμενα επιθετικότητας (Κοκκινάκη, 1983, σελ.119)

Στις αιτίες της μη συμμετοχής των Τσιγγάνων στην εκπαιδευτική διαδικασία καλό είναι να συνεξετάζονται οι ιδιαίτερες επιλογές της ίδιας της ομάδας οι οποίες είναι οι εξής:

α. Ο νομαδισμός, σαν θεμελιακό στοιχείο του τρόπου ζωής του τσιγγάνου , εμποδίζει την τακτική παρακολούθηση των σχολικών μαθημάτων. Το 55% από τους ερωτηθέντες στα Ανω Λιόσια Αττικής δήλωσαν ότι ο νομαδισμός αποτελεί την κύρια αιτία που δεν πηγαίνουν τα παιδιά τους στο σχολείο. (Κοκκινάκη, 1983, σελ.117).

β . Η ανάγκη να βγουν στη δουλειά από ιδιαίτερα μικρή ηλικία τότε που τα μη τσιγγανόπουλα αντίστοιχης ηλικίας παίζουν και απολαμβάνουν τα προνόμια της ηλικίας τους.

γ. Η έλλειψη επαφής και πρακτικής με τυπικά συστήματα εκπαίδευσης και συγκεκριμένα με το γραπτό και συμβολικό λόγο και η πειθαρχημένη εργασία μέσα από δραστηριότητες.

δ. η αδιαφορία του κράτους σαν την αρνητική διάσταση του απαρχάντ στους Ρομ

ε. ο ρατσισμός της κοινωνίας και των αρχών κατά των Τσιγγάνων

στ. η αντίθεση ανάμεσα στις ανάγκες και στον τρόπο ζωής των Ρομ και στους σκοπούς και τη λειτουργία του παραδοσιακού σχολείου.

ζ. ο πρώιμος γάμος και ο αναλφαβητισμός των Ρομ γονέων.

η. η άθλια κατοικία και την απόσταση του σχολείου από το συνοικισμό. (Ντούσας, 1991 34 - 35σ).

Η αναντιστοιχία του εκπαιδευτικού συστήματος με τη γλωσσική παράδοση και την ιδιαίτερη διαδικασία κοινωνικοποίησης στο εσωτερικό της ομάδας αποτελούν σημαντικούς παράγοντες που δυσκολεύουν την πρόσβαση σ' αυτό. (Βασιλειάδου και Παυλή - Κορρέ, 1998, σελ.24-25).

Οι Ρομ δεν έχουν γραπτή γλώσσα, επομένως οι τρόποι και οι μηχανισμοί εκμάθησης της προφορικής γλώσσας είναι διαφορετικοί. Εκπαίδευση υπάρχει στο εσωτερικό της τσιγγάνικης κοινωνίας μόνο που αυτή παρέχεται με άλλους τρόπους και μεταδίδεται μέσω άτυπων και μη θεσμοποιημένων καναλιών, όπως είναι η οικογένεια ή η ευρύτερη συγγενική ομάδα που προϋποθέτουν τη διαρκή και ελεύθερη συμμετοχή του νεαρού τσιγγανόπουλου στην κοινωνική ζωή της ομάδας του.

Η εκμάθηση του επαγγέλματος των αξιών και των αντιλήψεων της κοινωνίας τους, και κατά συνέπεια του κοινωνικού τους ρόλου μέσα σ' αυτή, αποτελούν κομβικά σημεία της εκπαίδευσης των Τσιγγάνων.

3.4 Η στάση των γονιών Τσιγγάνων για την Εκπαίδευση –ο αντίκτυπος στη φοίτηση των τσιγγανοπαίδων

Οι Τσιγγάνοι γονείς δε θεωρούν ότι το σχολείο έχει κάποια σχέση με τις δικές τους εκπαιδευτικές πρακτικές και τους εμπειρικούς τρόπους εκμάθησης ούτε ότι ευνοεί την επαγγελματική αποκατάσταση των παιδιών τους. Οι γονείς θεωρούν ότι η παρακολούθηση του σχολείου στερεί το παιδί από την οικογένεια

για σημαντικό χρόνο και έτσι δεν έχει τη δυνατότητα να εκπαιδευτεί στο επάγγελμα, αλλά και να συνεισφέρει οικονομικά στην οικογένεια. (Βασιλειάδου και Παυλή - Κορρέ, 1998 σελ.27). Το εκπαιδευτικό σύστημα, ανοίκειο και περιοριστικό για τους Τσιγγάνους, δε λαμβάνει υπόψη τις ιδιαίτερες δεξιότητες και το διαφορετικό τρόπο εκμάθησης των τσιγγανόπουλων που έχουν γαλουχηθεί σε μια προφορική κουλτούρα.

Το σχολείο, σαν φορέας κοινωνικοποίησης και σαν μηχανισμός αναπαραγωγής των κυρίαρχων κοινωνικών μοντέλων, καθίσταται απειλιτικό για τη συμμετοχή του τσιγγανόπουλου αφού είναι δυνατό να δρα αφομοιωτικά, ανατρεπτικά για τις αντιλήψεις, τις συμπεριφορές και τον τρόπο σκέψης που έχει διδαχτεί και διαμορφώσει μέσα στη δική του ομάδα. Επιπλέον και οι γονείς, από την πλευρά τους φοβούνται ότι το σχολείο θα επηρεάσει αρνητικά τα παιδιά τους και ότι θα τους περάσει αλλότρια πρότυπα που είναι δυνατό να απειλήσουν τη συνοχή της ομάδας. (Βασιλειάδου και Παυλή - Κορρέ, 1998 σελ.28).

Το εκπαιδευτικό σύστημα, ανοίκειο και περιοριστικό για τους Τσιγγάνους, δε λαμβάνει υπόψη τις ιδιαίτερες δεξιότητες και το διαφορετικό τρόπο εκμάθησης των τσιγγανόπουλων που έχουν γαλουχηθεί σε μια προφορική κουλτούρα.

Αν εξετάσουμε το ζήτημα της εκπαίδευσης και από την πλευρά της ευρύτερης κοινωνίας, μπορούμε να αναφέρουμε ότι η απόρριψη από το σχολικό περιβάλλον - μαθητές, γονείς και δασκάλους - δρα ανασταλτικά για τη συμμετοχή του τσιγγανόπουλου στην εκπαιδευτική διαδικασία. (Βασιλειάδου και Παυλή - Κορρέ, 1998).

Αν και από το Σύνταγμα του 1976 κρίνεται υποχρεωτική η εννιάχρονη εκπαίδευση μέχρι το 1982 κανείς επίσημος φορέας δεν επεδίωξε να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις εκείνες που είναι απαραίτητες ώστε να υπάρξουν, ευκαιρίες για τους Τσιγγάνους, να

συμμετάσχουν στην εκπαιδευτική διαδικασία. Σύμφωνα με τις εκθέσεις 39 σχολικών συμβούλων και 32 ερωτηματολόγια, οι αιτίες για τα προβλήματα που εμφανίζονται σχετικά με την εκπαίδευση είναι: (Μουχελή, 1996 σελ.509)

- α) Νομαδική ζωή
- β) Απόρριψη από τους Τσιγγάνους της αξίας του σχολείου
- γ) Γλωσσικές δυσκολίες
- δ) Μη αποδοχή από το σχολικό περιβάλλον
- ε) Μη αποδοχή από το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον
- στ) Κατά παράδοση απόρριψη κάθε άλλου τρόπου ζωής.

Στο Δημοτικό Σχολείο δεν είναι εγγεγραμμένα όλα τα παιδιά αλλά το 67,8%. Από αυτά μόνο τα μισά παρακολουθούν κανονικά. Στο Γυμνάσιο φοιτούν πολύ λίγα - πιο λίγα το τελειώνουν. Το Λύκειο ελάχιστα. Το σχολείο ελάχιστα ενδιαφέρεται για τους Τσιγγάνους και οι Τσιγγάνοι δυσπιστούν προς το σχολείο. (Τρέσσου, 2001)

Περισσότερα από τα μισά τσιγγανόπουλα στις χώρες της Ευρώπης δεν παρακολουθούν σχολικά μαθήματα. Οι αναλφάβητοι ενήλικες υπολογίζονται σε ποσοστό 50 - 80% (Μουχελή, 1996 σελ. 508 - Ντούσας, 1991 σελ. 33).

Τα παραπάνω δείχνουν ότι τα τσιγγανόπουλα παρουσιάζουν πολύ μικρό ποσοστό εγγραφής στα σχολεία και ελλιπή παρακολούθηση των μαθημάτων. Στο σημείο αυτό θα ήθελα να αναφέρω ότι η ελλιπής παρακολούθηση έχει σαν αποτέλεσμα να εμφανίζονται δυσχέρειες προσαρμογής των τσιγγανόπαιδων στο σχολικό πρόγραμμα πρόωρη διακοπή μαθημάτων ή αδυναμία παρακολούθησης των μαθημάτων, καθώς επίσης ελλείψεις στα απαραίτητα υλικά εφόδια για την παρακολούθηση στο σχολείο. (Μουχελή, 1996 σελ.508) και σε κάποιες περιπτώσεις φαινόμενα επιθετικότητας των τσιγγάπαιδων απέναντι στους μη

τσιγγάνους.(Κοκκινάκη, 1983, σελ.119).

Εξάλλου τα διάφορα προγράμματα που έχουν εφαρμοστεί, όπως τα Πειραματικά Τμήματα Λαϊκής Επιμόρφωσης στην ουσία αναπαράγουν την προβληματική σχέση των Τσιγγάνων με το σχολείο. Είναι δηλαδή γεγονός ότι ο τρόπος με τον οποίο αναγκάζονται να επιβιώνουν οι Τσιγγάνοι είναι άκρως ανταγωνιστικός προς το σχολείο γι αυτό και το 60% περίπου του συνόλου είναι εντελώς αναλφάβητο. Το γεγονός αυτό από μόνο του είναι αρκετό για να διαιωνίσει τον κοινωνικό-οικονομικό αποκλεισμό των Τσιγγάνων. Από τις σχετικές έρευνες καταγράφεται μια ιδιορρυθμία: Συχνά οι Τσιγγάνοι αποδίδουν την σχέση τους με το σχολείο ως προϊόν επιλογής. Από πουθενά όμως δεν αποδεικνύεται ότι οι Τσιγγάνοι δεν φοιτούν στο σχολείο για να διαφυλάξουν την ιδιαίτερη πολιτισμική τους ταυτότητα λ.χ. Στην πραγματικότητα απαγορεύεται κυριολεκτικά στους Τσιγγάνους η πρόσβαση στην εκπαίδευση, δηλαδή η δυνατότητα μελλοντικής κοινωνικής και οικονομικής ενσωμάτωσης.(Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του ανθρώπου,2001)

Οι ρατσιστικές πρακτικές εις βάρος όσων Ρομά επιχειρούν να εκπαιδευτούν είναι δύο ειδών:

α) Ανοιχτές απόπειρες αποκλεισμού των τσιγγανοπαίδων με κινητοποίηση της κοινωνίας, γονιών, μαθητών, δασκάλων.

β) Παθητικός αποκλεισμός τους μέσα στην τάξη με την περιθωριοποίησή τους.

Τα στερεότυπα που ερμηνεύουν τους λόγους της μη παρακολούθησης των τσιγγανόπαιδων δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα. Τα παιδιά Ρομά ανταποκρίνονται καλά όταν η εκπαιδευτική διαδικασία λαμβάνει υπόψη τις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητες των μαθητών (το γεγονός δηλαδή ότι μετακινούνται,

ότι δεν έχουν μητρική γλώσσα την ελληνική κ.ά) Αυτό όμως δεν συμβαίνει τις περισσότερες φορές. Τα παιδιά Ρομά αντιμετωπίζονται από μαθητές και δασκάλους ως ενοχλητική ομάδα που καθυστερεί την υλοποίηση του προγράμματος και υποβαθμίζει την εικόνα του σχολείου. Μέσα σ' αυτές τις κάκιστες συνθήκες τα παιδιά Ρομά είναι φυσικό να νιώθουν ανεπιθύμητα, να απογοητεύονται και να εγκαταλείπουν το σχολείο.

Να σημειωθεί επιπλέον ότι σήμερα που το σχολείο εκχωρεί μεγάλο μέρος των ευθυνών του στην οικογένεια, είναι σαφές ότι οι Τσιγγάνοι μαθητές βρίσκονται σε δυσμενέστατη θέση δεδομένου ότι οι οικογένειές τους δεν μπορούν ούτε να παρακολουθήσουν και να ενισχύσουν την εκπαίδευσή τους στο σπίτι, αλλά ούτε και να διαπραγματευτούν με τους εκπροσώπους του εκπαιδευτικού συστήματος και να διεκδικήσουν υπέρ των παιδιών του. (Εθνική Επιτροπή για τα δικαιώματα του ανθρώπου Αθήνα 2001)

Βρισκόμαστε στις αρχές του 20ου αιώνα και η παγκόσμια κοινωνία έχει σημειώσει μεγάλα άλματα στην οικονομική, επιστημονική και τεχνολογική της εξέλιξη. Παρόλα αυτά η μειονότητα Ρομ ζει και κινείται ουσιαστικά στερούμενη το θεμελιώδες δικαίωμα για μόρφωση. Είναι αναλφάβητη!

Σύμφωνα με τον ορισμό της UNESCO: "Αναλφάβητος είναι όποιος δεν έχει αποκτήσει τις αναγκαίες, γνώσεις και ικανότητες για την άσκηση όλων των δραστηριοτήτων για τις οποίες η γραφή, η ανάγνωση και η αριθμητική είναι απαραίτητες."(Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, 2001)

Οι τσιγγάνοι παρουσιάζουν ένα υψηλό ποσοστό αναλφαβητισμού που θεωρείται το υψηλότερο σε σχέση με άλλες πληθυσμιακές ομάδες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

4.1 Ερωτήματα και στόχοι που τέθηκαν για την υλοποίηση της έρευνας

Τα ερωτήματα που έθεσα στα πλαίσια του διδακτικού πειράματος ήταν τα εξής:

- 1. Μπορεί το σχολείο δηλαδή δρα θεραπευτικά για να εξαλείψει σταδιακά την περιθωριοποίηση των τσιγγάνων ή αποτελεί σκληρή προετοιμασία του τι ακολουθεί εκεί έξω;*
- 2. Μπορεί το σχολείο ως θεσμός να διατηρεί και να ενισχύει την κουλτούρα των τσιγγάνων ή προκειμένου τους ενσωματώσει τους κάνει να ξεχάσουν τη κουλτούρα τους και κατ' επέκταση τη μητρική τους γλώσσα; Μήπως θα έπρεπε να παρέχει περισσότερες ευκαιρίες στους τσιγγάνους ο εκπαιδευτικός στο να εκφράζονται στη γλώσσα τους*
- 3. Το να χρησιμοποιήσουν τα τσιγγανόπαιδα τη δική τους γλώσσα θα μπορούσε να τονώσει την αυτοπεποίθησή τους;*
- 4. Οι μη τσιγγανόπαιδες πώς θα αντιδράσουν αν διδαχθούν στην τσιγγάνικη γλώσσα - θα το βρουν χρήσιμο ή ανούσιο;*
- 5. Τα μαθηματικά σαν μάθημα λόγω του συμβολικού τους χαρακτήρα δυσκολεύουν τσιγγανόπαιδα και χρησιμοποιούν τα τυπικά μαθηματικά στη πράξη μιας που λόγω τις εργασίας τους έρχονται σε επαφή με χρήματα λόγω εμπορικών συναλλαγών;*
- 6. Οι εκπαιδευτικοί που διδάσκουν σε μικτές τάξεις τσιγγανόπαιδων και μη είναι επαρκώς καταρτισμένοι;*

Τα ερωτήματα αυτά προέκυψαν λόγω του ότι ήθελα να διαπιστώσω αν η βιβλιογραφία που χρησιμοποίησα για το θεωρητικό μέρος της εργασίας παρουσίαζε τα πράγματα πιο ρομαντικά από ότι βιώνονται σε πραγματικές συνθήκες από τους τσιγγάνους.

Και φυσικά ήθελα να δω το κατά πόσο οι λύσεις που προτείνονται εφαρμόζονται ή υπάρχουν οι προϋποθέσεις να εφαρμοστούν όταν βέβαια οι εκπαιδευτικοί είναι επαρκώς καταρτισμένοι ή ευαισθητοποιημένοι.

Με τρόπο παιγνιώδη μέσω της δραματοποίησης με ρόλο δασκάλου και εμπόρου - πωλητή τα τσιγγανόπαδα εκφράστηκαν στη μητρική τους γλώσσα διδάσκοντας μαθηματικές έννοιες και αριθμούς. Η ίδια άλλωστε η μαθηματική εμπειρία αλλά και η περιγραφή της με λέξεις εξαρτάται από τις κοινωνικές και πολιτισμικές εμπειρίες που έχει το κάθε παιδί. (Τρέσσου κ' Μητακίδου, 2001)

Συγκεκριμένα λοιπόν στην ομάδα των τσιγγάνων που έχουν πρακτική σχέση με τα μαθηματικά και όχι τυπική σχέση.

Η επαφή τους με χρήματα λόγω της παιδικής εργασίας των Roma έχει σαν αποτέλεσμα σε επίπεδο υπολογισμού στις συναλλαγές τους να μην κάνουν λάθη.

Αν όμως ερωτηθούν με ποιο τρόπο υπολόγισες πως αν ένα προϊόν αξίας 4€ τα βάλουμε στη μισή τιμή η απάντησή τους είναι αμέσως ότι πληρώνουμε 2€ (αυτό το παράδειγμα είναι ενδεικτικό ένα από τα πολλά κατά τη διάρκεια των πειραματικών διδασκαλιών που έλαβαν χώρα στο σχολείο της Άνω Μεριάς)

Στο πως προέκυψε όμως αυτό το αποτέλεσμα μου απαντούν ότι αφάιρεσαν 2€ από 4€, κι όταν ερωτηθούν το πως προέκυψε αυτό το 2 που αφάιρεσαν από το 4 αδυνατούν να μου δώσουν εξήγηση.

Αυτό φανερώνει το πόσο εμπειρικά σκέφτονται, το πόσο δύσκολο τους είναι να εφαρμόσουν στη καθημερινή πρακτική τη πράξη της διαίρεσης στη συγκεκριμένη περίπτωση, παρ' όλο που το αποτέλεσμα που βρίσκουν είναι ολόσωστο.

4.2 Επιλογή μεθοδολογικής προσέγγισης

Στα πλαίσια της έρευνάς μου εφαρμόζεται μια εθνογραφική μεθοδολογική προσέγγιση η οποία προσφέρει μια σε βάθος διερεύνηση και με τη χρήση της οποίας είναι δυνατός ο εντοπισμός διαφορετικών εκδοχών των επιχειρημάτων που προβάλλονται. Οι μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν δεν συμβάλλουν σε μια απλοϊκή καταγραφή του τί συμβαίνει σχετικά με το θέμα που διερευνάται, αλλά στο τί πραγματικά συμβαίνει και με ποιό τρόπο συμβαίνει, λαμβάνοντας υπόψη ότι οι άνθρωποι συμπεριφέρονται σύμφωνα με το προσωπικό νόημα που κάθε φορά αποδίδουν στα πράγματα. (Πηγιάκη 1998)

Η μελέτη περίπτωσης (case study) χρησιμοποιήθηκε για την παρούσα εργασία. Πρόκειται για μια συστηματική έρευνα που χρησιμοποιεί σαν εργαλεία την *συνέντευξη και την παρατήρηση*.

Η παρατήρηση είναι καθιερωμένη επιστημονική μέθοδος έρευνας που αποτελεί την καρδιά της εθνογραφίας. Η συμμετοχική παρατήρηση όμως προϋποθέτει ότι ο ερευνητής παρίσταται στο χώρο της έρευνας (in the field) σαν φυσικό μέλος της κοινωνικής σκηνής όσο αυτό είναι εφικτό (Πηγιάκη 1998)

Η εθνογραφική παρατήρηση προϋποθέτει την ικανότητα παρατήρησης με τέτοια ευρύτητα βλέμματος ώστε να επιτρέπει τη σύλληψη όσο το δυνατό περισσότερων στοιχείων όλης της κοινωνικής σκηνής στην οποία συντελείται. Είναι παρατήρηση «ενταγμένη στο κοινωνικό της πλαίσιο και χωρίς αυτό το πλαίσιο να χάνει την κεντρική της ουσία» (Πηγιάκη 1998)

Ο συνδυασμός εθνογραφίας με την περίπτωση μελέτης συμβάλλουν στην αποτελεσματικότερη παρατήρηση, περιγραφή και ανάλυση των δεδομένων.

Η μελέτη περίπτωσης με συμμετοχική παρατήρηση επιβάλλει στον ερευνητή να καθορίσει τον ρόλο με τον οποίο θα συμμετέχει στις δραστηριότητες των δρώντων προσώπων από την είσοδό του στο χώρο επιτρέποντας τη δημιουργία γενικεύσεων και στην παρούσα εργασία η ενεργή συμμετοχή τσιγγάνοπουλων και μη η δεκτικότητα των τελευταίων στο να διδαχθούν αριθμούς και μαθηματικές έννοιες στην τσιγγάνικη γλώσσα.

Η παρούσα έρευνα είναι μια μικρο-εθνογραφική μελέτη θα έλεγα γιατί ο κοινωνικός χώρος στον οποίο έλαβε χώρα αποτελεί μια μόνο κοινωνική κατάσταση , αυτή της τάξης ενός σχολείου.(Πηγή:1998)

Η πρώτη συνέντευξη των παιδιών αποσκοπούσε στο να καταλάβω το αν τα παιδιά πρόκειται να ανταποκριθούν στις πειραματικές διδασκαλίες που θα ακολουθούσαν. Ουσιαστικά ήθελα να δω αν η συμμετοχή τους και το ενδιαφέρον τους δε θα έμενε σ' αυτή τη πρώτη τους επαφή με τη τσιγγάνικη γλώσσα, δηλαδή το να μάθουν να μετρούν στα τσιγγάνικα από το 1-50 αλλά ότι θα υπήρχε εξέλιξη.

Η πρώτη συνέντευξη πραγματοποιήθηκε μετά τη διεξαγωγή της πρώτης πειραματικής διδασκαλίας το μήνα Απρίλιο και η δεύτερη συνέντευξη πραγματοποιήθηκε στα μέσα Μαΐου, τρεις βδομάδες μετά το τέλος των πειραματικών διδασκαλιών. (βλ. παράρτημα)

Η παρατήρηση αποσκοπούσε στο να κατανοήσω τις σχέσεις των παιδιών μη τσιγγάνων με τσιγγανόπουλα. Ήθελα να κατανοήσω τη δράση και την αλληλεπίδραση των παιδιών καθώς και την επικοινωνιακή σχέση του δασκάλου μ' αυτά και ίσως κάποια ειδική μεταχείριση αν υπάρχει. Όντως, ο δάσκαλος είχε μεγάλη αδυναμία στον Παναγιώτη, ένα τσιγγανόπαιδο ιδιαίτερα δραστήριο, κατά τα λεγόμενα των συμμαθητών του.

Εκείνο το διάστημα έλειπαν τα τσιγγανόπαιδα που ήταν και το κύριο αντικείμενο της παρατήρησης μου, παρ' όλα αυτά όμως κατάλαβα από τα όσα ειπώθηκαν από τα υπόλοιπα παιδιά, ποιες ήταν οι επικρατούσες συνθήκες στην τάξη.

Η λήψη φωτογραφιών με βοήθησε τόσο στην ανάλυση των δεδομένων μου μετά το πέρας των διδασκαλιών όσο και στο να κερδίσω την προσοχή των παιδιών και να τους δώσω κίνητρο συμμετοχής.

Όλο το υλικό που συνέλεξα, φωτογραφίες, φύλλα εργασίας, βιντεοσκοπημένο υλικό, τα ίδια τα παιδιά μου ζήτησαν να τους τα δώσω πίσω, γεγονός που μου έδινε την αυτοπεποίθηση ότι τους ενδιέφερε αυτό που γινόταν στα πλαίσια της έρευνας μου.

4.3 Ανασταλτικοί παράγοντες κατά την εφαρμογή της έρευνας

Αρχικά βρέθηκα αντιμέτωπη με την πραγματικότητα λόγω του ότι τα τσιγγανόπαιδα δεν έρχονταν στο σχολείο για ένα διάστημα περίπου 3 εβδομάδων.

Η εξήγηση που μου έδωσε η διευθύντρια του σχολείου για το φαινόμενο αυτό ήταν πως την άνοιξη που ευνοεί ο καιρός οι γονείς τα παίρνουν μαζί στο εμπόριο κι έτσι πλέον τα παιδιά δε παρακολουθούν συστηματικά. Επιχείρησα αρκετές φορές και τηλεφωνικά να μου πουν ποια μέρα θα έρθει, έστω και ένα παιδί ώστε να ξεκινήσω την εφαρμογή της έρευνας μου.

Όταν ήρθε το πρώτο τσιγγανόπαιδο ο Αλέξανδρος έγινε το πρώτο μεγάλο βήμα να ενημερώσει και τα υπόλοιπα παιδιά κι έτσι στις επόμενες ημέρες στις 3 διδασκαλίες να έχω 3 τσιγγανόπαιδα στην τάξη. Η ερμηνεία που δίνω σ' αυτό είναι ότι από τη στιγμή που η όλη διαδικασία κίνησε του ενδιαφέρον του Αλεξάνδρου ο οποίος είχε αρχηγικές τάσεις κατάφερε να πείσει και να κινήσει την περιέργεια και το ενδιαφέρον και των άλλων δύο τσιγγανόπαιδων. Αυτό το γεγονός μου έδωσε μεγάλη ικανοποίηση γιατί ο Αλέξανδρος με αυτή του την κίνηση μου έδειξε ότι βρήκε ενδιαφέρουσα την όλη διαδικασία και την εμπειρία αυτή ήθελε να την βιώσουν τα υπόλοιπα τσιγγανόπαιδα τα οποία βρίσκονται στην ίδια θέση μ' εκείνον και η ευκαιρία αυτή που παρουσιάστηκε μέσω των πειραματικών διδασκαλιών έκρινε πως δεν θα έπρεπε να μείνει ανεκμετάλλευτη από τους φίλους του λόγω της απουσίας τους. Θεωρώ ότι αυτό που βρήκε πραγματικά ενδιαφέρον ήταν το ότι μίλησε στη γλώσσα του -και πόσο μάλλον ότι δίδαξε στη γλώσσα του - στο χώρο του σχολείου και αυτό έδωσε στον Αλέξανδρο το έναυσμα να πείσει τους φίλους ζήσουν αυτή την καινούρια εμπειρία και να γυρίσουν στο σχολείο εγκαταλείποντας την εργασία τους αφού «κάτι διαφορετικό» που τους αφορούσε άμεσα γινόταν στη τάξη τους.

Το ένα παιδί απουσίαζε για 2 μήνες εκείνο το διάστημα και κατάφερα να το συναντήσω μόνο όταν πήγα για τις τελικές συνεντεύξεις.

Η παρουσία του δασκάλου δεν ήταν εφικτή κατά τη διάρκεια των πειραματικών διδασκαλιών.

Όμως όλο αυτό το κλίμα ισορροπούσαν μέσα από τον ενθουσιασμό των παιδιών, το ενδιαφέρον τους και τη συμμετοχή τους, αντιδράσεις οι οποίες μου έδιναν δύναμη να συνεχίσω, να έχω καλή διάθεση εξαιτίας της συνάντησης μου με τα παιδιά.

Περίμενα πως επειδή δεν είχα ποτέ ξανά διδάξει σε παιδιά δημοτικού πως θα είχα πρόβλημα –ακριβώς επειδή είναι τελείως εκτός της εμπειρίας μου στην πρακτική εξάσκηση στο νηπιαγωγείο- στο να επικοινωνήσω με τα παιδιά και να εγκλιματιστώ.

Όμως αυτές ήταν μόνο εικασίες και φόβοι που δεν επαληθεύτηκαν έτσι ώστε στον τομέα της σχέσης μου με τα παιδιά να μην υπάρχουν προβλήματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΝΩ ΜΕΡΙΑΣ

Το σχολείο της Άνω Μεριάς συστεγάζεται με ειδικό σχολείο. Στο σχολείο φοιτούν 197 παιδιά συνολικά απ' τα οποία τα 110 είναι τσιγγανόπουλα από τα οποία φοιτούν κανονικά περίπου τα 80 τα οποία όμως επίσης απουσιάζουν αρκετά γιατί πηγαίνουν να δουλέψουν με τους γονείς τους στις λαϊκές αγορές ειδικά την άνοιξη ή λείπουν μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα αν προκύψει εργασία των γονιών τους σε κάποια άλλη επαρχιακή πόλη διαστήματα. Το κτήριο είναι καλοδιατηρημένο και είναι εμφανές ότι πρόκειται για σχολείο στο οποίο φοιτούν τσιγγάνοι και αλλοδαποί από τις φωτογραφίες με τα αγκαλιασμένα τσιγγανόπουλα με μη τσιγγανόπουλα που είναι παντού και από τις αφίσες της UNICEF που τονίζουν την ισότητα και περνούν τέτοια μηνύματα. Χαρακτηριστικά στον διάδρομο του σχολείου είναι αναρτημένο ένα χαρτόνι με φωτογραφίες αγκαλιασμένων παιδιών τσιγγανόπουλων και μη κάτω από τις οποίες αναγράφεται το εξής:

«Εδώ το χρώμα του προσώπου συναντά το χρώμα της ψυχής»

Οι εκπαιδευτικοί είναι ενημερωμένοι σε σχέση με εκπαιδευτικές πρακτικές σε δίγλωσσα παιδιά. Η διευθύντρια κα. Μαρία είναι ιδιαίτερα συνεργάσιμη και πρόθυμη να μου παραθέσει τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στο συγκεκριμένο σχολείο και όπως η ίδια αναφέρει:

*«και τα δικά μου παιδιά φοίτησαν σ' αυτό το σχολείο
και πιστεύω πως δεν πρέπει να μετανιώσω»*

Παρόλα αυτά, όπως η ίδια τονίζει, τα προβλήματα παραμένουν παρ' όλες τις προσπάθειες όλων στο να πείσουν τους τσιγγάνους να στείλουν τα παιδιά τους στο σχολείο συστηματικά και αναφέρει πως :

*«Αν δεν ήταν το επίδομα των 300€ για κάθε χρόνο
φοίτησής τους οι εγγραφές θα ήταν πολύ λιγότερες»*

Και όλοι οι γονείς των τσιγγανόπαιδων όταν τα στέλνουν στο σχολείο σε μεγάλη ηλικία της δικαιολογούνται όλοι πως «ήταν για καιρό άρρωστα γι' αυτό δεν τα στέλναμε». Και δεν είναι καθόλου τυχαίο ότι καθ' όλη τη διάρκεια της χρονιάς τα τσιγγανόπαιδα κάθε φορά που είχε λαϊκή έλειπαν όλα για να βοηθήσουν τους γονείς τους. Η συνεργασία με τη διευθύντρια ήταν πολύ καλή και τις τέσσερις φορές που τη συνάντησα μου έδωσε πολλές χρήσιμες πληροφορίες.

5. 1 Η τάξη του κυρίου Δημήτρη

Η πειραματικές διδασκαλίες που πραγματοποίησα έλαβαν χώρα στη Δ' τάξη δημοτικού. Εκεί τα παιδιά στο σύνολό τους είναι 21 από τα οποία τα τέσσερα είναι τσιγγανόπουλα ο Αλέξανδρος, ο Κώστας, ο Γιάννης, ο Νίκος και ένας Αλβανός μαθητής ο μικρός Ηρακλής. Αυτό που παρατήρησα ήταν πως τα τσιγγανόπαιδα δεν ήταν απομονωμένα απ' τα υπόλοιπα παιδιά ούτε συγκεντρωμένα σε θρανία ανά δυο αλλά καθόταν με μη τσιγγανόπαιδα γεγονός που φανερώνει τις καλές σχέσεις συνεργασίας και συλλογικότητας που έχουν αναπτυχθεί μεταξύ τους.

Ο κος Δημήτρης είναι ένας άνθρωπος ο οποίος απ' ότι όλα τα παιδιά μου είπαν αντιμετωπίζει «το ίδιο» όλα τα παιδιά της τάξης χωρίς διακρίσεις. Όταν οι περιστάσεις το καλούσαν έκανε παρατηρήσεις με το ίδιο ύφος όπως και τόνο φωνής σε όλα τα παιδιά.

Η συνεργασία μου μαζί του ήταν τυπική, μου αφιέρωσε οκτώ ώρες μαθημάτων του, τέσσερις για τις διδασκαλίες και τέσσερις για συνεντεύξεις των παιδιών. Δε με εμπόδισε στην έρευνα που πραγματοποίησα, απλά δεν συμμετείχε σ' αυτή ούτε σε παρατηρητής.

5.2 Το προφίλ των τσιγγανοπαίδων της Δ' τάξης του σχολείου της Ανω Μεριάς

Τις τρεις φορές που επισκέφτηκα το σχολείο απλά για να παρατηρήσω τον τρόπο επικοινωνίας των παιδιών και το κατά πόσο τα τσιγγανόπαιδα έχουν συνεργατικές σχέσεις με τα μη τσιγγανόπαιδα στάθηκα άτυχη. Τις δυο πρώτες φορές έλλειπαν όλα τα τσιγγανόπαιδα σύμφωνα με το δάσκαλό τους για λόγους δουλειάς όπως κι εγώ είχα φανταστεί. Τις δυο επόμενες φορές όμως που πήγα για παρακολούθηση κατά το μήνα Μάρτιο εμφανίστηκε ο πρώτος μικρός τσιγγάνος ο Αλέξανδρος. Όπως μου είπε ο δάσκαλός τους κος Δημήτρης αφού ήρθε ο Αλέξανδρος είναι σα να έχεις δέκα τσιγγανόπαιδα».

Ο δάσκαλος σύμφωνα με τις μαρτυρίες όλων των παιδιών αλλά και όπως πρόσεξα απ' τη πρώτη στιγμή είχε μεγάλη αδυναμία στον Αλέξανδρο. Το παιδί αυτό είναι 14 χρονών πήγε καθυστερημένα στο σχολείο γιατί έλλειπε, όπως μου είπε. Το παιδί όπως είχα παρατηρήσει ήταν ιδιαίτερα επικοινωνιακό, κοινωνικό και εξωστρεφές. Μιλούσε με τα άλλα παιδιά, συνεργαζόταν, έκανε χιούμορ και ανταποκρινόταν στα μαθήματά του στα οποία είχε σημειώσει μεγάλη πρόοδο. Ο Αλέξανδρος είχε κάποιο μικρό κινητικό πρόβλημα στο δεξί του πόδι που δεν τον εμπόδιζε όμως να παίζει στα διαλείμματα ποδόσφαιρο με τα άλλα παιδιά και να συμμετέχει σε όλες τις τέτοιου τύπου δραστηριότητες. Και κατά τη πρώτη μου πειραματική διδασκαλία ο Αλέξανδρος βρισκόταν στην τάξη, τα υπόλοιπα τσιγγανόπαιδα του τμήματος και πάλι έλλειπαν. Ο Αλέξανδρος συνεργάστηκε μαζί μου, με βοήθησε και έδειξε να απολαμβάνει το να μιλά στη γλώσσα του και να μαθαίνει στα παιδιά τους αριθμούς στα τσιγγάνικα.

Στη δεύτερη εφαρμογή της πειραματικής μου διδασκαλίας στάθηκα τυχερή. Ο Αλέξανδρος όπως μου είπε ενημέρωσε τους φίλους του για τη πρώτη εφαρμογή της διδασκαλίας κατά την οποία ο Αλέξανδρος σε ρόλο δασκάλου έμαθε σε όλους μας τους αριθμούς από ένα έως πενήντα στην τσιγγάνικη γλώσσα και η ιδέα αυτή κίνησε το ενδιαφέρον και των δυο άλλων τσιγγανόπαιδων που απουσίαζαν τη πρώτη φορά ώστε να έρθουν στην επόμενη διδασκαλία που πραγματοποιήθηκε. Αυτό φανερώνει πολλά για τους λόγους απουσίας τους δεν επαρκούν μάλλον τα κίνητρα που δίνονται στα τσιγγανόπαιδα για να πηγαίνουν με προθυμία στο σχολείο.

Ο Κώστας ήταν ένα πολύ δυναμικό παιδί με αρκετή ευχέρεια λόγου και καλές σχέσεις με τα παιδιά αλλά κυρίως εσωστρεφής. Ήταν πιο συγκρατημένος σε σχέση με τον Αλέξανδρο και λιγότερο ομιλητικός με τα υπόλοιπα παιδιά της τάξης του τσιγγανόπουλα και μη.

Ο Γιάννης ήταν πολύ αγαπητός από τα παιδιά. Επρόκειτο για παιδί ιδιαίτερα ντροπαλό που με αργούς ρυθμούς ανέλαβε ρόλο δασκάλου για να βάλει στα παιδιά αριθμητικές πράξεις στα τσιγγάνικα και χρειάστηκε αρκετή ενθάρρυνση από πλευράς μου.

Κατά τη τρίτη εφαρμογή της διδασκαλίας μου όμως είχε αισθητά μεγαλύτερη άνεση και συμμετείχε πολύ πιο ενεργά. Το τέταρτο τσιγγανόπαιδο ο Νίκος δεν ήρθε σε καμία από τις επισκέψεις και τις διδασκαλίες μου γιατί απουσίαζε στη Κρήτη για λόγους εργασίας των γονιών του. Τον γνώρισα κατά τις τελικές συνεντεύξεις που πήρα απ' τα παιδιά στα τέλη Μαΐου.

Ο μικρός Ηρακλής από την Αλβανία συμμερίστηκε τη θέση του μικρού Αλεξάνδρου. Δεν είχε ούτε κι εκείνος την ευκαιρία να μιλήσει στη γλώσσα του και να επικοινωνήσει στη μητρική του γλώσσα. Είναι ευδιάκριτο το παράπονό του γιατί, όπως και ο Αλέξανδρος έτσι κι εκείνος, δεν μπορεί να εκφραστεί, αν και το επιθυμεί. Η έντονη επιθυμία του να μοιραστεί τη μητρική του γλώσσα – την αλβανική – με τους συμμαθητές του φάνηκε όταν τους μοίρασα τα φύλλα για να γράψουν τους αριθμούς στα τσιγγάνικα, έτσι όπως τους τα δίδαξε ο Αλέξανδρος. Τότε ο Ηρακλής στην πίσω μεριά του χαρτιού έγραφε τους αντίστοιχους αριθμούς στη γλώσσα του έτσι όπως προφέρονται στα ελληνικά με ελληνικούς δηλαδή χαρακτήρες. Το πρόβλημα λοιπόν της ένταξης δεν αφορά μόνο τους τσιγγάνους αλλά την όποια μειονότητα θέλει να φοιτήσει σ' ένα ελληνικό σχολείο.

Η μη παροχή τέτοιων ευκαιριών απ' τη πλευρά του δασκάλου που βέβαια έχει την πίεση της ύλης που πρέπει να διδάξει άρα κι αυτός βρίσκεται σε ένα θεσμικό πλαίσιο που δεν ευνοεί κάτι τέτοιο, έχει σαν αποτέλεσμα τα παιδιά άλλων εθνικοτήτων να ενθουσιάζονται όταν παρουσιάζονται τέτοιες ευκαιρίες. Αυτή η ευκαιρία που τους δόθηκε όμως ήταν περιστασιακή. Πρέπει να αλλάξουν πολλά για μια πιο συστηματική προσπάθεια, στο σχολείο της Άνω Μεριάς υπάρχει η ενημέρωση λείπει όμως, όπως φαίνεται, η πράξη που θα αλλάξει τα πράγματα. Κανένα παιδί δεν είχε ποτέ ξανακούσει τσιγγάνικα μέσα στη τάξη. Άρα τα τέσσερα τσιγγανόπουλα που φοιτούν στη Δ' τάξη του σχολείου της Άνω Μεριάς αλλά και ο Ηρακλής, δεν χρησιμοποίησαν τη μητρική τους γλώσσα.

Παρόλο που σκοπός του σχολείου δεν είναι να «εξελληνίσει» τους αλλοδαπούς αυτό συμβαίνει και μάλιστα με ακριβώς το αντίθετο αποτέλεσμα. Ορισμένοι συμμαθητές του Αλεξάνδρου ανέφεραν πως τους είχε πει το «α κατέ» που σημαίνει «φέρε μου» στα τσιγγάνικα, σε κάποιο διάλειμμα. Ακόμη κι αυτή η λέξη που τη θυμόντουσαν τα μη τσιγγανόπουλα δείχνει ότι έχουν ενδιαφέρον να προσεγγίσουν τη κουλτούρα των συμμαθητών τους.

5.3 Εφαρμογή Πειραματικής Διδασκαλίας: Ανάθεση Ρόλων και Αλλαγή Ρόλων

Βρίσκομαι στην αίθουσα των παιδιών της Δ΄ Δημοτικού. Είναι 15 συνολικά από τα 21 που φοιτούν στην Δ΄ τάξη του σχολείου της Άνω Μεριάς.

Δυστυχώς εκείνη την ημέρα προσήλθε ένα τσιγγανόπουλο, ο Αλέξανδρος, από τα τρία τσιγγανόπουλα που παρακολουθούν συστηματικά. Ο Αλέξανδρος όμως ήταν πραγματικά ιδιαίτερα συνεργάσιμος, πολύ πρόθυμος και οι σχέσεις του με τα άλλα παιδιά πολύ καλή. Τότε ανέθεσα στον Αλέξανδρο ρόλο δασκάλου.

Ήθελα να παρατηρήσω

- τη μεταβολή στην σχέση του Αλεξάνδρου με τους συμμαθητές του μέσα από τον νέο του ρόλο αλλά και τη μεταβολή του σε σχέση με τον εαυτό του, και ως δάσκαλος να ξεπεράσει τις αναστολές του να δοκιμάσει μια νέα εμπειρία να αναπτυχθεί το αυτοσυναίσθημά του. (Άλκηστις, 1998 σελ.28)

Η ανάθεση ρόλων είχε σκοπό:

- να διευρύνουν τα παιδιά την ενδοχώρα τους
- να γίνει η ανεύρεση της ταυτότητάς τους η διεύρυνση και ανανέωση των συμβόλων τους,
- την εκτόνωσή τους και τη συμβολική πραγμάτωση των επιθυμιών τους. (Άλκηστις, το βιβλίο της δραματοποίησης, 1998 σελ.28) που στη προκειμένη περίπτωση είναι το να μοιραστεί τη κουλτούρα του συγκεκριμένα την γλώσσα του με τους συμμαθητές του μέσα στα πλαίσια σχολικού μαθήματος.
- τέλος να διανοιχθούν τα παιδιά σε δυνατότητες απόλαυσης, ενθουσιασμού

και χαράς .(Άλκηστις,1998 σελ.28)

Με το τρόπο αυτό ήθελα τα παιδιά να συνεργαστούν και τα μη τσιγγανόπαιδα να μπουν έστω και για λίγο στη θέση του Αλεξάνδρου να αισθανθούν πώς αυτός νιώθει όταν διδάσκεται την ελληνική γλώσσα που δεν γνώριζε και να βιώσουν την εμπειρία του να διδαχθούν σε μια άγνωστη γλώσσα την τσιγγάνικη.

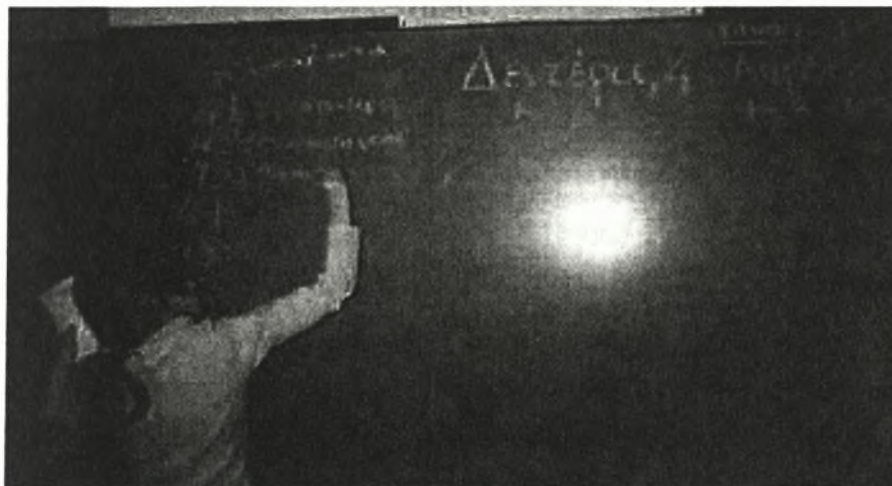
5.3.1 Ο Αλέξανδρος μας διδάσκει αριθμούς στην γλώσσα του

Ο Αλέξανδρος λοιπόν σηκώθηκε στον πίνακα και ξεκίνησε να μας μαθαίνει αριθμούς στη γλώσσα του. Μας έγραφε το αριθμητικό σύμβολο και δίπλα με ελληνικούς χαρακτήρες το πως προφέρεται ο αριθμός στη γλώσσα του – αφού όπως γνωρίζουμε η τσιγγάνικη γλώσσα δεν έχει γραφή.

Έτσι ο Αλέξανδρος μας έμαθε τους εξής αριθμούς:

1.=εκ	11=ντες σου εκ
2=ντούι	12=ντες σου ντούι
3.τρίν	13=ντες σου τρίν
4.=στάρ	14=ντες σου σταρ
5.=πάντς	15=ντες σου παντς
6.=σιόβ	16=ντες σου σιόβ
7.=εφτά	17=ντες σουεφτά
8=.οχτώ	18=ντες σου οχτώ
9.=εννιά	19=ντες σου εννιά
10=ντές	20=μπις

Από το σημείο αυτό τα υπόλοιπα παιδιά με τη βοήθεια και παρέμβαση του Αλέξανδρου όπου αυτή χρειαζόταν συμπλήρωναν τις δεκάδες οι οποίες έχουν ως εξής:

21=μπις σου εκ	37=τριαντουεφτά
22=μπις σου ντούι	38=τριαντουοχτώ
23=μπις σου τρίν	39=τριαντουεννιά
24=μπις σου στάρ	40=σαράντα
25=μπις σου πάντς	41=σαραντουέκ
26=μπις σου σιόβ	42=σαραντουντούι
27=μπις σου εφτά	43=σαραντουτρίν
28=μπις σου οχτώ	44=σαραντουστάρ
29=μπις σου εννιά	45=σαραντουπάντς
30=τριάντα	46=σαραντουσιόβ
31=τριαντουέκ	47=σαραντουεφτά
32=τριαντουντούι	48=σαραντουοχτώ
33=τριαντουτρίν	49=σαραντουεννιά
34=τριαντουσιόβ	50=πενήντα
35=τριαντουπάντς	
36=τριαντουσιόβ	

Το αποτέλεσμα ξεπέρασε και τις πιο αισιόδοξες προβλέψεις μου γιατί εγώ ήλπιζα τα παιδιά να κατακτήσουν στη τσιγγάνικη γλώσσα τους αριθμούς από ένα έως δέκα. Κι όμως τα παιδιά με τον Αλέξανδρο ως δάσκαλο έμαθαν να μετρούν στα τσιγγάνικα μέχρι το 50! Το εκπληκτικό ήταν πως τα παιδιά αποστήθισαν τους αριθμούς αφού έσβησα από τον πίνακα τους αριθμούς στα τσιγγάνικα που είχε προηγουμένως γράψει ο Αλέξανδρος και τους ζήτησα να ξεκινήσουν να μετρούν τους αριθμούς αυτούς. Με μια εξαίρεση τα υπόλοιπα παιδιά είχαν αποστηθίσει τους αριθμούς στα τσιγγάνικα και μετρούσαν σωστά. Τους μοίρασα τότε φύλλα με αριθμητικά σύμβολα ένα έως πενήντα και κατάφεραν να μου γράψουν πως ονομάζονται στα τσιγγάνικα με επιτυχία με εξαίρεση τρία παιδιά που απλά δυσκολεύονταν να θυμηθούν ορισμένους μόνο αριθμούς.

Το αποτέλεσμα αυτό μου δημιούργησε ιδιαίτερη ικανοποίηση. Τα παιδιά ήταν πολύ δραστήρια, απ' ό,τι μου είπαν δεν είχαν ξανακάνει κάτι παρόμοιο σε άλλο μάθημα ενώ τα ενδιαφέρει απ' ό,τι μου είπε χαρακτηριστικά ο Λάμπρος να μάθουν να μιλούν τσιγγάνικα, γιατί θέλει να ξέρουν τι να απαντήσουν όταν απευθυνθεί σ' αυτόν κάποιος τσιγγάνος στη γλώσσα του.

Αυτό που μου προκάλεσε μεγάλη εντύπωση ήταν η σχέση των άλλων παιδιών με τον Αλέξανδρο. Παρατήρησα πως η σχέση τους ήταν πολύ καλή, τα παιδιά ήταν δεμένα και όταν ρώτησα τα παιδιά αν ο Αλέξανδρος τους μαθαίνει άλλες λέξεις στα τσιγγάνικα, ο Ηρακλής, το αλβανόπουλο της τάξης, μου απάντησε πως ξέρει τη λέξη «α κατέ» που σημαίνει «φέρε» στα τσιγγάνικα όπως του είπε ο Αλέξανδρος όταν σε κάποιο διάλειμμα έπαιζαν μπάλα. Του ζήτησε λοιπόν τη μπάλα στα τσιγγάνικα.

Πέρα απ' αυτό όμως στα πλαίσια των μαθημάτων η ευκαιρία στον Αλέξανδρο να εκφραστεί στη γλώσσα του, σύμφωνα με τις απαντήσεις που πήρα από τα παιδιά στο αντίστοιχο ερώτημα δεν είχε υπάρξει ποτέ ως τώρα.

5.3 2 Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ, Ο ΚΩΣΤΑΣ, Ο ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΑΣ ΒΑΖΟΥΝ ΝΑ ΛΥΣΟΥΜΕ ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΕΣ ΠΡΑΞΕΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΤΣΙΓΓΑΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

Μια εβδομάδα αργότερα επισκέφτηκα και πάλι το σχολείο όπου με περίμενε μια πολύ ευχάριστη έκπληξη. Ακόμη δύο τσιγγανόπουλα προσήλθαν μετά από ενημέρωση του Αλεξάνδρου που τους μετέφερε όπως μου είπε το τι πραγματοποιήθηκε στη πρώτη διδασκαλία. Γενικότερα στο σύνολό τους τα παιδιά ήταν 21. Έπρεπε λοιπόν πλέον με τη βοήθεια του Αλεξάνδρου, του Κώστα και του Γιάννη των τριών τσιγγανόπαιδων να ενημερώσουμε και τα παιδιά που τη προηγούμενη φορά απουσίαζαν. Μοίρασα τότε φύλλα στα παιδιά για να γράψουν δίπλα στο αριθμητικό σύμβολο στη τσιγγάνικη γλώσσα να μετρούν από τον αριθμό ένα έως το πενήντα. Τα παιδιά είχαν απομνημονεύσει τους αριθμούς και τους έγραψαν πολύ σωστά στη πλειοψηφία τους με εξαίρεση των παιδιών που έλειψαν στη πρώτη διδασκαλία. Όμως ο Γιώργος και ο Στέργιος έμαθαν και στα υπόλοιπα παιδιά τους αριθμούς στη γλώσσα τους.

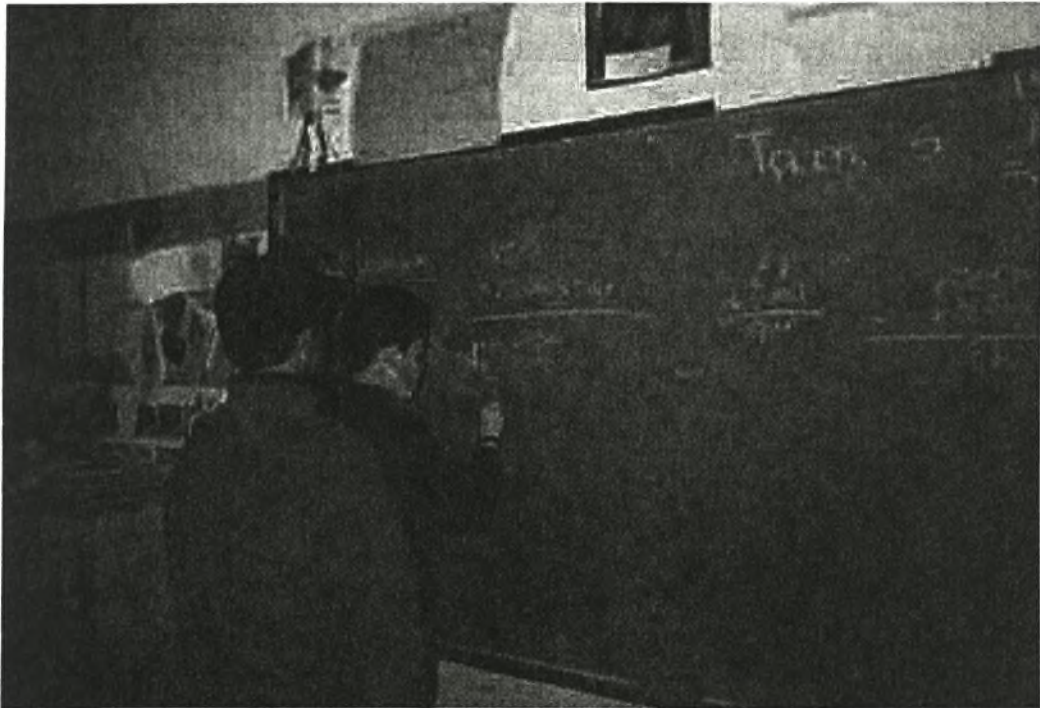
Αφού λοιπόν μου μέτρησαν προφορικά όλα τα παιδιά μαζί, προχώρησα σε επόμενο στάδιο όπου τα παιδιά μου έκαναν αριθμητικές πράξεις με τους αριθμούς γραμμένους όχι με σύμβολα αλλά με τσιγγάνικες λέξεις. Αφού πρώτα ζήτησα στα παιδιά να μου γράψουν ποιες αριθμητικές πράξεις γνωρίζουν και όλα μου έγραψαν την πρόσθεση, την αφαίρεση, τη διαίρεση και το πολλαπλασιασμό, τα ρώτησα ποια πράξη τα δυσκολεύει. Όλα εκτός από τον Σωκράτη μου απάντησαν πως δυσκολεύονται αρκετά στην πράξη της διαίρεσης. Τότε τα τσιγγανόπουλα σε ρόλο δασκάλου έβαζαν αριθμητικές πράξεις στα υπόλοιπα παιδιά ζητώντας τους να βρουν το σωστό αποτέλεσμα. Οι πράξεις αυτές ήταν οι εξής:

Κώστας: Επιλέγει αρχικά πρόσθεση

ντες

+ ντεσουντούϊ

Αποτέλεσμα: μπισουντούϊ

Τα παιδιά έλυναν τη πράξη σε χαρτιά που τους είχα μοιράσει και στη πρώτη αυτή πράξη όλα τα παιδιά βρήκαν το σωστό αποτέλεσμα. Είχε ενδιαφέρον το γεγονός ότι τις πράξεις τις έκαναν μεταφράζοντας στο μυαλό τους το ποιος αριθμός είναι η λέξη ντες και η λέξη ντεσουντούϊ χωρίς να γράψουν πάνω στο χαρτί κανένα αριθμητικό σύμβολο! Έγραφαν απευθείας το αποτέλεσμα στα τσιγγάνικα και ιδιαίτερη εντύπωση μου έκανε το γεγονός ότι χρειάστηκε πολύ λίγος χρόνος για να βρουν το σωστό αποτέλεσμα!

Γιάννης: Επιλέγει και ο Γιάννης την πράξη της πρόσθεσης

ντούι

+ εκ

Αποτέλεσμα τριν

Τα παιδιά βρήκαν πανεύκολη όπως αναφώνησαν πριν καν αρχίσουν αν λύνουν τη πράξη στο χαρτί τους και φυσικά και πάλι το αποτέλεσμα που βρήκαν τα παιδιά ήταν ολόσωστο και πάλι σε πολύ λίγο χρόνο.

Η επόμενη πράξη που επιλέχθηκε από τον Αλέξανδρο ήταν πολλαπλασιασμός.

Μπις

* σταρ

Αποτέλεσμα: ογδόντα

Και πάλι όλα τα παιδιά με δυο μόνο εξαιρέσεις τη Μαρία και τον Μανώλη που μπερδεύτηκαν γιατί ο αριθμός του αποτελέσματος ήταν μεγαλύτερος του 50 μέχρι τον οποίο είχαν μάθει να μετρούν και δίστασαν να γράψουν το οτιδήποτε, τα υπόλοιπα παιδιά χωρίς δυσκολία απάντησαν σωστά.

Κώστας: Αυτή τη φορά επιλέγει να βάλει στα παιδιά τη πράξη της αφαίρεσης.

ντεσουενιά

- ντεσουοκτώ

εκ

Τα παιδιά βρήκαν και πάλι την πράξη «πανεύκολη» και «γελοία» όπως ορισμένα την αποκάλεσαν. Τα παιδιά που έλειπαν στη πρώτη διδασκαλία έχοντας δίπλα τους το χαρτί με τους αριθμούς στα τσιγγάνικα σε αυτή τη πράξη δεν το συμβουλευτήκαν καθόλου. Βρήκαν απευθείας το αποτέλεσμα επίσης σε ελάχιστο χρόνο.

Γιάννης: Επιλέγει τη πράξη της διαίρεσης γιατί όπως είπε ήθελε να τους δυσκολέψει γιατί η προηγούμενη πράξη ήταν πολύ εύκολη. Έτσι:

$$\begin{array}{r} \text{μπις} \\ / \text{ντες} \\ \hline \text{εκ} \end{array}$$

Εδώ παρατηρήθηκαν πολλές διαφορετικές απαντήσεις γεγονός που πιστοποιεί τη δυσκολία των παιδιών στη διαίρεση όπως είχαν παραδεχτεί νωρίτερα. Η σωστή απάντηση είναι $εκ = 1$. Απαντήσεις που έδωσαν άλλα παιδιά παρασυρόμενα πολλές φορές από τις απαντήσεις των διπλανών τους αφού δεν εμπιστεύονται τον εαυτό τους στη συγκεκριμένη πράξη ήταν: ντες σου εκ ή ντούϊ.

Γενικά η ανασφάλεια και η μη αυτοπεποίθηση στην πράξη της διαίρεσης ήταν έκδηλη. Και τα τσιγγανόπαιδα από τα οποία ζήτησα να μου πουν ποια από όλες τις απαντήσεις των παιδιών ήταν η σωστή δυσκολεύτηκαν αρκετά να σκεφτούν για να μου πουν ποιά είναι.

Αλέξανδρος: Επιλέγει επίσης την πράξη της διαίρεσης γιατί ο βαθμός δυσκολίας στη προηγούμενη πράξη που έβαλε ο Γιάννης στα παιδιά αποτέλεσε πρόκληση.

$$\begin{array}{r} \text{ντες} \\ / \text{εκ} \end{array}$$

αποτέλεσμα: ντες

Η πράξη αυτή ήταν πολύ απλή όπως τη χαρακτήρισαν ορισμένα παιδιά αν και σα διαίρεση φαίνεται να προβλημάτισε αρκετά τα γιατί τη λύση της τη βρήκαν σωστά αλλά όχι σε τόσο λίγο χρόνο όσο έκαναν για να λύσουν τις προηγούμενες πράξεις. Παρόλα αυτά το αποτέλεσμα της πράξης το βρήκαν σωστό όλα τα παιδιά.

Κώστας: Η τελευταία πράξη που επέλεξε ήταν πολλαπλασιασμός.

ντεσουσιοβ

* ντεσουτριν

3018

000

αποτέλεσμα: 9018

Αυτό που μου έκανε μεγάλη εντύπωση ήταν ότι παρόλο που αριθμοί ήταν μεγάλοι, ντεσουσιοβ = δεκαέξι και ντεσουτριν = δεκατρία, και πάλι τα παιδιά δεν έγραψαν πουθενά στο χαρτί αριθμητικά σύμβολα αντίθετα έλεγαν σιοβ επί τριν μας κάνει ντεσουοκτώ! Τριν επί ντες μας κάνει τριάντα, ντες επί σιοβ κάνει εξήντα και ντες επί ντες εκατό. Τα αποτελέσματα των πράξεων αυτών όμως τα έγραφαν με αριθμητικό σύμβολο κι αυτό μαρτυρά τη δυσκολία που δημιουργούν στα παιδιά οι μεγάλοι αριθμοί. Το αποτέλεσμα που βρήκαν τα παιδιά παρασυρόμενα βέβαια το ένα από το άλλο, ήταν λάθος γιατί δυσκολεύονταν να κρατάν κρατούμενα ενώ μετέφραζαν παράλληλα τους αριθμούς. Παρόλα αυτά η προσπάθειά τους και η λογική με την οποία επιχείρησαν να λύσουν τη πράξη αυτή ήταν πραγματικά αξιόλογη! Προσπάθησαν να την επιλύσουν αγνοώντας τα κρατούμενα και χωρίς να καταφύγουν στην πιο εύκολη λύση να αντικαταστήσουν τις λέξεις των αριθμών με αριθμητικά σύμβολα παρά προβληματίζονταν και έκαναν προσπάθεια να βρουν το αποτέλεσμα με νοητική αριθμητική.

5.3.3 Τα τσιγγανόπαιδα μας μαθαίνουν μαθηματικές και γεωμετρικές έννοιες που έχουμε προηγουμένως εντοπίσει ομαδικά με τη βοήθεια οπτικού υλικού

Μετά από μια εβδομάδα επισκέφτηκα και πάλι τα παιδιά. Αυτή τη φορά σκοπός μου ήταν να εντοπίσουν κάποιες έννοιες όπως το μεγάλο – μικρό, αριστερό – δεξί καθώς και κάποια γεωμετρικά σχήματα.

Όμως αυτό ήθελα να προκύψει από τα ίδια τα παιδιά δηλαδή τις έννοιες αυτές να τις εντοπίσουν τα παιδιά χωρίς να τους τις επιβάλλω εγώ, απλά με τη βοήθεια της καθοδήγησής μου. Για το λόγο αυτό έκανα κάτι πρακτικό. Πήρα τρία μπουκάλια, ένα μεγάλο ορθογώνιο, ένα μεσαίο τετράγωνο και ένα μικρό στρογγυλό. Με τη βοήθεια των τριών τσιγγανόπαιδων που ήταν και πάλι παρόντες, ως δάσκαλοι έμαθαν στα παιδιά πώς ονομάζονται στα τσιγγάνικα αυτές οι έννοιες. Αφού λοιπόν όλα τα παιδιά μαζί παρατήρησαν τα μπουκάλια που είχα τοποθετήσει στην έδρα τους, τους ζήτησα να μου περιγράψουν τα μπουκάλια αυτά συγκρίνοντάς τα μεταξύ τους. Οι έννοιες λοιπόν που μου είπαν ήταν μεγαλύτερο, μεσαίο, μικρότερο, το ψηλό λεπτό μπουκάλι, το χοντρό κοντό μπουκάλι, το στρογγυλό, το ορθογώνιο, το μπουκάλι στα δεξιά, το μπουκάλι στα αριστερά. Έτσι προέκυψε ο ένας κατάλογος όπου με τη βοήθεια του Γιάννη, του Κώστα και του Αλεξάνδρου είχε ως εξής:

Μεγάλο = μπαρό

Μεσαίο = μασκάρ

Μικρό = χουρτού

Χοντρό = τουλό

Λεπτό = σανό

Ψηλό = ουσό

Κοντό = χαρνό

Στρογγυλό = ντοντολάϊ

Ορθογώνιο = ουζουνί

Αριστερό = αριστερό

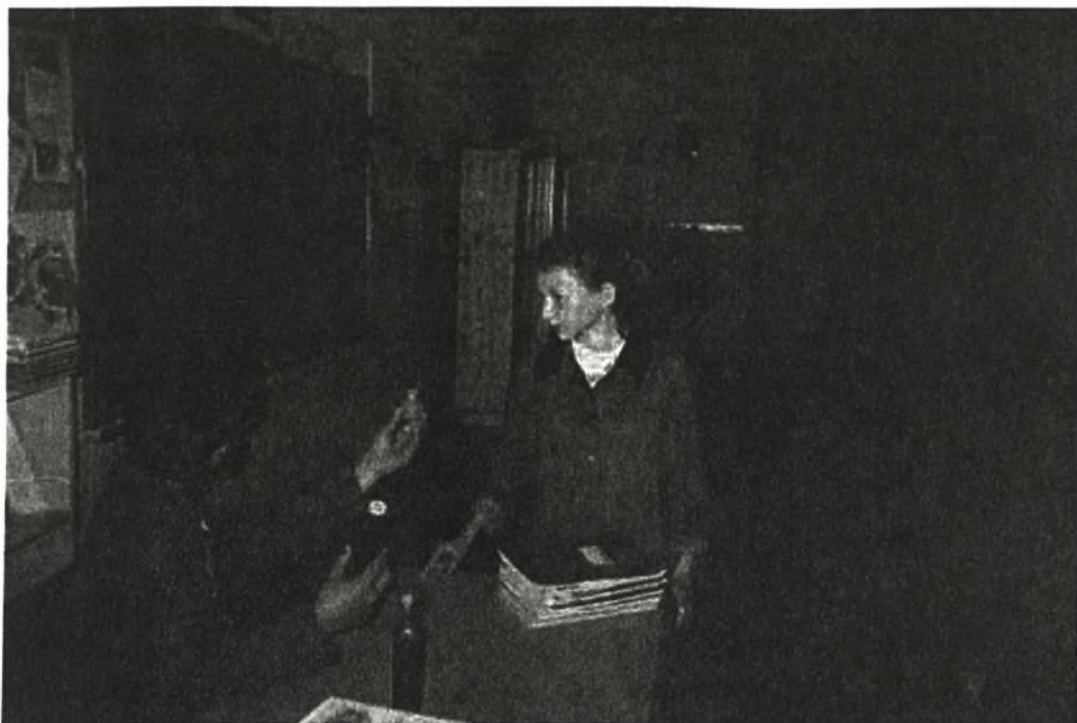
Δεξί = δεξί

Χαρακτηριστικό είναι πως στο αριστερό δεξί αρχικά ο Κώστας με τη συγκατάθεση του Γιάννη και του Αλεξάνδρου μας έμαθαν πως το αριστερά στα τσιγγάνικα λέγεται: *μι μουσί εισί αριστερό* (=αυτό είναι το αριστερό μου χέρι) και το δεξί *μι μουσί*

εισί δεξί(=αυτό είναι το δεξί μου χέρι). Μετά από αρκετή ώρα ο Κώστας μου είπε «ωχ έκανα λάθος» και τον μάλωσαν και τα άλλα δυο τσιγγανόπαιδα ότι αυτό που έγραψες είναι άσχετο, όπως του είπαν. Το ότι τον μάλωσαν οφείλεται είτε στο γεγονός ότι ως δάσκαλος που ήταν δεν έπρεπε να κάνει λάθος είτε επειδή δεν δικαιολογούνται λάθη στη μητρική του γλώσσα που υποτίθεται πως πρέπει να την γνωρίζει καλά

Μου εξήγησε λοιπόν πως το «μι μουσί εισί αριστερό» σήμαινε αυτό το χέρι είναι το αριστερό και αντίστοιχα αυτό το χέρι είναι το δεξί δείχνοντάς μου και το κάθε χέρι. Ανακάλυψε λοιπόν πως επειδή έχει συνηθίσει να χρησιμοποιεί τις έννοιες δεξί – αριστερό για τα χέρια του μπερδεύτηκε και φυσικά το λάθος του δεν το πρόσεξαν και τα δυο άλλα τσιγγανόπαιδα. Τότε λοιπόν το διόρθωσαν λέγοντάς μου «όπως στα ελληνικά το λέμε κι εμείς».

Αφού λοιπόν φτιάξαμε το κατάλογό μας τα παιδιά περιέγραφαν το μπουκάλι που κάθε φορά τους έδειχνα ανάλογα με το μέγεθός του και με το που βρισκόταν στη τσιγγάνικη γλώσσα. Αυτό το έκανα με παιγνιώδη τρόπο λέγοντας ότι στο κίτρινο μπουκάλι έχει λάδι, στο μπλε κρασί και στο άσπρο τσίπουρο. Τα παιδιά λοιπόν, τα τσιγγανόπαιδα, το αλβανόπουλο και τα ελληνόπουλα εκδήλωσαν το ενδιαφέρον τους να αγοράσουν από μένα κάποιο από τα τρία προϊόντα. Χωρίς λοιπόν να μου λένε ποιο θέλουν να αγοράσουν μου το περιέγραφαν στα τσιγγάνικα. Σε αρκετές περιπτώσεις όταν μου περιέγραφαν μόνο το μέγεθος παραλείποντας το αριστερό – δεξί, τους έδειχνα λάθος μπουκάλι για να αναγκαστούν να χρησιμοποιήσουν όλες τις έννοιες του καταλόγου που προηγουμένως φτιάξαμε. Έτσι, όλα τα παιδιά έπαιξαν ρόλο αγοραστή χωρίς να μου λένε το όνομα του προϊόντος μου το περιέγραφαν με μεγάλο ενδιαφέρον για το αν εγώ θα κάνω λάθος και δε καταλάβω σε ποιο μπουκάλι αναφέρονται, και τους πουλήσω λάθος προϊόν.

Γενικά μέσω της δραματοποίησης η διδασκαλία προκάλεσε το ενδιαφέρον και μεγάλη ικανοποίηση στα παιδιά. Για άλλη μια φορά τα παιδιά ήταν πολύ συνεργάσιμα και με απάλλαξαν από το άγχος με το οποίο ξεκινούσα τη διδασκαλία μου, με τη συμμετοχή και τον ενθουσιασμό που έδειχναν για τη τσιγγάνικη γλώσσα.

5.3.4 Τα παιδιά κάνουν συνολική χρήση των αριθμών και εννοιών που διδάχθηκαν στα τσιγγάνικα μέσα από ρόλους εμπόρων και πελατών

Στη τέταρτη επίσκεψή μου στο σχολείο της Άνω Μεριάς και πάλι με χαρά μου διαπίστωσα ότι τα τσιγγανόπουλα της τάξης είχαν ακούσει τη παράκλησή μου και προσήλθαν στο σχολείο. Έτσι και πάλι η σύνθεση της ομάδας μου ήταν η ίδια με τις δύο προηγούμενες φορές. Το ζητούμενό μου κατά τη διδασκαλία αυτή ήταν να διαπιστώσω το κατά πόσο τα παιδιά μπορούσαν να διαχειριστούν συνολικά τις πληροφορίες των προηγούμενων διδασκαλιών με βιωματικό τρόπο. Ουσιαστικά σκοπός ήταν να

δούμε ανακεφαλαιωτικά τους αριθμούς στα τσιγγάνικα, τις αριθμητικές πράξεις με αριθμούς στη τσιγγάνικη γλώσσα και κάποιες μαθηματικές έννοιες όπως το μεγάλο, μικρό, μεσαίο έννοιες με τις οποίες ήρθαν σε επαφή τα παιδιά στην αμέσως προηγούμενη διδασκαλία και ομολογώ ότι τα μη τσιγγανόπουλα δυσκολεύτηκαν αρκετά σε αυτές.

Και πάλι με ανάθεση ρόλων διεξήχθη και αυτή η διδασκαλία για τους σκοπούς που ανέφερα και στο κεφάλαιο 5.2.1.1 ώστε τα παιδιά να έχουν περισσότερο ενδιαφέρον προς την όλη διαδικασία και να μπορέσουν παράλληλα να το ευχαριστηθούν .

Τα παιδιά λοιπόν έγιναν έμποροι ανέλαβαν ρόλους πωλητών υποτίθεται πως η έδρα ήταν το παντοπωλείο τους και τα παιδιά σε εναλλαγή ρόλων εμπόρων –πωλητών πουλούσαν και αγόραζαν αντίστοιχα κάποια προϊόντα τα όποια ήταν:

Ένα μικρό μπουκάλι τσίπουρο αξίας ενός ευρώ μία κορνίζα αξίας 2 ευρώ ένα CD αξίας 4 ευρώ ένα βιβλίο αξίας 6 ευρώ ένα λούτρινο αρκουδάκι αξίας 8 ευρώ ένα κεριά αξίας 10 ευρώ και ένα διακοσμητικό αξίας 12 ευρώ.

Πάνω στα προϊόντα αυτά είχα αναγράψει τις τιμές τους πάνω σε καρτελάκια με αριθμητικό σύμβολο όπως συμβαίνει στα καταστήματα σε πραγματικές συνθήκες .

Τα παιδιά λοιπόν σε πρώτη φάση μου έλεγαν τις τιμές αυτές στα τσιγγάνικα.

Ο Αλέξανδρος ήταν ο έμπορος αρχικά και τα υπόλοιπα παιδιά οι πελάτες του οι οποίοι του ζητούσαν κάποιο προϊόν χωρίς να του λένε ποιο είναι παρά έλεγαν μόνο τη τιμή του. Για παράδειγμα ο Σωκράτης απευθυνόμενος στο Αλέξανδρο του έλεγε:

«Θέλω να αγοράσω αυτό που κάνει ντούι ευρώ»

κι ο Αλέξανδρος δείχνοντάς του τη κορνίζα του είπε :

«Αυτό δε θές;»

ο Σωκράτης συμφώνησε κι έτσι τα παιδιά όλα με τη σειρά

επέλεξαν νοερά κάποιο αντικείμενο και το περιέγραφαν μόνο ως προς τη τιμή του στον έμπορο για να ξαναθυμηθούν τους αριθμούς στα τσιγγάνικα που πριν λίγες βδομάδες τους είχε διδάξει ο Αλέξανδρος.

Όμως έδωσα την ιδέα το αντικείμενο που θέλουμε να αγοράσουμε να το ζητάμε από τον Αλέξανδρο στα τσιγγάνικα. Τους άρεσε η ιδέα αυτή και τότε ο Αλέξανδρος μας έγραψε στο πίνακα ότι

«μαγκάβα τι κινάβ ο ντουβά σω κερέλα»είναι στα τσιγγάνικα το «θέλω να αγοράσω αυτό που κοστίζει...»

Κι έτσι τα παιδιά για παράδειγμα του έλεγαν

«μαγκαβά τι κινάβ σω κερέλα στάρ ευρώ»δηλαδή «θέλω να αγοράσω αυτό που κοστίζει τέσσερα ευρώ»

Αφού λοιπόν όλα τα παιδιά αγόρασαν κάποιο προϊόν χωρίς να κάνουν λάθος στη τιμή του προϊόντος προχωρήσαμε σε επόμενη φάση όπου πωλητής έγινε ο Κώστας.

Στον Κώστα ισχυρίστηκα πως τα προϊόντα του είναι πολύ φθηνά και η επιχείριση θα πέσει έξω επομένως θα πρέπει να ανεβάσει τις τιμές σε όλα τα πράγματα κατά έκ (=ένα) ευρώ.

Τότε λοιπόν αφού τους έβαλα σε κατάσταση προβληματισμού όλοι οι πελάτες όταν πήγαιναν στο μαγαζί του Κώστα αναπροσάρμοζαν τις τιμές στην αύξηση αυτή που έκανε ο έμπορος σε όλα τα πράγματα του μαγαζιού του.

Όταν λοιπόν του ζητούσαν κάποιο αντικείμενο είχαν υπολογίσει στο μυαλό τους το νέο του κόστος που πλέον ήταν:

-Ένα μικρό μπουκάλι τσίπουρο αξίας έκ ευρώ (1 ευρώ) τώρα κοστίζει :ντούι (δυο) ευρώ

-μία κορνίζα αξίας ντούι ευρώ (2 ευρώ) τώρα κοστίζει τρίν ευρώ(τρία) ευρώ

-ένα CD αξίας σταρ ευρώ (4 ευρώ)τώρα κοστίζει πάντς ευρώ

(πέντε)

-ένα βιβλίο αξίας σιόβ ευρώ (6 ευρώ) τώρα κοστίζει επτά ευρώ(το επτά είναι το ίδιο στη τσιγγάνικη γλώσσα)

-ένα λούτρινο αρκουδάκι αξίας οχτώ 8 ευρώ(το όχτώ στα τσιγγάνικα είναι το ίδιο) τώρα κοστίζει εννιά ευρώ (το εννιά είναι επίσης το ίδιο στα τσιγγάνικα)

-ένα κερί αξίας ντες (10 ευρώ) τώρα κοστίζει ντες σου ντούι ευρώ(έντεκα ευρώ)

-ένα διακοσμητικό αξίας ντες σου ντούι(12 ευρώ) τώρα κοστίζει ντες σου τρίν ευρώ(δεκατρία ευρώ)

Αυτή τη νοητική διεργασία τα παιδιά την έκαναν επιτυχώς έτσι ώστε οι νέες τιμές να υπολογίζονται σωστά από τη πλειοψηφία των παιδιών που πραγματικά παρά το γεγονός ότι είχε περάσει ένα μεγάλο διάστημα από τη τελευταία φορά που μιλήσαμε για τους αριθμούς στα τσιγγάνικα τους θυμόντουσαν σε βαθμό πέρα των προσδοκιών μου.

Υπήρξε περίπτωση παιδιού που ανέφερε τη γεωμετρική έννοια *ντοντολαϊ* (=κύκλος)για να μου περιγράψει το μπουκαλάκι με το τσίπουρο .Παρά την ενθάρρυνσή μου να χρησιμοποιήσουν τις έννοιες που είχαν μάθει στη προηγούμενη διδασκαλία προτιμούσαν να εστιάσουν στις τιμές προφανώς γιατί τους φάνηκε πιο ενδιαφέρουσα η όλη διαδικασία ή γιατί ίσως τη θυμόντουσαν περισσότερο.

Στη συνέχεια προχώρησα σε μια άλλου τύπου κατάσταση προβληματισμού να διπλασιαστεί η αρχική τιμή των προϊόντων έτσι τα παιδιά βρήκαν σωστά τα εξής αποτελέσματα τα οποία αποτέλεσαν τις νέες τιμές με τις οποίες ζητούσαν πια αυτό που ήθελαν να αγοράσουν:

-Ένα μικρό μπουκάλι τσίπουρο αξίας εκ (1 ευρώ)τώρα αξίζει:ντούι(2 ευρώ)

-μία κορνίζα αξίας ντούι (2 ευρώ) τώρα αξίζει:στάρ(4 ευρώ)

-ένα CD αξίας σταρ(4 ευρώ) τώρα αξίζει:οχτώ(8 ευρώ)

-ένα βιβλίο αξίας σιόβ(6 ευρώ) τώρα αξίζει:ντες σου ντούι(12 ευρώ)

-ένα λούτρινο αρκουδάκι αξίας οχτώ ευρώ(8 ευρώ)τώρα αξίζει:ντες σου σιόβ(16 ευρώ)

-ένα κερί αξίας ντες ευρώ(10 ευρώ) τώρα αξίζει:μπίζ(20 ευρώ)

-ένα διακοσμητικό αξίας ντες σου ντούι(12 ευρώ) τώρα αξίζει:μπις σου στάρ(24 ευρώ)

Για ακόμη μια φορά μου διαπίστωσα πως η σχέση των παιδιών με τους αριθμούς στα τσιγγάνικα είναι πολύ καλή και τα καταφέρνουν ιδιαίτερα καλά σε τέτοιου τύπου υπολογισμούς.

Οι ρόλοι των παιδιών εναλλάσσονταν και τσιγγάνοι και μη γίνονταν για λίγο έμποροι και οι πελάτες ώστε να αποφευχθεί η στερεότυπη θέση που θέλει τους τσιγγάνους μόνο σε πόστο εμπόρων. Απευθύνονταν λοιπόν στον πωλητή αποκλειστικά στα τσιγγάνικα με το:

«μαγκαβά τι κινάβ σω κερέλα...»και τον αντίστοιχο αριθμό αναπροσαρμοσμένο στη νέα τιμή.

Επιχείρησα λοιπόν αφού είδα το πόσο καλά τα κατάφερναν τα παιδιά να τους βάλω κατάσταση προβληματισμού στη πράξη της διαίρεσης στην οποία γνώριζα όπως μου είχε αναφέρει η συντριπτική πλειοψηφία στα πλαίσια της πρώτης συνέντευξης τους δυσκολεύει πολύ.

Γι αυτό με το πρόσχημα ότι εφορία βρίσκει τις τιμές μας πολύ υψηλές θα βάλουμε τα προϊόντα στη μισή της αρχικής τους τιμής εκτός από το τσίπουρο το οποίο είναι ήδη σε καλή τιμή.

Εκεί η δυσκολία των παιδιών στη διαίρεση επιβεβαιώθηκε.

Ενώ το αποτέλεσμα το έβρισκαν σωστό δεν ήταν σε θέση να μου

που με ποιό τρόπο βρήκαν το αποτέλεσμα αυτό Όλα τα παιδιά μου έλεγαν πως χρησιμοποίησαν τη πράξη της αφαίρεσης για να βρουν το αποτέλεσμα .

Ακόμη και μαθητές που από τις παρακολουθήσεις μου στο μάθημα είχα καταλάβει πως ήταν καλοί αδυνατούσαν να προσδιορίσουν τον τρόπο με τον οποίο έβρισκαν το αποτέλεσμα και μάλιστα σωστό.

Δηλαδή μου έλεγαν πως:

-μία κορνίζα αξίας ντούι (2 ευρώ) τώρα αξίζει:εκ(1 ευρώ)

-ένα CD αξίας σταρ(4 ευρώ) τώρα αξίζει:ντούι (2) ευρώ

-ένα βιβλίο αξίας σιόβ(6 ευρώ) τώρα αξίζει:τρίν (3) ευρώ

-ένα λούτρινο αρκουδάκι αξίας οχτώ ευρώ (8) ευρώ τώρα αξίζει:στάρ(4) ευρώ

-ένα κερι αξίας ντες ευρώ(10 ευρώ) τώρα αξίζει:πάντς (5) ευρώ

-ένα διακοσμητικό αξίας ντες σου ντούι(12 ευρώ) τώρα αξίζει σιόβ (6) ευρώ

Δεν κατάφερα να πάρω διαφορετική απάντηση πέρα από αυτή της αφαίρεσης και της πρόσθεσης που ανέφερε κάποιο παιδί και τα υπόλοιπα παρασυρόμενα συμφώνησαν μέχρι που τους είπα τις λέξεις κλειδιά

«Τι κάνουμε όταν θέλουμε να χωρίσουμε κάτι σε δύο ίσα μέρη;»

Τότε τρία παιδιά μου είπαν πως διαίρεση κάνουμε για να το βρούμε. Σήκωνα λοιπόν τα παιδιά στο πίνακα για να μου βρουν τις νέες τιμές κάνοντας τη διαίρεση .Και πάλι τα παιδιά δυσκολεύτηκαν αλλά σιγά-σιγά κατάλαβαν ότι η αφαίρεση δε βρίσκει το αποτέλεσμα ίσως κατά κάποιο τρόπο να επαληθεύει το αποτέλεσμα το οποίο για να βρεθεί θα πρέπει να διαιρέσουν τη τιμή με το δύο για να βρουν τη καινούργια τιμή.

5.4 Αξιολόγηση της Πειραματικής Διδασκαλίας

5.4.1 αντίκτοπος σε τσιγγανόπαιδα και μη απο την αλλαγή ρόλων

Στόχος του να δοθεί στον Αλέξανδρο – ξεκινάω από εκείνον γιατί στα πλαίσια της πρώτης διδασκαλίας γιατί ήταν το μόνο τσιγγανόπαιδο που προσήλθε – ρόλος δασκάλου και να μας μάθει μαθηματικά στη γλώσσα του ήταν τόσο το να ικανοποιηθεί ο ίδιος και να νιώσει υπερήφανος για τη καταγωγή του, καθώς και να μπορέσουν οι συμμαθητές του να έρθουν στη θέση του και να δουν πως έβλεπε ο Αλέξανδρος την ελληνική γλώσσα στα πρώτα του βήματα στο σχολείο.

Αξιολογώντας αυτή την δραματοποίηση ο εκπαιδευτικός ως οδηγητής της διαδικασίας μπορεί να εκτιμήσει το γενικότερο έργο του τόσο το μαθησιακό όσο και το παιδαγωγικό και να εγκαταστήσει νέες σχέσεις ρόλων με την ομάδα του.

Μέσα από τη διαδικασία αξιολόγησης λοιπόν ο εκπαιδευτικός:(Αλκηστις,1998 σελ.50)

- *κατανοεί τις ανάγκες και τα προβλήματα των μελών της ομάδας*
- *οδηγείται στη μάθηση που ενδιαφέρει τα παιδιά*
- *παρατηρεί τις μορφές έκφρασης*
- *τις μεταλλαγές που γίνονται τις στρατηγικές που ακολουθούν τα παιδιά*
- *τους δεσμούς και τις αλληλοεπιδράσεις που ασκούνται στα μέλη*

Εγώ θα σταθώ στους δεσμούς και στην αλληλεπίδραση μεταξύ των παιδιών γιατί εκεί εντόπισα βασικές διαφοροποιήσεις.

Ο Αλέξανδρος ήταν πιο ήρεμος όπως χαρακτηριστικά μου ανέφερε το Αλβανόπουλο της τάξης, ο Ηρακλής, στην ερώτηση αν είδε κάποια αλλαγή στον Αλέξανδρο όσο ήταν δάσκαλος:

«Ήταν πιο ήρεμος ο Αλέξανδρος ... Κάτι σαν πρώτη φορά, του άρεσε φαντάζομαι γιατί άμα σπουδάσει και θέλει να γίνει δάσκαλος θα ξέρει πώς να αρχίσει...». Αλλά και τα υπόλοιπα παιδιά συνηγορούν σ' αυτή την άποψη αφού στην απόλυτη πλειοψηφία τους μου ανέφεραν ότι του άρεσε τόσο ώστε να μη θέλει να κατέβει απ' το πίνακα.

Όπως μου είπε και ο Σωτήρης για το αν πιστεύει ότι του άρεσε: *«... Ε ναι αφού δε κατέβαινε να κάτσει στο θρανίο του μετά κυρία...»*

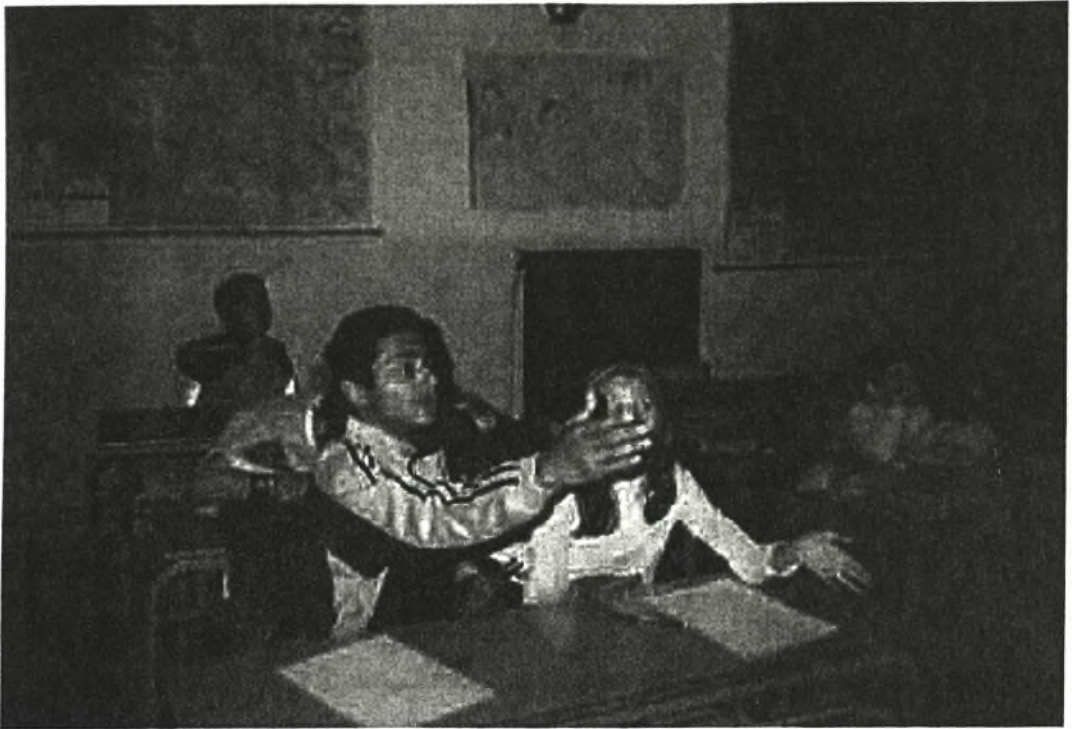
Η σοβαρότητα του Αλεξάνδρου όταν απαντούσε στις απορίες που εξέφραζαν οι συμμαθητές του ήταν εμφανής και αποδείκνυε ότι το να είναι δάσκαλος και παράλληλα το να μιλάει στη γλώσσα του ήταν σημαντική διαδικασία για εκείνον.

Αυτό τεκμηριώνεται από τη στάση του απέναντι στα παιδιά αφού μιμούνταν σε κάποιες αντιδράσεις του τον τρόπο που διεξάγει το μάθημα ο δάσκαλός του κος Δημήτρης λέγοντας στους συμμαθητές του χαρακτηριστικά:

«Παιδιά, κάντε ησυχία, θα σας βγάλω έξω»

ή έκανε ερωτήσεις του τύπου:

«Εντάξει παιδιά το καταλάβατε;».

Αν και ήταν λοιπόν μια διαδικασία ευχάριστη γι' αυτόν δεν τον εμπόδισε να έχει αποκτήσει κύρος και συμπεριφορά δασκάλου. Και το ευχάριστο ήταν ότι και οι συμμαθητές του είχαν την ίδια αντίδραση. Συμπεριφέρονταν δηλαδή σαν πραγματικοί μαθητές του Αλεξάνδρου δείχνοντάς του την απαιτούμενη πειθαρχία.

Και μου εξέφρασαν την επιθυμία ότι θα ήθελαν να βρίσκονταν στη θέση του Αλεξάνδρου και να γίνονταν κι εκείνοι δάσκαλοι. Παράλληλα όμως στα πλαίσια της συνέντευξης που πραγματοποιήθηκε αμέσως μετά το τέλος της εφαρμογής της 1^{ης} διδασκαλίας τα παιδιά παρατήρησαν ότι δεν ήταν μόνο το ότι έγινε δάσκαλος αυτό που τον έκανε να νιώσει καλά αλλά και το γεγονός ότι παράλληλα δίδαξε στη γλώσσα του πράγμα που δεν είχε ξανασυμβεί στα πλαίσια των μαθημάτων. Χαρακτηριστικά μου ανέφερε ο Ηρακλής:

«Του άρεσε {που έγινε δάσκαλος} γιατί εμείς τον βοηθούμε στην ελληνική γλώσσα κι αυτός επειδή ήθελε να μας πει πολλά πράγματα στην τσιγγάνικη γλώσσα και του άρεσε».

και η Κατερίνα,

«Γιατί ε... μίλησε στα τσιγγάνικα που τα ξέρει καλά»

και ο Μανώλης

«{του άρεσε} γιατί δε μιλάνε ποτέ στη γλώσσα τους εδώ, μόνο έξω»

Οι απαντήσεις αυτές με ικανοποίησαν γιατί το να είναι σε θέση να αναγνωρίσουν ότι είναι λόγος ικανοποίησης το να μιλάει ο Αλέξανδρος στη μητρική του γλώσσα αποδεικνύει ότι τα παιδιά αναγνωρίζουν και συνειδητοποιούν ότι το θέμα της γλώσσας είναι ακόμη ένα στοιχείο που δυσκολεύει την ενσωμάτωση των τσιγγάνων στο σχολικό σύστημα.

Είναι σα να εξαναγκάζεται ο Αλέξανδρος και τα υπόλοιπα τσιγγανόπαιδα να αποποιηθούν την καταγωγή τους και την κουλτούρα τους στα σχολικά πλαίσια, κι αυτή η ευκαιρία να του παρέχεται μόνο όταν βρίσκεται έξω από αυτό.

Κλείνοντας πρέπει να αναφέρω ότι η πλειοψηφία των παιδιών εξέφρασε την επιθυμία ότι θα ήθελαν να γίνουν κι εκείνοι δάσκαλοι. Ο δάσκαλός τους αποτελεί πρότυπο για τα παιδιά και το σεβασμό τους σ' αυτόν τον διαπίστωσα από τις παρακολουθήσεις μου στην τάξη και χαρακτηριστική πράξη σεβασμού ήταν το γεγονός ότι σηκώνονταν όρθια όταν έμπαινε στην τάξη ο δάσκαλός τους, πειθαρχούσαν στις παρατηρήσεις που τους έκανε χωρίς να χρειαστεί να φωνάξει ή να ανεβάσει τον τόνο της φωνής του.

Στις υπόλοιπες τρεις διδασκαλίες που προσήλθαν κι άλλα δυο τσιγγανόπουλα, ο Κώστας και ο Γιάννης, είχαν κι εκείνοι τις ίδιες αντιδράσεις. Αν και ο Γιάννης ήταν ντροπαλός στην αρχή, έπαιρνε πρωτοβουλίες, ιδίως στην τέταρτη διδασκαλία που είχε εξοικειωθεί τόσο με μένα όσο και με την υλοποίηση αυτού του διαφορετικού τρόπου διεξαγωγής των μαθημάτων.

Ίσως η απουσία του την πρώτη μέρα, που ήταν μόνο ο Αλέξανδρος στην τάξη, να τον έκανε πιο επιφυλακτικό απέναντί στο ρόλο που του ανέθεσα. Η εξοικείωση όμως και το ευχάριστο κλίμα στο οποίο συνετέλεσε η ενεργητικότητα του Αλεξάνδρου που τον συμπαρέσυρε στο να συμμετέχει ενεργά κι εκείνος τελικά

αποβάλλοντας την καχυποψία του τόσο ως προς εμένα όσο και σε κάτι καινούργιο που βίωνα.

Ο Κώστας ήταν προσαρμοστικός αν κι εκείνος απουσίαζε την πρώτη μέρα και είχε μεγάλη άνεση στο να γίνει δάσκαλος, στο να διορθώνει τους συμμαθητές του τσιγγανόπαιδα και μη στα λάθη που προέκυψαν στις αριθμητικές πράξεις και βοηθούσε ενώ προβληματιζόταν και ο ίδιος για το αν οι αριθμητικές πράξεις που έβαζε ήταν πολύ εύκολες, και οι συμμαθητές του δε θα είχαν το ίδιο ενδιαφέρον.

Χαρακτηριστικά όταν ξεκίνησε να γράφει στον πίνακα έγραψε Εκ (= ένα) και το έσβησε για να το αντικαταστήσει με το μπις (=είκοσι) για να μεγαλώσει το βαθμό δυσκολίας και να τους δώσει κίνητρο να προβληματιστούν.

Το ότι μου ζήτησε να ξαναέρθω στο σχολείο για μάθημα πιστοποίησε πως αυτή η πρωτόγνωρη εμπειρία του ήταν κάτι που ήθελε να ξανακάνει κι αυτό υπήρξε μεγάλη ηθική ικανοποίηση για μένα ότι αυτό που γινόταν είχε τα επιθυμητά αποτελέσματα.

Σε όλες τις διδασκαλίες ήταν δραστήριος και ιδιαίτερα επικοινωνιακός και δεν έλειπε η χιουμοριστική διάθεση του ίδιου απέναντι στους συμμαθητές του στα πλαίσια του ρόλου δασκάλου που είχε αναλάβει βέβαια – χωρίς δηλαδή να χάσει τη «σοβαρότητα» που επιτάσσει ο νέος του ρόλος.

5.4.2 Αποτελέσματα πρώτης συνέντευξης

Η πρώτη συνέντευξη με τα παιδιά πραγματοποιήθηκε ακριβώς μετά την εφαρμογή της πρώτης μου διδασκαλίας κατά την οποία το μοναδικό τσιγγανόπουλο που προσήλθε την ημέρα εκείνη ο Αλέξανδρος αναλαμβάνοντας ρόλο δασκάλου δίδαξε στα υπόλοιπα παιδιά της τάξης του τους αριθμούς από ένα έως πενήντα στην τσιγγάνικη γλώσσα. Αυτό που ήθελα να δώ ήταν το κατά το πόσο οι υπόλοιποι συμμαθητές του πίστευαν πως είναι

χρήσιμο να δίνεται η ευκαιρία στον Αλέξανδρο και σε όλα τα τσιγγανόπουλα να μιλούν στη μητρική τους γλώσσα και ποια είναι η σχέση τους με το μάθημα των μαθηματικών. Γενικά από τη συνέντευξη αυτή φάνηκε πως τα παιδιά στο μάθημα των μαθηματικών συναντούν στη πλειοψηφία τους δυσκολία στη πράξη της διαίρεσης και μπερδεύονται με τα κρατούμενα. Παρόλα αυτά τα παιδιά μου απάντησαν πως το μάθημα των μαθηματικών τους αρέσει, ίσως γιατί ήθελαν να μου δείξουν πως είναι καλοί μαθητές. Η Μάρθα ήταν αυτή που παραδέχτηκε ότι τα μαθηματικά της αρέσουν λίγο και ο Βαγγέλης που μου είπε χαρακτηριστικά στην ερώτηση αν του αρέσουν τα μαθηματικά «Ε... όχι αλλά πρέπει να τα μάθουμε»

Ο Αλέξανδρος που δεν είχε ξαναμιλήσει ποτέ στη μητρική του γλώσσα στα πλαίσια των μαθημάτων σύμφωνα με τις μαρτυρίες της απόλυτης πλειοψηφίας των παιδιών το ότι έγινε δάσκαλος ήταν κάτι που του άρεσε και το έδειξε.

Εντόπισαν δηλαδή τα υπόλοιπα παιδιά διαφορά στη συμπεριφορά του Αλεξάνδρου η όλη διαδικασία επειδή δεν την είχε βιώσει ξανά του άρεσε κι αυτό είχε διαφορά στο τρόπο επικοινωνίας του με τα άλλα παιδιά .

Ακόμη το να μιλήσει στη γλώσσα του ,στα τσιγγάνικα σύμφωνα με τα υπόλοιπα ήταν ακόμη ένας λόγος που συνετέλεσε στο να απολαύσει ο Αλέξανδρος την ευκαιρία αυτή που του δόθηκε.

Ακόμη αξίζει να αναφερθώ στο γεγονός ότι τα παιδιά τη τσιγγάνικη γλώσσα την αντιμετωπίζουν σα μια ξένη γλώσσα συγκεκριμένα την παραλληλίζουν με τα Αγγλικά που μαθαίνουν όλα τα παιδιά της συγκεκριμένης τάξης. Η εξήγηση που μου δίνουν για το λόγο που τα τσιγγάνικα είναι χρήσιμα είναι πως διευκολύνουν την επικοινωνία τους με τους τσιγγάνους στα πλαίσια εμπορικών συναλλαγών με εκείνους. Θέτουν δηλαδή το ζήτημα ότι κάποιος τσιγγάνος μπορεί να μη γνωρίζει ελληνικά κι έτσι δε μπορεί κανείς να συνεννοηθεί μαζί τους παρά μόνο στα τσιγγάνικα .Γι' αυτό θεωρούν ότι πρέπει να είναι σε θέση να

απευθυνθούν σ' αυτούς στη τσιγγάνικη γλώσσα.

Οι συμμαθητές του Αλεξάνδρου αντιλαμβάνονται και παραδέχονται σε απόλυτη πλειοψηφία ότι και στα μαθηματικά αλλά και γενικά στα μαθήματα δυσκολεύτηκε λόγω της γλώσσας του. Συγκεκριμένα για τα μαθηματικά θεωρούν ότι το να εκφράζουν λεκτικά τις σκέψεις τους σημαίνει ότι γίνεται χρήση της γλώσσας, και φέρνοντας τους εαυτούς τους στη θέση τώρα που έμαθαν αριθμούς στα τσιγγάνικα παραδέχονται πως κι αυτά δυσκολεύτηκαν στη πρώτη τους επαφή – στα πλαίσια του μαθήματος των μαθηματικών – λόγω της μη οικείας προς αυτά τσιγγάνικη γλώσσα όπως αντίστοιχα ο Αλέξανδρος στις αρχές δυσκολεύτηκε με την ελληνική γλώσσα. Η συνεργασία των παιδιών είχε σαν αποτέλεσμα να βοηθηθεί ο Αλέξανδρος και να γίνει «καλός». Αυτό φανερώνει τις σχέσεις συνεργασίας μεταξύ των παιδιών και την αποδοχή του Αλεξάνδρου ως συμμαθητή με δυνατότητες και επισημαίνουν τη πρόοδο του στην ελληνική γλώσσα.

Στο ερώτημα που έθεσα για το αν θα επιθυμούσαν να έρχονται σ' επαφή συχνότερα με τη τσιγγάνικη γλώσσα στα πλαίσια των μαθημάτων έχω να παρατηρήσω ότι τα παιδιά μου απάντησαν θετικά κυρίως χατηρικά θα έλεγα. Ουσιαστικά δηλαδή αν και η απόλυτη πλειοψηφία βρήκε ωραία τη διδασκαλία του Αλεξάνδρου και την επαφή τους με τη τσιγγάνικη γλώσσα, δεν έδειξαν ενθουσιασμό στο να είναι συχνή αυτή η επαφή τους.

5.4.3 Ρατσιστικές διαθέσεις των παιδιών του σχολείου της Άνω Μεριάς

Τα παιδιά δείχνουν να είναι δεμένα με τα τσιγγανόπαιδα, να τα έχουν αποδεχτεί και να τα αντιμετωπίζουν με πολύ καλό τρόπο να μην βλέπουν στο πρόσωπό τους καμία διαφορά.

Αυτή ήταν η επιφανειακή άποψη που είχα στις επισκέψεις μου για παρακολούθηση και ίσως στη πρώτη μου πειραματική διδασκαλία που στη τάξη βρισκόταν μόνο ο Αλέξανδρος.

Προχωρώντας την έρευνα σε βάθος μέσα από τις συνεντεύξεις όπου το κάθε παιδί μου εξέθετε τις απόψεις του ατομικά και κάπου απόμερα- χωρίς το φόβο ότι τους ακούει κάποιος άλλος -βγήκαν διαφορετικά συμπεράσματα. Ορισμένα παιδιά έχουν διαφορετική άποψη από αυτή που θέλουν να φαίνεται επηρεασμένα φυσικά από τις απόψεις των γονιών τους όπως στο παράδειγμα του Γιάννη, ο οποίος μου είπε στα πλαίσια της δεύτερης συνέντευξης:

Ερ.: Οι γονείς σου τι γνώμη έχουν για τους τσιγγάνους που έρχονται στο σχολείο σου;

Απ.: Ο πατέρας μου και η μητέρα μου τους μισούν. Μου λένε να μην κάνω παρέα μ' αυτούς.

Συνεχίζοντας όμως μου είπε:

«Εγώ όμως κάνω παρέα με το Γιώργο είναι καλό παιδί και θα ήθελα να ήταν Έλληνας»

Αυτή η απάντηση του Γιώργου δείχνει ότι η επιθυμία του να κάνει παρέα με το Γιάννη αντικρούεται τόσο με την άποψη των γονιών του ώστε να εύχεται να ήταν Έλληνας ο φίλος του ο Γιάννης γιατί το μοναδικό του «μειονέκτημα» είναι πως είναι τσιγγάνος.

Με εξέπληξε η απάντησή του και το παράπονό του όταν μου έδειχνε γιατί οι γονείς του έχουν ενοχοποιήσει τη συναναστροφή του με τσιγγάνους ώστε και ο ίδιος να νιώθει άσχημα. Γενικά όσα παιδιά είχαν κακή διάθεση απέναντι στους τσιγγάνους ήταν οι γονείς -όπως είναι λογικό- αυτοί που διαμόρφωσαν αυτή την άποψη στις συνειδήσεις των παιδιών τους.

Άλλα παιδιά, όπως η Αγγελική στην ίδια ερώτηση μου απαντά:

«Οι γονείς μου δε λένε τίποτα απλώς ότι πρέπει να προσέχω αυτούς μη με κλέψουν»

Αλλά και η Μάρθα:

«Δε το 'χουμε συζητήσει... Δε τους αρέσει ... Η μαμά λέει πως δε θα μιλάω ελληνικά αν κάνω παρέα μ' αυτούς»

η Στέλλα:

«Λένε να προσέχω πολύ κυρίως αν έχουν καμία αρρώστια να μη πηγαίνω δίπλα τους γιατί πολλές φορές χτυπάνε άλλες φορές μεταξύ τους άλλες με άλλα παιδιά»

Η Τασούλα:

«Όχι δε τους αρέσει γιατί δε τους έχουν γνωρίσει και δε τους αγαπάνε»

Ερ.: Εσύ τι γνώμη έχεις;

«Δε μ' αρέσουν οι τσιγγάνοι γιατί χτυπάνε, βρίζουν...»

Όλες αυτές οι απόψεις των γονιών έχουν περάσει και λάθος μηνύματα στα παιδιά για τους τσιγγάνους. Η εντύπωση ότι οι τσιγγάνοι χτυπάνε, κλέβουν, έχουν αρρώστιες είναι αυτή που αποκτούν και τα παιδιά με τη σειρά τους μεγαλώνοντας ηλικιακά μεγαλώνει κι αυτή η ιδέα στη συνείδηση τους...

Το εκπληκτικό όμως και αυτό που σίγουρα δε περίμενα να ακούσω ερευνώντας αν υπάρχουν ρατσιστικές τάσεις των παιδιών απέναντι στα τσιγγανόπουλα ήταν το να ακούσω ένα τσιγγανόπουλο, το μικρό Νίκο, να μιλάει εκνευρισμένο κατά άλλων τσιγγάνων.

Να ήταν άραγε λόγοι συναναστροφών αυτού του παιδιού με μη τσιγγάνους αυτοί που τον έκαναν να μου πεί χαρακτηριστικά πως

«οι γύφτοι τα κάνουν όλα,είναι κακοί κλέβουν ,χτυπάνε σπάνε τζαμαρίες»

Ήταν απλά η ωμή αλήθεια όπως την αντιλαμβάνεται ο μικρός Βασίλης άραγε από τα βιώματα του ή ευθύνεται η γνώμη των άλλων γι αυτή τη άποψη που έχει ο ίδιος αποκρυσταλλώσει; Ο ρατσισμός που υφίστανται οι τσιγγάνοι από τους μη τσιγγάνους τι αντίκτυπο μπορεί να έχει σε ένα μικρό παιδί; Ήταν φοβερό να ακούω από ένα τσιγγανόπαιδο να μου λέει:

«Φοβούνται και νομίζουν ότι όλοι είμαστε τρελοί χτυπάμε ανθρώπους εγώ όμως δε χτυπάω ,εγώ πιο πολύ φοβάμαι τους ανθρώπους. Δεν έχουν αισθήματα αυτοί που τα λένε»

Πώς θα μπορούσε λοιπόν το παιδί αυτό να νιώθει υπερήφανο για τη καταγωγή του όταν βιώνει τόσο ρατσιστικές απόψεις; Η άμυνα του λοιπόν ενδεχομένως να είναι το να ενστερνιστεί αυτές τις απόψεις αλλά να διαχωρίσει τον εαυτό του από αυτούς που κλέβουν και χτυπάνε.

Πώς να μιλήσει κανείς για ενσωμάτωση και για ένταξη όταν ένα παιδί αποποιείται τη ταυτότητα του για να μπορέσει να εξασφαλίσει ίση μεταχείριση;

Η εξαντλητική ειλικρίνεια του μικρού τσιγγάνου ομολογώ ότι ανέτρεψε την εικόνα που είχα στο μυαλό μου την πίστη ότι ο ρατσισμός δε βιώνεται σε τόσο μικρές ηλικίες ή τουλάχιστον ήλπιζα ότι ο ρατσισμός έστω δε θα γίνεται αντιληπτός σε τόσο μικρή ηλικία τόσο ώστε να κάνει ένα παιδί ουσιαστικά ρατσιστή για την ομάδα στην οποία και το ίδιο ανήκει.

5.4.4 Η σημασία της τσιγγάνικης γλώσσας στο σχολείο της Άνω Μεριάς

Η ευκαιρία να μιλούν στη μητρική τους γλώσσα στην περίπτωση της Δ' τάξης του σχολείου της Άνω Μεριάς δεν παρέχεται σύμφωνα με τις μαρτυρίες των παιδιών. Ο δάσκαλος δεν έχει φέρει τα παιδιά στα πλαίσια κάποιου μαθήματος σε επαφή με τη τσιγγάνικη γλώσσα. Κι αυτό φάνηκε από τον ενθουσιασμό του Αλεξάνδρου, του Κώστα και του Γιάννη κατά την εφαρμογή πειραματικών διδασκαλιών, που τους πρωτοδόθηκε η ευκαιρία να μάθουν αριθμούς και αριθμητικές έννοιες στους μη τσιγγάνους στη μητρική τους γλώσσα.

Και οι συμμαθητές τους ήταν πολύ δραστήριοι, έδειξαν ενδιαφέρον κι αποστήθισαν κατευθείαν τους αριθμούς συμπληρώνοντας τις δεκάδες 30, 40 και 50 εκείνα βοηθούμενα απ' τα τσιγγανόπαιδα. Στο ερώτημά μου αν τους άρεσε η

τσιγγάνικη γλώσσα, άρεσε σε όλους αλλά θεωρούν πως η τσιγγάνικη γλώσσα χρειάζεται μόνο για να μιλούν οι τσιγγάνοι μεταξύ τους και τη μόνη χρησιμότητα που βρήκαν λίγα παιδιά στο να μάθουν τσιγγάνικα ήταν όπως αυτή του Βαγγέλη:

«Ερ.: Πιστεύεις ότι χρειάζεται να γνωρίζεις τσιγγάνικα ή όχι;

Απ.: Δε χρειάζονται και πολύ αλλά όταν συναντώ ένα τσιγγάνο πρέπει να του μιλάω κιόλας»

και του Σωκράτη:

«Τσως όταν μιλάμε με κάποιο τσιγγάνο θα χρειαστεί»

της Κατερίνας:

«Κάποιες φορές ναι. Ας πούμε αν συναντήσω ένα

τσιγγάνο που θέλει να μου πουλήσει κάτι πρέπει να ξέρω»

Όπως φαίνεται λοιπόν έχουν δώσει έμφαση στο θέμα της επικοινωνίας με τους τσιγγάνους εκτός του πλαισίου της τάξης τους. Δηλαδή τα παιδιά της τάξης, τους γνωρίζουν να μιλούν ελληνικά αλλά υπάρχουν και άλλοι που δε ξέρουν και το ενδεχόμενο να μιλήσουν μ' αυτούς καθιστά λόγο το να μάθουν τσιγγάνικα.

5.4.5. Η σημασία των μαθηματικών στο σχολείο της Άλλης Μεριάς

Τα μαθηματικά είδα ότι όντως ενδιαφέρουν τα παιδιά όπως μου είπαν και στις συνεντεύξεις τους οι απαντήσεις που πήρα στην ερώτηση «σου αρέσουν τα μαθηματικά;» ήταν «Μου αρέσουν πολύ». Αφού λίγα ήταν τα παιδιά που μου είπαν πως δεν τους αρέσουν ιδιαίτερα. Τόσο τα αγόρια όσο και τα κορίτσια έδειξαν να ενδιαφέρονται αν και παρατήρησα ότι τα αγόρια στις αριθμητικές πράξεις έβρισκαν το αποτέλεσμα ταχύτερα από τα κορίτσια, και ήταν πολύ πιο επίμονοι στο να δώσουν στα

τσιγγανόπαιδα – δασκάλους τους τη σωστή απάντηση. Αυτός ο ζήλος ήταν από τα αγόρια εμφανής και στα πλαίσια της δραματοποίησης σε ρόλους εμπόρων – αγοραστών καθώς διαπίστωνα ότι δε δυσκολεύονταν να ανακαλέσουν στη μνήμη τους το πως λέγονται κάποιες μαθηματικές έννοιες στα τσιγγάνικα, ενώ τα κορίτσια διαπίστωνα μεγαλύτερο βαθμό δυσκολίας αφού κάποια αγόρια ως υποβολείς όταν δυσκολεύονταν κάποια συμμαθήτριά τους της το ψιθύριζαν για να τη βοηθήσουν.

Η παραδοχή τους ότι η διαίρεση και τα κρατούμενα δυσκολεύει τα παιδιά στη πλειοψηφία τους αποδείχθηκε στη πράξη. Στις αριθμητικές πράξεις της διαίρεσης που τους έβαλαν τα τσιγγανόπαιδα ως δάσκαλοι τα παιδιά χρειάστηκαν περισσότερο χρόνο συγκριτικά με τις υπόλοιπες αριθμητικές πράξεις που τους ανατέθηκε να λύσουν.

Η αβεβαιότητά τους στο αν το αποτέλεσμα που έβρισκαν ήταν σωστό ήταν εμφανής αφού «κρυφοκοιτούσαν» ο ένας το αποτέλεσμα του άλλου για να σιγουρευτούν.

Τη δυσκολία τους όμως για τη διαίρεση πιστοποιούσε και το γεγονός ότι μέσα από τους ρόλους αγοραστών και εμπόρων όπου έπρεπε με το πρόσχημα ότι τα προϊόντα είναι τόσο ακριβά και η εφορία θα μας κλείσει το μαγαζί γι' αυτό να τα πουλήσουμε στη μισή τιμή τα παιδιά έβρισκαν το σωστό αποτέλεσμα με τον εξής συλλογισμό: «δυο και δυο κάνει τέσσερα άρα το μισό του τέσσερα είναι το δυο».

Σε μια προσπάθειά μου να προβληματιστούν τα παιδιά τους έλεγα ότι «όταν θέλουμε να υπολογίσουμε το μισό κάποιας ποσότητας προσθέτουμε;». Τότε μου απάντησαν «όχι αφαιρούμε». Ερώτηση: «Δηλαδή τι θα κάνουμε;». Απάντηση: «Λέμε $4 - 2 = 2$ ».

Όλα τα παιδιά παρασυρόμενα συμφώνησαν με την άποψη αυτή. Όταν όμως τους είπα τη στερεότυπη φράση που έχουν διαδεχθεί από το βιβλίο των σχολικών μαθηματικών: «Τι κάνουμε όταν θέλουμε να χωρίσουμε κάτι σε δυο ίσα μέρη;» τότε η απάντηση ήταν διαίρεση.

Τα παιδιά λοιπόν για την επίλυση κάποιου τέτοιου προβλήματος κάνουν χρήση των τυπικών μαθηματικών όταν ακούνε τη λέξη κλειδί αλλιώς ακολουθούν έναν πρακτικό τρόπο επίλυσης.

Πάντως αξίζει να σημειώσω ότι τα τσιγγανόπαιδα έβρισκαν πολύ γρήγορα το αποτέλεσμα στην κάθε αναπροσαρμογή των τιμών των προϊόντων που πουλούσαν ή αγόραζαν.

Και όταν διπλασιάστηκαν οι τιμές το αποτέλεσμα το βρήκαν άμεσα γεγονός που φανερώνει τόσο την επιρροή που έχουν από τις εμπορικές συναλλαγές όσο και το ότι οι αριθμοί ήταν στη τσιγγάνικη γλώσσα γραμμένοι και τους αποκωδικοποιούσαν ταχύτερα απ' τους υπόλοιπους συμμαθητές τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο

Στο παρών κεφάλαιο συζητούμε τα αποτελέσματα από τις συνεντεύξεις με έμπειρους εκπαιδευτικούς .Ο στόχος είναι να δούμε α.) Πώς οι ίδιοι μέσα από την εμπειρία τους αξιολογούν τις διάφορες πολιτικές παρέμβασης και β.) Πώς Βιώνουν το παρών και το μέλλον.

6.1 Συζήτηση με τρεις εκπαιδευτικούς του σχολείου της Άνω Μεριάς

Ο σχολικός θεσμός θα πρέπει να ενισχύεται από όλους τους φορείς για να μπορέσει να προσελκύσει τους τσιγγάνους. Και η ενίσχυση θα πρέπει φυσικά να είναι και οικονομικής φύσης όπως αυτή που παρέχει η Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης (Γ.Γ.Λ.Ε.), η οποία με ετήσια συνεισφορά από τον προϋπολογισμό της βοηθά στην προσπάθεια του αλφαριθμητισμού των Roma.(Μάρκου Γ.Π «Η πολυπολιτισμικότητα της Ελληνικής κοινωνίας. Η διαδικασία Διεθνοποίησης και η Αναγκαιότητα της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης» Αθήνα ΥΠ.Ε.Π.Θ-Γ.Γ.Λ.Ε 1996)

Αυτό είναι ένα ενδεικτικό παράδειγμα εξωραϊσμού ορισμένων φορέων που υποτίθεται πως βοηθάνε και ενισχύουν οικονομικά τα σχολεία. Ένας από τους ανθρώπους που ζει από κοντά την κατάσταση όμως η κα Α η οποία θα πρέπει να σημειώσω ότι συμμετείχε και η ίδια στο πρόγραμμα των Ιωαννίνων ισχυρίζεται ότι «έφαγαν χρήματα» αλλά δεν έκαναν κάτι ουσιαστικό. Ίσα- ίσα η δράση της Ν.Ε.Λ.Ε περιγράφεται ως ανασταλτικός παράγοντας ενσωμάτωσης των τσιγγανόπαιδων αφού ο διαχωρισμός που έκανε στους τσιγγάνους με το να τους παρέχει «ειδικά» βιβλία τα οποία ήταν του «πεταματού» όπως τα χαρακτήρισε η κα. Α. η οποία μου αναφέρει χαρακτηριστικά:

«Γιατί το να τους παρέχεις μια υποτυπώδη, ξεχωριστή μορφή εκπαίδευσης είναι σα να τους κρατάς τελείως στο περιθώριο.»

Τονίζει ότι τι οικονομικό κίνητρο θα είναι αυτό που θα δώσει στον εκπαιδευτικό το κίνητρο ώστε να προσπαθήσει να προσελκύσει τσιγγανόπαιδα στο σχολείο αφού όπως χαρακτηριστικά αναφέρει σε πολλά σημεία της συζήτησης :

«Δεν ήθελαν τα παιδιά στο σχολείο. Έλεγαν οι εκπαιδευτικοί εμείς τα τραβάμε με το ζόρι και τα πανεπιστήμια θα παίρνουν τα φράγκα. Εμείς θα μαθαίναμε γράμματα στα παιδιά και χωρίς φράγκα;»

Η ίδια και οι συνάδελφοί της στο σχολείο όπου εργάζεται κάνουν μια ατομική προσπάθεια για να πείσουν τους γονείς των τσιγγάνων να στείλουν τα παιδιά τους στο σχολείο. Βγαίνει στο μαχαλά στη γειτονιά δηλαδή των τσιγγάνων για να τους δώσουν κίνητρα φοίτησης στα σχολεία αλλά τώρα όπως μου είπε έχει σταματήσει να τους φωνάζει μετά το τέλος του προγράμματος των Ιωαννίνων μέχρι να είναι τόση η πτώση φοίτησης των τσιγγανόπαιδων στα σχολεία που ήδη έχει αρχίσει να φαίνεται όπως μου είπε ώστε να δραστηριοποιηθεί κάποιος φορέας και να συνεχιστεί το έργο του προγράμματος των Ιωαννίνων. Όπως μου ανέφερε η ίδια:

«Έπεσε ο αριθμός δηλαδή κι εγώ δε πήγα να ξαναφωνάξω πουθενά γιατί λέω μήπως δουν ότι αυτό είχε επίπτωση. Γιατί σου λέει θεωρούν ότι ωρίμασαν οι τσιγγάνοι αλλά έλα που δεν είναι έτσι. Δε πάω να στο μαχαλά για να φανεί η πτώση των παιδιών.»

Η συνάδελφός της, η κα. Χ διαφώνησε στο ότι το προαναφερθέν πρόγραμμα ήταν αποδοτικό αφού πολλοί διευθυντές σχολείων έχουν διαφωνίες και δεν είχαν καν την απαιτούμενη ενημέρωση στο θέμα υποστηρίζοντας ότι:

«Ίσως έβλεπαν{οι διευθυντές} ότι δε βοηθιέται το σχολείο τους από τι πρόγραμμα και γι' αυτό.»

και συνεχίζοντας αναφέρει για το συγκεκριμένο θέμα:

«Εγώ ξέρω ότι και νέοι διευθυντές που ήταν σε σχολεία κι έκαναν πολλή δουλειά να το έβλεπαν έτσι. Δε νομίζω ότι ήταν θέμα χρημάτων ήταν ότι μπλέκονταν στα πόδια τους επενέβαιναν στη δουλειά τους πολλές φορές κι αυτά... Δε ξέρω. Εγώ επικοινωνούσα με διευθυντές που είχαν μεγάλες αντιρρήσεις. Έδιναν υποσχέσεις ότι είστε κέντρο στήριξης και θα σας δώσουμε δώρο μια βιβλιοθήκη. Ε τώρα αυτά... Την οποία ούτε καν την πήρανε. Δεν

είχαν τεχνογνωσία αυτοί στο πρόγραμμα δεν ήξεραν τίποτα. Τι είναι το κέντρο στήριξης, τι ακριβώς θα κάνει δεν ξέρανε.»

Η κα Α επανέφερε το οικονομικό ζήτημα ως αίτιο της διαφωνίας ορισμένων εκπαιδευτικών απέναντι στο πρόγραμμα των Ιωαννίνων παραλληλίζοντας των εκπαιδευτικό που διδάσκει σε τσιγγανόπαιδα με αυτόν του ειδικού σχολείου που αμοίβεται κατά 60.000 δρχ περισσότερο λέγοντας:

«Η πρακτική είναι ότι πρέπει να στηρίζουν τα σχολεία, να γίνουν κάποια σχολεία που να δέχονται τα τσιγγανόπαιδα και δίνουν κίνητρα στους εκπαιδευτικούς γιατί κακά τα ψέματα οι διευθυντές αντιδρούν γιατί όταν δεν παίρνουν επίδομα όπως αυτοί στα ειδικά σχολεία αν τους πουν πάρε 60.000 παραπάνω θα σου πω εγώ αν δε βγουν να τα κυνηγάνε για να έρθουν τα τσιγγανάκια στο σχολείο. Τα πάντα είναι κίνητρο και στα σχολεία και στους εκπαιδευτικούς.»

«Δεν ήθελαν τα παιδιά {οι διευθυντές που προαναφέρθηκαν από την κα.Χ} στο σχολείο. Έλεγαν οι εκπαιδευτικοί εμείς τα τραβάμε με το ζόρι και τα πανεπιστήμια θα παίρνουν τα φράγκα. Εμείς θα μαθαίναμε γράμματα στα παιδιά και χωρίς φράγκα;»

Η κα. Χ συνεχίζει να εκφράζει τη διαφωνία της για το πρόγραμμα των Ιωαννίνων στο οποίο η κα. Α υπήρξε μέλος και το υποστηρίζει .Η διαφωνία της έγκειται στον τομέα κυρίως της επιμόρφωσης όπου το κάθε σεμινάριο επαναλαμβάνονταν τα ίδια και τα ίδια.

«Εγώ πήγα σε πέντε σεμινάρια και άκουσα τα ίδια πράγματα. Γιατί εγώ που πήγα στο πρώτο ν' ακούσω τα ίδια και στα επόμενα; Όλα στο ίδιο στυλ είναι ευαισθητοποίηση και στη κοινωνικοποίηση των παιδιών.»

Όλα όσα μου ανέφεραν με μεγάλη ειλικρίνεια οι εκπαιδευτικοί είναι αρκετά απογοητευτικά από όποια σκοπιά κι αν εξέτασε ο καθένας. Η κα. Α υποστήριξε- ως συμμετέχουσα σ' αυτό- το προγράμματος του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και την προσπάθεια που έγινε ενώ η κα. Χ αμφισβητεί την προσφορά του συγκεκριμένου προγράμματος. Ο κος Δ, συμμετέχει ελάχιστα στη συζήτηση αλλά με νεύματα δείχνει τον έντονο προβληματισμό του στα όσα συζητούνται.

Σχετικά με το τι πιστεύουν πως θα πρέπει να γίνει στο μέλλον μου αναφέρει η κα. Α ότι:

«Εγώ πιστεύω ότι θα ξεκινήσει πάλι το πρόγραμμα αυτό και μάλιστα θα ξεκινήσει με νέες όχι ξανά από την αρχή αλλά από 'κει που σταμάτησε. Ξέρουμε ποια ότι χρειαζόμαστε την ενισχυτική στο σχολείο. Ελπίζω να ξαναγίνει και μάλιστα από 'κει που σταματήσαμε όχι πάλι απ' την αρχή.»

«Αν το πάρει άλλος, άλλο πανεπιστήμιο για να πάρουν τα φράγκα δε γίνεται τίποτα. Το μόνο καλό που έγινε ήταν η ενισχυτική. Όταν λέγαν θεωρίες απ' τα πανεπιστήμια δε γινόταν τίποτα.»

Είναι λοιπόν η πράξη που θα επιφέρει την ενσωμάτωση σύμφωνα με τους συγκεκριμένους εκπαιδευτικούς και κάποια πιο «επαγγελματική» προσπάθεια προς την κατεύθυνση αυτή.

6.2 Συζήτηση με έμπειρο δάσκαλο για τα προγράμματα ενσωμάτωσης

Ο δεύτερος εκπαιδευτικός με τον οποίο μίλησε στάθηκε στη σημασία της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών. Πιστεύει ότι η αύξηση των αποδοχών των εκπαιδευτικών που διδάσκουν σε τσιγγανόπαιδα δεν θα δώσει κίνητρο -σε αντίθεση με αυτά που υποστηρίζει η κα.Α της προηγούμενης ομάδα εκπαιδευτικών- για να προωθήσουν την ενσωμάτωση υποστηρίζοντας ότι:

«Θα βοηθήσει {το οικονομικό κίνητρο} μόνο αν υπάρχουν κάποιοι συναδέλφοι που έχουν προσόντα. Ή αλλιώς θα έχουμε μια μαζική προσέλευση συναδέλφων μόνο και μόνο για να πάρουν το επίδομα χωρίς να έχουν τις ειδικές γνώσεις. Άρα το πρώτο είναι: συγκεκριμένη επιλογή συναδέλφων που θα πάνε να δουλέψουν, διαρκής επιμόρφωση γιατί οι καταστάσεις αλλάζουν, γνώση της κατάστασης σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες που οι τσιγγάνοι έχουν τα ίδια δικαιώματα με τον υπόλοιπο κόσμο, έχουν μια μεγαλύτερη κινητικότητα στον εκπαιδευτικό χώρο και δεν περιορίζονται σε ορισμένες τάξεις. Έτσι πιστεύω ότι θα υπάρξει μια βελτίωση της κατάστασης. Απλά μόνο το επίδομα θα είναι μια φενάκη.»

Τόνισε ότι το πρόβλημα με τα προγράμματα που έχουν αρχίσει να εφαρμόζονται από το 1984 έως σήμερα είναι ότι ξεκινούν από την αρχή και όχι από το σημείο που σταμάτησε το προηγούμενο κι έτσι μένει αναξιοποίητο το

υλικό που κάθε πρόγραμμα παράγει άποψη που συμπίπτει με αυτή της κας. Α αφού κι εκείνη πιστεύει ότι το πρόγραμμα που θα αντικαταστήσει αυτό του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων θα πρέπει να ξεκινήσει με το υλικό του προαναφερθέντος προγράμματος και όχι από την αρχή.

Μελλοντικά θεωρεί πως και πάλι οι εκπαιδευτικοί είναι αυτοί που θα δώσουν τη λύση και θα πραγματοποιηθεί η ιδέα της ενσωμάτωσης αφού όπως μου ανέφερε:

«Χρειάζονται ειδικευμένοι δάσκαλοι, γνώστες της κατάστασης για να βοηθήσουν την κοινότητα να ξεφύγει από την οικονομική κατάσταση που ζει.»

Γενικά καθόλη τη διάρκεια της συζήτησης που είχαμε επικεντρώθηκε στους εκπαιδευτικούς τονίζοντας πως η όποια αλλαγή στο μέλλον θα επέλθει μέσω της σωστής κατάρτισής τους και αναφέρει χαρακτηριστικά το παράδειγμα της Καρδίτσας:

«Πιστεύω πως θα πρέπει η πολιτεία να αγκαλιάσει αυτά τα σχολεία όπου υπάρχουν τσιγγάνοι και όχι να δημιουργήσει κλειστά σχολεία αποκλειστικά για τσιγγάνους, πράγμα που γίνεται αυτή τη στιγμή στις Σοφάδες Καρδίτσας και να υπάρχει μια ανανέωση του εκπαιδευτικού προσωπικού. Δε μπορώ να παραβλέψω ότι υπάρχουν φιλότιμοι συνάδελφοι που έχουν προσφέρει έργα αλλά θα πρέπει να γίνει κάτι πιο επαγγελματικό.»

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7ο

7.1. Αλλαγή Ρόλων και Μαθηματικά

Μέσα από τη δραματοποίηση δόθηκαν πολλές ευκαιρίες για να συζητηθούν τα μαθηματικά. Μέσω αγοραπωλησίας συζητήθηκαν τόσο οι τιμές δηλαδή οι αριθμοί στην τσιγγάνικη γλώσσα όσο και οι μαθηματικές έννοιες όταν περιέγραφαν τα παιδιά τα προϊόντα που ήθελαν να αγοράσουν και πάλι στη τσιγγάνικη γλώσσα. Και μέσω καταστάσεων προβληματισμού τα τσιγγανόπαιδα αναπροσάρμοζαν τις τιμές αυτές σε περιπτώσεις εκπτώσεων ή αυξήσεων των τιμών μετά από διάφορα προσχήματα όπως ότι «η εφορία θα μας κλείσει το μαγαζί γι' αυτό τα προϊόντα πρέπει να τα πουλάμε στη μισή τιμή, άρα πόσα ευρώ θα κοστίζουν τα προϊόντα που πουλάμε;».

Τα παιδιά ανταποκρίθηκαν πολύ καλά απέναντι σ' αυτές τις καταστάσεις προβληματισμού και σ' αυτό έπαιξε ρόλο η συνοχή της ομάδας. Τα παιδιά είχαν σχέσεις συνεργασίας και αντιμετώπισαν τα τσιγγανόπαιδα σε ρόλο δασκάλων με σοβαρότητα δείχνοντας ενδιαφέρον για τη τσιγγάνικη γλώσσα. Τους αριθμούς στη τσιγγάνικη γλώσσα τα παιδιά τους αποστήθισαν με μεγάλη ευκολία, τους θυμόντουσαν και κατά τις τελικές συνεντεύξεις όπου τους ζήτησα να μου αναφέρουν κάποιους αριθμούς που θυμόντουσαν, κι όλα αυτά παρόλο που είχε μεσολαβήσει ένας μήνας περίπου μετά την εφαρμογή της τέταρτης και τελευταίας πειραματικής διδασκαλίας.

Και όταν κλήθηκαν να λύσουν αριθμητικές πράξεις που τους ανέθεταν τα τσιγγανόπαιδα ως δάσκαλοι και πάλι τα παιδιά ανταποκρίθηκαν αφού με νοητική αριθμητική χωρίς να αντικαθιστούν την τσιγγάνικη γλώσσα με αριθμητικό σύμβολο κατάφεραν να λύνουν τις πράξεις «μεταφράζοντας» νοερά τις τσιγγάνικες λέξεις σε αριθμούς. Μάλιστα το ότι έβρισκαν το σωστό αποτέλεσμα πραγματικά ξεπέρασε και τις πιο αισιόδοξες προβλέψεις μου.

Η δυσκολία των παιδιών στη πράξη της διαίρεσης – δυσκολία που είχα παραδεχτεί πως έχουν στα πλαίσια της πρώτης συνέντευξης που πραγματοποιήθηκε – επιβεβαιώθηκε κατά τις πειραματικές διδασκαλίες. Τόσο κατά την επίλυση αριθμητικών πράξεων όσο και στο να βρουν ως αγοραστές το πόσο θα κοστίζει το προϊόν αν το βάλουμε στη μισή τιμή. Το σωστό αποτέλεσμα που έβρισκαν

ακολουθούσε ένα πρακτικό τρόπο σκέψης και όχι αυτό των τυπικών μαθηματικών. Οι στρατηγικές που χρησιμοποιούσαν ήταν ότι «δυο και δυο κάνει τέσσερα άρα η μισή τιμή του τέσσερα είναι το δυο». Τα τσιγγανόπαιδα ανταποκρίνονταν πολύ καλά στο μάθημα των μαθηματικών και οι γνώσεις τους στην αριθμητική λόγω των εμπορικών συναλλαγών ήταν εμφανής.

Κλείνοντας θα ήθελα να αναφέρω ότι τα μαθηματικά είναι ένα μάθημα που αρέσει πολύ στα παιδιά όπως τα ίδια μου είπαν στην πλειοψηφία τους και η συμμετοχή και η προθυμία τους στην όλη διαδικασία που πραγματοποιήθηκε επιβεβαίωσε τον ισχυρισμό τους.

7.2. Αλληλεπιδράσεις από την Αλλαγή Ρόλων

Αρχικά θα ήθελα να αναφέρω ότι τα παιδιά ενθουσιάστηκαν με τη δραματοποίηση, την αλλαγή δηλαδή ρόλων των τσιγγανόπαιδων από μαθητές σε δασκάλους σε πρώτη φάση, και στη συνέχεια με το να αναλάβουν ρόλους εμπόρων και πωλητών. Όλα τα παιδιά συμμετείχαν με προθυμία στη διαδικασία.

Τα παιδιά ανεξάρτητα από το φύλο τους συμμετείχαν ενεργά, με τα αγόρια βέβαια να βρίσκουν σε συντομότερο χρόνο τα αποτελέσματα των αριθμητικών πράξεων και να σηκώνουν το χέρι με μεγάλη ανυπομονησία, θέλοντας να πάρουν το λόγο. Τα κορίτσια αν και πιο συγκρατημένα ήθελαν να συμμετέχουν ενεργά στη διαδικασία.

Όλα τα παιδιά εξέφρασαν την επιθυμία να γίνουν κι αυτοί δάσκαλοι αλλά και να ξαναδιδασχθούν στη τσιγγάνικη γλώσσα και σε άλλα μαθήματα και αναγνωρίζουν τη θετική επίδραση που είχε στον Αλέξανδρο το να γίνει δάσκαλος.

Όπως μου ανέφεραν τα παιδιά λόγω του ότι ήταν κάτι το διαφορετικό τόσο το ότι τα τσιγγανόπαιδα έγιναν δάσκαλοι, αλλά και το ότι έμαθαν τσιγγάνικες λέξεις τις οποίες τις συγκράτησαν και τις έμαθαν αμέσως αλλά προφανώς αυτό δε θα τους φαινόταν τόσο διασκεδαστικό αν γινόταν πιο τακτικά.

Χρειάζονταν χρόνο για να απαντήσουν σε ποιο μάθημα θα ήθελαν να διδαχθούν τη τσιγγάνικη γλώσσα και μου απαντούσαν περισσότερο απλά για να αναφέρουν κάτι στη συγκεκριμένη ερώτηση που τους έκανα.

Και όλα αυτά έρχονται να αντιπαρατεθούν στην απάντηση και πάλι της απόλυτης πλειοψηφίας των μαθητών ότι θα ήθελαν να επαναλάβουν αυτό που βίωσαν στη πρώτη αυτή διδασκαλία. Η αίσθηση λοιπόν που έχω από τις απαντήσεις τους είναι όμως η συστηματική αυτή επαφή. Το αντιμετωπίζουν με πιο παιγνιώδη διάθεση και όχι σε διαδικασία ενταγμένη σε πλαίσιο μάθησης.

Παρόλα αυτά όμως οι μη τσιγγάνοι παραδέχτηκαν τη σημασία που είχε για τη ψυχική διάθεση των τσιγγανόπαιδων η χρήση της μητρικής τους γλώσσας. Και το ενδιαφέρον το να διδαχθούν στη τσιγγάνικη γλώσσα αριθμούς και μαθηματικές έννοιες είναι ένα στοιχείο που φανερώνει ότι δεν υποτιμούν την κουλτούρα των τσιγγάνων αλλά ενδιαφέρονται να τη μάθουν καταβάλλοντας μάλιστα προσπάθεια για να το πετύχουν.

7.3. Προτάσεις

Σίγουρα η έρευνα είναι μια διαδικασία που σπάνια γίνεται απρόσκοπτα. Ένας από τους ανασταλτικούς παράγοντες για την εφαρμογή την υλοποίηση της έρευνας είναι ο χρόνος. Έπρεπε σε μια διδακτική ώρα, δηλαδή σε 45 λεπτά να φέρω σε πέρας τις πειραματικές διδασκαλίες. Παρά το στενό χρονικό πλαίσιο το ενδιαφέρον για την έρευνα ήταν μεγάλο και ο λίγος αυτός χρόνος αξιοποιήθηκε στο καλύτερο δυνατό βαθμό. Η εκπαιδευτική πρακτική που θα κληθεί να εφαρμόσει ο κάθε εκπαιδευτικός θα πρέπει πρώτα απ' όλα να χαρακτηρίζεται από ευσυνειδησία απέναντι στο λειτουργημά του ειδικά όταν έχει στη τάξη του αλλοδαπά παιδιά. Ο ζήλος του εκπαιδευτικού σε συνδυασμό με τη σωστή του κατάρτιση πάνω στα προβλήματα των τσιγγανόπαιδων πιστεύω ότι θα δώσει λύση. Η ενημέρωση λοιπόν και η επιμόρφωση τους για μεθόδους διδασκαλίας όπως παραδέχτηκαν και οι εκπαιδευτικοί με τους οποίους συζήτησα θα βοηθήσουν στην ενσωμάτωση των τσιγγάνων αρχικά στο σχολείο και αργότερα στην ευρύτερη κοινωνία. Μια τέτοια εντατικοποιημένη προσπάθεια θεωρώ πως θα βοηθήσει τους τσιγγάνους στο μέλλον.

Σ' όλη αυτή τη προσπάθεια θεωρώ πολύ σημαντική τη συμβολή της οικογένειας. Το ενδιαφέρον τους και η ενημέρωσή τους τόσο για την πρόοδο των παιδιών τους αλλά και να ωθεί ο γονιός τσιγγάνος το παιδί του προς τη μόρφωση και όχι να το στρέφει στην εργασία από την παιδική του ηλικία. Μόνο αν αποκτήσει τα εφόδια που απόκτά η κυρίαρχη ομάδα στον τομέα της εκπαίδευσης θα μπορέσουν δικαιωματικά να διεκδικήσουν μια ισότιμη θέση στην ελληνική πραγματικότητα και να γίνουν ανταγωνιστικοί στον εργασιακό τομέα. Αν λοιπόν οι εγγράμματοι τσιγγάνοι ενισχυθούν στο να συμμετέχουν στην κοινωνική, οικονομική, πολιτική και πολιτισμική ζωή της χώρας, η εμπιστοσύνη τους προς το σχολικό θεσμό θα επιτευχθεί.

Θα είναι το πιο σημαντικό βήμα το να φοιτούν τακτικά τα τσιγγανόπαιδα στο σχολείο κι αυτό μπορεί να επιτευχθεί μόνο με τη συνεργασία εκπαιδευτικού – γονιού. Ο εκπαιδευτικός ενημερώνει το γονιό και του στρέφει έστω με χρηματικά κίνητρα όπως το επίδομα που δίνεται για κάθε χρόνο φοίτησης του τσιγγανόπαιδου στο σχολείο κι έπειτα ο γονιός τσιγγάνος να ενημερώσει το παιδί του για τη σημασία του σχολείου. Αυτή η διαδικασία χρειάζεται χρόνο, υπομονή, ενημέρωση, μα πάνω απ' όλα ευσυνειδησία και ευαισθησία και αλτρουισμό από τη πλευρά των εκπαιδευτικών.

Όταν ο εκπαιδευτικός θεωρεί ότι το χρηματικό επίδομα θα του δώσει κίνητρο να διδάξει σε τσιγγανόπαιδα τότε θα είναι πολύ επιφανειακή η προσπάθεια για ενσωμάτωση. Και φυσικά η μη φοίτηση των τσιγγάνων στα σχολεία και οι επικρατούσες στερεότυπες αντιλήψεις γι' αυτούς από τους δυτικούς θα διαιωνίζονται.

Η ρατσιστική διάθεση των μη τσιγγάνων αν και υπόβοσκε στην ψυχή μερικών παιδιών λόγω των όσων τους έχουν πει οι γονείς τους, δεν δημιουργούσε προβλήματα στη συνεργασία τους με τσιγγανόπαιδα.

Οι γονείς των μη τσιγγάνων απ' τη στιγμή που τα παιδιά τους φοιτούν με τσιγγανόπαιδα οι γονείς θα πρέπει να φροντίζουν να δίνουν μηνύματα ισότητας στα παιδιά τους και όχι να οξύνουν με τη στάση τους την περιθωριοποίηση των τσιγγανόπαιδων. Αναφέρθηκαν αρκετές τέτοιες περιπτώσεις όπου τα παιδιά είχαν τις ίδιες ρατσιστικές απόψεις για τα τσιγγανόπαιδα με αυτές των γονιών τους. Γι' αυτό οι γονείς ως πρότυπα, θα πρέπει οι ίδιοι να αλλάξουν αυτή τη διάθεση για να εξασφαλιστεί η ισότητα στη σχολική σκηνή.

Κλείνοντας το ότι πρόγραμμα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα δεν υπάρχει μετά το τέλος του προγράμματος του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, δείχνει ότι είναι επιτακτική η ανάγκη να αντικατασταθεί. Η προσπάθεια θα πρέπει να

επικεντρωθεί στην κινητοποίηση κάποιου φορέα και στην παροχή κινήτρων ώστε να συνεχιστεί το έργο του προαναφερθέντος προγράμματος αλλιώς το όνειρο για την ενσωμάτωση των τσιγγάνων στην κοινωνική σκηνή θα παραμείνει όνειρο...

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α) ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Αγγελόπουλος Ηρακλής, Αγγελική Μέντζα, «Η αναγκαιότητα για μια διαπολιτισμική προσέγγιση Μαθηματικών: Προτάσεις, δυνατότητες, προοπτικές», Πρακτικά του Συνεδρίου «Η Εκπαίδευση Γλωσσικών Μειονοτήτων. Η διδασκαλία της γλώσσας και των μαθηματικών». Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 9 – 11 μαρτίου 2001

Μπούφη, Σκαφτούρου, «Ανάδειξη των γλωσσικών μειονοτήτων της σχολικής τάξης: Ένα θέμα σχετικά με τη μαθηματική εκπαίδευση των παιδιών των γλωσσικών μειονοτήτων, Πρακτικά του Συνεδρίου «Η Εκπαίδευση Γλωσσικών Μειονοτήτων: Η διδασκαλία της γλώσσας και των μαθηματικών», Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 9 – 11 μαρτίου 2001

Τρέσσου Ευαγγελία – Σούλα Μητακίδου, «Εκπαίδευση γλωσσικών μειονοτήτων: Τα μαθηματικά σε γλωσσικά συμφραζόμενα», Πρακτικά του Συνεδρίου «Η Εκπαίδευση Γλωσσικών Μειονοτήτων: Η διδασκαλία της γλώσσας και των μαθηματικών», Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 9 – 11 μαρτίου 2001

Βασιλειάδου Μ. – Παυλή Κορρέ Μ., «Η εκπαίδευση των τσιγγάνων στην Ελλάδα», Αθήνα: Υπ.Ε.Π.Θ., Γ.Γ.Λ.Ε. 1998

Έξαρχος Γ., «Αυτοί είναι οι Τσιγγάνοι», Αθήνα: Γαβρηλίδης 1996

Κοινοτική Πρώτοβουλία Απασχόλησης INTEGRA 1998 – 2000
«Διακρατικό Σχήμα “Proklisi” Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα για την
Εκπαίδευση Τσιγγάνων Συνδέσμων (Mediators)», Αθήνα: ΥΠ.Ε.Π.Θ. –
Γ.Γ.Λ.Ε. 1999

Ντούσας Δ., «Rom και Φυλετικές Διακρίσεις στην ιστορία, τη κοινωνία,
τη κουλτούρα, την εκπαίδευση και τα ανθρώπινα δικαιώματα», Αθήνα:
Gutenberg 1997

Μάρκου Γ.Π., «Προσεγγίσεις της πολυπολιτισμικότητας και η
διαπολιτισμική εκπαίδευση – επιμόρφωση των εκπαιδευτικών», Αθήνα
ΥΠ.Ε.Π.Θ. – Γ.Γ.Λ.Ε. 1996

Μάρκου Γ.Π., «Η πολυπολιτισμικότητα της Ελληνικής Κοινωνίας. Η
διαδικασία Διεθνοποίησης και η Αναγκαιότητα της διαπολιτισμικής
Εκπαίδευσης», Αθήνα: ΥΠ.Ε.Π.Θ. – Γ.Γ.Λ.Ε. 1996

Συνέδριο, Αθήνα 10 – 11 Δεκεμβρίου 1999, «Ο ρόλος της Τοπικής
Αυτοδιοίκησης στην Εκπαίδευση των Τσιγγάνων», Αθήνα: Γ.Γ.Λ.Ε. 2000

Βασιλειάδου, Λ., Παυλή Κορρέ Μ., «Εκπαίδευση Τσιγγάνων στην
Ελλάδα», ΥΠ.Ε.Π.Θ Αθήνα 1996

Τερζοπούλου Μ., Γεωργίου Γ., «Οι Τσιγγάνοι στην Ελλάδα, Ιστορία –
Πολιτισμός» Αθήνα :ΥΠ.Ε.Π.Θ.- Γ.Γ.Λ.Ε. 1996

Μ. Δεδικούση – Ιακώδη, Πιέρα Λευθεριώτου, «Εκπαίδευση τσιγγάνων:
ανάπτυξη διδακτικού υλικού: διεθνές συμπόσιο», Αθήνα, 6 – 9 Απρ.
1995

Donald Kenrick, «Οι Τσιγγάνοι: Από τις Ινδίες στη Μεσόγειο»,
Εκδόσεις Καστανιώτη, 1994

Μιχάλης Δαμανάκης, «Η εκπαίδευση των Παλινοστούτων και Αλλοδαπών Μαθητών στην Ελλάδα. Διαπολιτισμική Προσέγγιση», Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1997

Αθηνά Ζώνιου – Σιδέρη, Παύλος Χαράμης, «Πολυπολιτισμική Εκπαίδευση», Εκδόσεις: Ελληνικά Γράμματα, 1997

Διβάνη Λένα «Εθνική Επιτροπή για τα δικαιώματα του ανθρώπου» ,Ελληνική δημοκρατία Αθήνα 2001

Άλκηστις Κοντογιάννη «Το βιβλίο της δραματοποίησης» Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998

Δαμιάλη Σ., Μουρτζίνου Ε., Πολύζου Δ., The sciences of education online <http://www.auth.gr>. «Παιδιά σε ανάγκη», τόμος 1, τεύχος 4, Σεπτέμβριος 1999

Λυδάκη Άννα, «Οι Τσιγγάνοι στην πόλη» εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1998.

Πηγιάκη «Εθνογραφία: Η μελέτη της ανθρώπινης διάστασης στην κοινωνική και παιδαγωγική έρευνα», εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 1988

B) ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Secada «Διδασκαλία των μαθηματικών σε δίγλωσσους μαθητές και μαθήτριες», παρουσίαση που έγινε στο συνέδριο «Η Εκπαίδευση Γλωσσικών Μειονοτήτων: η διδασκαλία της γλώσσας και των μαθηματικών» μετάφραση και παρουσίαση Ευαγγελία Τρέσσου-Σούλα Μητακίδου ,Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 9-11 Μαρτίου 2001

Abreu, Bishop, Presmeg “ Transition between contexts of Mathematical Practices” Kluwer Academic Publishers, United Kingdom, 2002

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Τηλ.: 24210 06300-1

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000074487

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΑΙΔΙΑ ROMA ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: Χρονάκη Άννα

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: Παπατόλια Γεωργία

ΕΤΟΣ:2005

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 4425/2 τ.2
Ημερ. Εισ.: 30-06-2005
Δωρεά: Συγγραφέας
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ - ΠΠΕ
2005
ΠΑΠ

Μετά το πρώτο μάθημα

(1^η διδασκαλία – όπου τα τσιγγανόπαιδα δείχνουν τη δική τους γλώσσα)

ΓΙΑΝΝΗΣ

1. Πως σας φάνηκε η όλη διαδικασία;

Πολύ καλό, μου άρεσε

2. Τι σας άρεσε;

Μ' άρεσε που μάθαμε τους αριθμούς σε άλλη γλώσσα, σε τσιγγάνικα

3. Τι θα λέγατε να αλλάζουμε;

Όχι

4. Υπήρξε κάτι που σας δυσκόλεψε;

Ήταν καλά

5. Γιατί πιστεύετε πως το κάνατε;

Για να μάθουμε μια άλλη γλώσσα

6. Θα θέλατε να το ξανακάνετε;

Ναι βέβαια

7. Σας ενδιαφέρει η γλώσσα αυτή των συμμαθητών σας; (γλώσσα Roma)

Γιατί άμα ρωτήσει κάποιος τσιγγάνος κάτι και δε ξέρουμε, πρέπει να του απαντήσουμε

8. Πιστεύετε πως στους συμμαθητές (Roma) άρεσε η διαδικασία αυτή του να σας διδάξουν;

Ναι, του άρεσε

9. Αν ναι για ποιο λόγο πιστεύετε πως τους άρεσε;

Μας έμαθε αριθμούς. Μπορεί να του αρέσει να μαθαίνει στους άλλους ξένη γλώσσα

10. Είχατε έρθει ποτέ σε επαφή με τη ρομάνικη γλώσσα;

Όχι

11. Εάν ναι σε ποιο μάθημα;

...

12. Θα θέλατε να έχετε συχνότερα την ευκαιρία να έρχεστε σε επαφή (να ακούτε) τη νέα αυτή γλώσσα;

Μάλλον στη γλώσσα

13. Τα μαθηματικά σα μάθημα σας αρέσουν;

Ναι πολύ

14. Για ποιο λόγο ναι ή όχι;

...

15. Σας δυσκολεύουν;

Πολύ λίγο σε μερικές διαιρέσεις

16. Τώρα που κι εσείς προσπαθήσατε να μάθετε αριθμούς στη γλώσσα των συμμαθητών σας πιστεύετε πως οι συμμαθητές σας δυσκολεύονται να μάθουν μαθηματικά στη δική σας γλώσσα;

Ναι

17. Αν ναι για ποιο λόγο πιστεύεις πως γίνεται αυτό;

18. Πως αισθάνεσαι που βίωσες κάτι που αφορά τους συμμαθητές σου;

19. Άλλαξε κάτι μεταξύ σας Συνεργασία, Ομαδικότητα, Αλληλεπίδραση;

ΣΤΡΑΤΟΣ

1. Πως σας φάνηκε η όλη διαδικασία;

Ωραίο, ε μ' αρέσει να μαθαίνω κι άλλα πράγματα κι άλλες λέξεις ...

2. Τι σας άρεσε;

Όχι

3. Τι θα λέγατε να αλλάζουμε;

Όχι ήταν εύκολα

4. Υπήρξε κάτι που σας δυσκόλεψε;

Όχι, δε μιλούσε και τόσο

5. Γιατί πιστεύετε πως το κάνατε;

Δε ξέρω

6. Θα θέλατε να το ξανακάνετε;

Ναι, μ' αρέσει να μαθαίνω ξένες γλώσσες

7. Σας ενδιαφέρει η γλώσσα αυτή των συμμαθητών σας; (γλώσσα Roma)

Ναι, δε ξέρω γιατί

8. Πιστεύετε πως στους συμμαθητές (Roma) άρεσε η διαδικασία αυτή του να σας διδάζουν;

Ναι

9. Αν ναι για ποιο λόγο πιστεύετε πως τους άρεσε;

10. Είχατε έρθει ποτέ σε επαφή με τη ρομάνικη γλώσσα;

11. Εάν ναι σε ποιο μάθημα;

12. Θα θέλατε να έχετε συχνότερα την ευκαιρία να έρχεστε σε επαφή (να ακούτε) τη νέα αυτή γλώσσα;

Είναι ωραία γλώσσα

13. Τα μαθηματικά σα μάθημα σας αρέσουν;

Πάρα πολύ μ' αρέσουν τα μαθηματικά

14. Για ποιο λόγο ναι ή όχι;

15. Σας δυσκολεύουν;

Με δυσκολεύουν λίγο, ε πολλές φορές μπερδεύομαι ... ξεχνάω κρατούμενο –
Γενικά μπερδεύομαι

16. Τώρα που κι εσείς προσπαθήσατε να μάθετε αριθμούς στη γλώσσα των
συμμαθητών σας πιστεύετε πως οι συμμαθητές σας δυσκολεύονται να μάθουν
μαθηματικά στη δική σας γλώσσα;

Ναι, λίγο. Πιο πολύ από μας, δεν είναι η γλώσσα του και ...

17. Αν ναι για ποιο λόγο πιστεύεις πως γίνεται αυτό;

18. Πως αισθάνεσαι που βίωσες κάτι που αφορά τους συμμαθητές σου;

19. Άλλαξε κάτι μεταξύ σας Συνεργασία, Ομαδικότητα, Αλληλεπίδραση;

2. ΒΑΣΩ

1. Πως σας φάνηκε η όλη διαδικασία;

Καλό, αυτό που γράψαμε στο πίνακα με τους αριθμούς πολύ ωραίο

2. Τι σας άρεσε;

3. Τι θα λέγατε να αλλάζουμε;

4. Υπήρξε κάτι που σας δυσκόλεψε;

Όχι, μου άρεσε

5. Γιατί πιστεύετε πως το κάνατε;

Δε ξέρω... γιατί ξέρει κι ο Παναγιώτης και πρέπει να μάθουμε όλοι

6. Θα θέλατε να το ξανακάνετε;

Ναι

7. Σας ενδιαφέρει η γλώσσα αυτή των συμμαθητών σας; (γλώσσα Roma)

Μ' αρέσουν τα τσιγγάνικα ε... γιατί τα μαθαίνουν και τ' άλλα παιδιά

8. Πιστεύετε πως στους συμμαθητές (Roma) άρεσε η διαδικασία αυτή του να σας διδάζουν;

9. Αν ναι για ποιο λόγο πιστεύετε πως τους άρεσε;

10. Είχατε έρθει ποτέ σε επαφή με τη ρομάνικη γλώσσα;

Απ' τα παιδιά ναι ...Όχι, δεν έτυχε

11. Εάν ναι σε ποιο μάθημα;

12. Θα θέλατε να έχετε συχνότερα την ευκαιρία να έρχεστε σε επαφή (να ακούτε) τη νέα αυτή γλώσσα;

Θα ήταν πολύ ωραίο

13. Τα μαθηματικά σα μάθημα σας αρέσουν;

Ναι, με δυσκολεύουν στα κρατούμενα στη διαίρεση παιδεύομαι λίγο...

14. Για ποιο λόγο ναι ή όχι;

15. Σας δυσκολεύουν;

Όχι

16. Τώρα που κι εσείς προσπαθήσατε να μάθετε αριθμούς στη γλώσσα των συμμαθητών σας πιστεύετε πως οι συμμαθητές σας δυσκολεύονται να μάθουν μαθηματικά στη δική σας γλώσσα;

Δε δυσκολεύεται, τα ξέρει πάρα πολύ καλά. Δε δυσκολεύεται να μάθει τους αριθμούς στα ελληνικά.

17. Αν ναι για ποιο λόγο πιστεύεις πως γίνεται αυτό;

Ναι, περνάει ωραία, γράφει, ξαναθυμάται τη γλώσσα του

18. Πως αισθάνεσαι που βίωσες κάτι που αφορά τους συμμαθητές σου;

19. Άλλαξε κάτι μεταξύ σας Συνεργασία, Ομαδικότητα, Αλληλεπίδραση;

3. ΧΡΥΣΑ

1. Πως σας φάνηκε η όλη διαδικασία;

Μ' άρεσε γιατί ήταν τσιγγάνικα

2. Τι σας άρεσε;

3. Τι θα λέγατε να αλλάζουμε;

4. Υπήρξε κάτι που σας δυσκόλεψε;

Δε με δυσκόλεψε καθόλου

5. Γιατί πιστεύετε πως το κάνατε;

Για να μάθουν όλα τα παιδιά

6. Θα θέλατε να το ξανακάνετε;

Ναι

7. Σας ενδιαφέρει η γλώσσα αυτή των συμμαθητών σας; (γλώσσα Roma)

Όχι, γι' αυτό μ' αρέσει γιατί δε τη ξέρω

8. Πιστεύετε πως στους συμμαθητές (Roma) άρεσε η διαδικασία αυτή του να σας διδάζουν;

Μάλιστα

9. Αν ναι για ποιο λόγο πιστεύετε πως τους άρεσε;

Κι εμένα θα μου άρεσε να είμαι δάσκαλος έτσι και ο Παναγιώτης.

10. Είχατε έρθει ποτέ σε επαφή με τη ρομάνικη γλώσσα;

Όχι.

11. Εάν ναι σε ποιο μάθημα;

...

12. Θα θέλατε να έχετε συχνότερα την ευκαιρία να έρχεστε σε επαφή (να ακούτε) τη νέα αυτή γλώσσα;

Ναι, γιατί είναι κάτι όπως τ' Αγγλικά.

13. Τα μαθηματικά σα μάθημα σας αρέσουν;
Λίγο, με δυσκολεύουν όμως στη διαίρεση

14. Για ποιο λόγο ναι ή όχι;
Μπερδεύομαι.

15. Σας δυσκολεύουν;
Η διαίρεση είναι πολύ δύσκολη!

16. Τώρα που κι εσείς προσπαθήσατε να μάθετε αριθμούς στη γλώσσα των
συμμαθητών σας πιστεύετε πως οι συμμαθητές σας δυσκολεύονται να μάθουν
μαθηματικά στη δική σας γλώσσα;
Όχι, γιατί τα άλλα προσπάθησαν να μάθουν μαθηματικά κι έτσι κι ο Παναγιώτης...

17. Αν ναι για ποιο λόγο πιστεύεις πως γίνεται αυτό;
Ένιωθε άσχημα, όταν δεν ήξερε μαθηματικά, τώρα ένιωσε καλά

18. Πως αισθάνεσαι που βίωσες κάτι που αφορά τους συμμαθητές σου;
Είναι καλά να τους ακούμε γιατί καμιά φορά μιλάνε τσιγγάνικα και δε
καταλαβαίνουμε.

19. Άλλαξε κάτι μεταξύ σας Συνεργασία, Ομαδικότητα, Αλληλεπίδραση;
Ο Παναγιώτης ήταν καλός σα δάσκαλος κι εμείς μαθητές του.. Κι εγώ θα 'θελα να
'μαι δασκάλα.

4. ΓΙΑΝΝΗΣ

1. Πως σας φάνηκε η όλη διαδικασία;

Ναι μου άρεσε

2. Τι σας άρεσε;

Μου άρεσε η ξένη γλώσσα

3. Τι θα λέγατε να αλλάξουμε;

Να μας μάθαινε παραπάνω αριθμούς.

4. Υπήρξε κάτι που σας δυσκόλεψε;

Δεν ήταν δύσκολη

5. Γιατί πιστεύετε πως το κάνατε;

Ήθελα να μάθουμε κάτι παραπάνω

6. Θα θέλατε να το ξανακάνετε;

7. Σας ενδιαφέρει η γλώσσα αυτή των συμμαθητών σας; (γλώσσα Roma)

Ε... ναι όπως τα Αγγλικά χρειάζεται να τα ξέρουμε.

8. Πιστεύετε πως στους συμμαθητές (Roma) άρεσε η διαδικασία αυτή του να σας διδάζουν;

Ε ναι αφού δε κατέβαινε να κάτσει στο θρανίο του μετά κυρία...

9. Αν ναι για ποιο λόγο πιστεύετε πως τους άρεσε;

Ε... Είναι ωραίο να είσαι δάσκαλος

10. Είχατε έρθει ποτέ σε επαφή με τη ρομάνικη γλώσσα;

Όχι.

11. Εάν ναι σε ποιο μάθημα;

...

12. Θα θέλατε να έχετε συχνότερα την ευκαιρία να έρχεστε σε επαφή (να ακούτε) τη νέα αυτή γλώσσα;

Δεν ξέρω... ίσως κάποια άλλη μέρα που θα ξαναγίνει δάσκαλος ο Παναγιώτης.

13. Τα μαθηματικά σα μάθημα σας αρέσουν;

Ναι πολύ.

14. Για ποιο λόγο ναι ή όχι;

Είμαι καλός, τα καταλαβαίνω.

15. Σας δυσκολεύουν;

Λίγο, αλλά μόνο με τα κρατούμενα στη διαίρεση.

16. Τώρα που κι εσείς προσπαθήσατε να μάθετε αριθμούς στη γλώσσα των συμμαθητών σας πιστεύετε πως οι συμμαθητές σας δυσκολεύονται να μάθουν μαθηματικά στη δική σας γλώσσα;

Στην αρχή ναι αλλά τώρα είναι καλός.

17. Αν ναι για ποιο λόγο πιστεύεις πως γίνεται αυτό;

Γιατί είχε μάθει να μιλάει τσιγγάνικα κι έπρεπε να ξεμάθει.

18. Πως αισθάνεσαι που βίωσες κάτι που αφορά τους συμμαθητές σου;

Καλά.

19. Άλλαξε κάτι μεταξύ σας Συνεργασία, Ομαδικότητα, Αλληλεπίδραση;

Όχι, ο Παναγιώτης πάντα καλός είναι.

5. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

1. Πως σας φάνηκε η όλη διαδικασία;

Ήταν ωραία, ωραία

2. Τι σας άρεσε;

3. Τι θα λέγατε να αλλάξουμε;

Όχι, εντάξει καλά ήταν, μια χαρά. Δηλαδή τι να αλλάξει μια χαρά

4. Υπήρξε κάτι που σας δυσκόλεψε;

Όχι, λίγο μπερδευόμουν όταν τους έκανα μάθημα αλλά ήταν καλά

5. Γιατί πιστεύετε πως το κάνατε;

Λόγο ... για να μάθουν και οι υπόλοιποι

6. Θα θέλατε να το ξανακάνετε;

Θέλω να τα ξανακάνω. Πρώτη φορά το κάνω

7. Πιστεύετε πως στους συμμαθητές (Roma) άρεσε η διαδικασία αυτή του να σας διδάξουν;

Σε ποιον δεν αρέσει να 'ναι δάσκαλος όπως ο κ. Νίκος;

8. Αν ναι για ποιο λόγο πιστεύετε πως τους άρεσε;

Ε... γιατί μας έμαθε αριθμούς

9. Είχατε έρθει ποτέ σε επαφή με τη ρομάνικη γλώσσα;

Καθόλου! Σε κανένα μάθημα!

10. Εάν ναι σε ποιο μάθημα;

...

11. Θα θέλατε να έχετε συχνότερα την ευκαιρία να έρχεστε σε επαφή (να ακούτε) τη νέα αυτή γλώσσα;

Εδώ στο σχολείο; Μερικές φορές ναι. Αλλά οι δάσκαλοι νομίζουν του βριζόμαστε μεταξύ μας αλλά δε βριζόμαστε

12. Τα μαθηματικά σα μάθημα σας αρέσουν;

Γυμναστική, Γλώσσα, Μαθηματικά

13. Για ποιο λόγο ναι ή όχι;

Δηλαδή κυρία να τώρα θα πάω σ' ένα σουπερ μάρκετ θα δώσω ας πούμε 100 Ευρώ και τα πράγματα θα κάνουν 25 ή 23. Κι αν με γελάσει να μου δώσει λιγότερα ρέστα;

14. Σας δυσκολεύουν;

Η γλώσσα η ελληνικά; Με δυσκολεύει η προπαίδεια να τη μάθω και στις δυο

15. Τώρα που κι εσείς προσπαθήσατε να μάθετε αριθμούς στη γλώσσα των συμμαθητών σας πιστεύετε πως οι συμμαθητές σας δυσκολεύονται να μάθουν μαθηματικά στη δική σας γλώσσα;

Να... γράφουνε τσιγγάνικα... στη γλώσσα

16. Αν ναι για ποιο λόγο πιστεύεις πως γίνεται αυτό;

17. Πως αισθάνεσαι που βίωσες κάτι που αφορά τους συμμαθητές σου;

Πολύ ωραία. Σα να ήμουν δάσκαλος

18. Άλλαξε κάτι μεταξύ σας Συνεργασία, Ομαδικότητα, Αλληλεπίδραση;

Ε κυρία πάλι μαθητής είμαι...

Παίζουμε τρέχουμε και ρωτάμε τον άλλο για να μη κουράζομαι, ή όταν λέει

Ελληνικά αλλά που και που μέσα στη γλώσσα μας είναι και τα ελληνικά

Το σχολείο σε όλα με βοηθάει

Μ' αρέσουν δυο πράγματα: Ο δικηγόρος και ο εισαγγελέας

Ναι, σα να μάθουν Αγγλικά έτσι

6. ΣΠΥΡΟΣ

1. Πως σας φάνηκε η όλη διαδικασία;

Ωραία

2. Τι σας άρεσε;

3. Τι θα λέγατε να αλλάξουμε;

4. Υπήρξε κάτι που σας δυσκόλεψε;

Τα έμαθα εύκολα. Με το που βλέπω μαθηματικά τα μαθαίνω είμαι ένας από τους καλύτερους στα μαθηματικά

5. Γιατί πιστεύετε πως το κάνατε;

Ναι το έκανε για να ξέρουμε να μετράμε στα τσιγγάνικα

6. Θα θέλατε να το ξανακάνετε;

Θέλω να ξαναγίνει

7. Σας ενδιαφέρει η γλώσσα αυτή των συμμαθητών σας; (γλώσσα Roma)

Ήταν λίγα αυτά που κάναμε. Εγώ ήθελα να μετρήσουμε μέχρι εκεί που ξέρει ο Παναγιώτης

8. Πιστεύετε πως στους συμμαθητές (Roma) άρεσε η διαδικασία αυτή του να σας διδάξουν;

Σίγουρα ναι.

9. Αν ναι για ποιο λόγο πιστεύετε πως τους άρεσε;

Γιατί ήταν δάσκαλος και ... Είναι κάτι που είναι καλό.

10. Είχατε έρθει ποτέ σε επαφή με τη ρομάνικη γλώσσα;

Δεν έτυχε ποτέ

11. Εάν ναι σε ποιο μάθημα;

12. Θα θέλατε να έχετε συχνότερα την ευκαιρία να έρχεστε σε επαφή (να ακούτε) τη νέα αυτή γλώσσα;

Ξανά στα μαθηματικά

13. Τα μαθηματικά σα μάθημα σας αρέσουν;

Τ' αγαπημένα μου όταν μεγαλώσω θα πάω σε σχολείο να μαθαίνω μαθηματικά

14. Για ποιο λόγο ναι ή όχι;

Είμαι πολύ καλός, δε κάνω λάθη.

15. Σας δυσκολεύουν;

Καθόλου.

16. Τώρα που κι εσείς προσπαθήσατε να μάθετε αριθμούς στη γλώσσα των συμμαθητών σας πιστεύετε πως οι συμμαθητές σας δυσκολεύονται να μάθουν μαθηματικά στη δική σας γλώσσα;

Ναι, αν μαθαίνεις άλλο πράγμα είναι καλό

17. Αν ναι για ποιο λόγο πιστεύεις πως γίνεται αυτό;

Ναι, για να μιλάω με το Παναγιώτη κι ο δάσκαλος που δε ξέρει θα του απαντάω με αριθμούς στα τσιγγάνικα. Θα γυρνάει πίσω και θα του το λέω

18. Πως αισθάνεσαι που βίωσες κάτι που αφορά τους συμμαθητές σου;

Ναι γιατί είναι σα να ήταν δάσκαλος

19. Άλλαξε κάτι μεταξύ σας Συνεργασία, Ομαδικότητα, Αλληλεπίδραση;

Όχι

Ναι κι απ' το Στέργιο και το Γιώργο αλλά δε καταλάβαινα τι λένε

Καλύτερα ήταν που δίδαξε ο Παναγιώτης, ήταν πιο καλός

7. ΒΑΓΓΕΛΙΤΣΑ

1. Πως σας φάνηκε η όλη διαδικασία;

Ωραία

2. Τι σας άρεσε;

Μου άρεσε γενικά που τα γράψαμε πως να τα προφέρουμε

3. Τι θα λέγατε να αλλάζουμε;

Τίποτα.

4. Υπήρξε κάτι που σας δυσκόλεψε;

Όχι.

5. Γιατί πιστεύετε πως το κάνατε;

Για να μάθουμε άλλη γλώσσα.

6. Θα θέλατε να το ξανακάνετε;

Και παραπάνω να κάναμε

7. Σας ενδιαφέρει η γλώσσα αυτή των συμμαθητών σας; (γλώσσα Roma)

Στη γλώσσα μας βοήθησε αυτό που κάναμε

8. Πιστεύετε πως στους συμμαθητές (Roma) άρεσε η διαδικασία αυτή του να σας διδάξουν;

Του άρεσε σίγουρα

9. Αν ναι για ποιο λόγο πιστεύετε πως τους άρεσε;

Γιατί... ε ... μίλησε στα τσιγγάνικα που τα ξέρει καλά.

10. Είχατε έρθει ποτέ σε επαφή με τη ρομάνικη γλώσσα;

Δεν είχε τύχει σε άλλο μάθημα να μάθω τσιγγάνικα

11. Εάν ναι σε ποιο μάθημα;

12. Θα θέλατε να έχετε συχνότερα την ευκαιρία να έρχεστε σε επαφή (να ακούτε) τη νέα αυτή γλώσσα;

Δε ξέρω, σε διάφορες γλώσσες θα 'θελα να τα μαθαίνω

13. Τα μαθηματικά σα μάθημα σας αρέσουν;
Πολύ.

14. Για ποιο λόγο ναι ή όχι;
Ε... είναι εύκολα.

15. Σας δυσκολεύουν;
Στη διαίρεση

16. Τώρα που κι εσείς προσπαθήσατε να μάθετε αριθμούς στη γλώσσα των
συμμαθητών σας πιστεύετε πως οι συμμαθητές σας δυσκολεύονται να μάθουν
μαθηματικά στη δική σας γλώσσα;
Λίγο στην αρχή θα τον δυσκόλεψε τώρα όμως όχι

17. Αν ναι για ποιο λόγο πιστεύεις πως γίνεται αυτό;
Γιατί τα τσιγγάνικα τα μιλάει καλύτερα.

18. Πως αισθάνεσαι που βίωσες κάτι που αφορά τους συμμαθητές σου;
Ήταν σαν ένας δάσκαλος

19. Άλλαξε κάτι μεταξύ σας Συνεργασία, Ομαδικότητα, Αλληλεπίδραση;
Ήταν αλλιώς που ήταν δάσκαλος, τον ακούσαμε όλοι και μάθαμε καινούργια
πράγματα.

8. ΓΕΩΡΓΙΑ

1. *Πως σας φάνηκε η όλη διαδικασία;*
Μπορώ και μαθαίνω καινούργια πράγματα
2. *Τι σας άρεσε;*
Ότι οι αριθμοί ήταν περίεργοι.
3. *Τι θα λέγατε να αλλάξουμε;*
Τίποτα.
4. *Υπήρξε κάτι που σας δυσκόλεψε;*
Μέχρι το 50 ήταν καλά
5. *Γιατί πιστεύετε πως το κάνατε;*
Δε ξέρω... ήταν σα παιχνίδι.
6. *Θα θέλατε να το ξανακάνετε;*
Ναι ήταν ωραίο... καλό ήταν.
7. *Σας ενδιαφέρει η γλώσσα αυτή των συμμαθητών σας; (γλώσσα Roma)*
Τα τσιγγάνικα ε... καλά είναι
8. *Πιστεύετε πως στους συμμαθητές (Roma) άρεσε η διαδικασία αυτή του να σας διδάξουν;*
Ο Παναγιώτης δε σταματούσε να μιλάει του άρεσε.
9. *Αν ναι για ποιο λόγο πιστεύετε πως τους άρεσε;*
Γιατί ήταν δάσκαλος μάλλον.
10. *Είχατε έρθει ποτέ σε επαφή με τη ρομάνικη γλώσσα;*
Σε κάποιο μάθημα όχι
11. *Εάν ναι σε ποιο μάθημα;*
...
12. *Θα θέλατε να έχετε συχνότερα την ευκαιρία να έρχεστε σε επαφή (να ακούτε) τη νέα αυτή γλώσσα;*

Δε νομίζω

13. Τα μαθηματικά σα μάθημα σας αρέσουν;

Ναι.

14. Για ποιο λόγο ναι ή όχι;

Ε... δε ξέρω.

15. Σας δυσκολεύουν;

Λιγάκι.

16. Τώρα που κι εσείς προσπαθήσατε να μάθετε αριθμούς στη γλώσσα των συμμαθητών σας πιστεύετε πως οι συμμαθητές σας δυσκολεύονται να μάθουν μαθηματικά στη δική σας γλώσσα;

Δε το 'χε ξανακάνει ο Παναγιώτης είναι από άλλη χώρα και σίγουρα δυσκολεύτηκε όπως κι εμείς δυσκολευτήκαμε να μάθουμε αυτό που μας έγραψε

17. Αν ναι για ποιο λόγο πιστεύεις πως γίνεται αυτό;

Ε τώρα πριν δεν ήταν έτσι, δηλαδή για δάσκαλος του πάει...

18. Πως αισθάνεσαι που βίωσες κάτι που αφορά τους συμμαθητές σου;

Ήταν ωραία μας ενδιαφέρει, ήταν κάτι καινούργιο όχι μόνο για το Παναγιώτη

19. Άλλαξε κάτι μεταξύ σας Συνεργασία, Ομαδικότητα, Αλληλεπίδραση;

Απλά ήταν καλά γιατί ήταν σαν αρχηγός και μας έμαθε κιάλας.

9. ΦΟΙΒΟΣ

1. Πως σας φάνηκε η όλη διαδικασία;

Ωραίο ήταν

2. Τι σας άρεσε;

Τα τσιγγάνικα.

3. Τι θα λέγατε να αλλάζουμε;

Ε... τίποτα.

4. Υπήρξε κάτι που σας δυσκόλεψε;

Λίγο με δυσκόλεψαν τα νούμερα, ήταν δύσκολο το πως λέγεται

5. Γιατί πιστεύετε πως το κάνατε;

Για να μάθουμε να μιλάμε τσιγγάνικα στους τσιγγάνους.

6. Θα θέλατε να το ξανακάνετε;

Ναι εκ, ντουι, τριν, σταρ, στοβ, εφτά, οχτώ, εννιά, ντες

7. Σας ενδιαφέρει η γλώσσα αυτή των συμμαθητών σας; (γλώσσα Roma)

Μ' αρέσουν λίγο τα τσιγγάνικα, πρέπει να τα μαθαίνουμε όπως τις άλλες γλώσσες

8. Πιστεύετε πως στους συμμαθητές (Roma) άρεσε η διαδικασία αυτή του να σας διδάξουν;

Του άρεσε που είμαστε φίλοι του κι όπως τον βοηθάμε στα Αγγλικά μας βοήθησε στα τσιγγάνικα

9. Αν ναι για ποιο λόγο πιστεύετε πως τους άρεσε;

Ήταν δάσκαλος και είναι ωραίο να 'σαι δάσκαλος.

10. Είχατε έρθει ποτέ σε επαφή με τη ρομάνικη γλώσσα;

Όχι.

11. Εάν ναι σε ποιο μάθημα;

...

12. Θα θέλατε να έχετε συχνότερα την ευκαιρία να έρχεστε σε επαφή (να ακούτε) τη νέα αυτή γλώσσα;

Ίσως.

13. Τα μαθηματικά σα μάθημα σας αρέσουν;

Τα μαθηματικά μ' αρέσουν

14. Για ποιο λόγο ναι ή όχι;

Ε... δε ξέρω απλά μ' αρέσουν.

15. Σας δυσκολεύουν;

Όχι, εμένα όχι.

16. Τώρα που κι εσείς προσπαθήσατε να μάθετε αριθμούς στη γλώσσα των συμμαθητών σας πιστεύετε πως οι συμμαθητές σας δυσκολεύονται να μάθουν μαθηματικά στη δική σας γλώσσα;

Πάει καλά τώρα

17. Αν ναι για ποιο λόγο πιστεύεις πως γίνεται αυτό;

Εμείς ξέρουμε ελληνικά κι αυτός δε ξέρει ελληνικά. Εμείς δε ξέρουμε τσιγγάνικα και μας βοήθησε. Εμείς τον βοηθήσαμε να μάθει ελληνικά κι αυτός τσιγγάνικα

18. Πως αισθάνεσαι που βίωσες κάτι που αφορά τους συμμαθητές σου;

Ωραία.

19. Άλλαξε κάτι μεταξύ σας Συνεργασία, Ομαδικότητα, Αλληλεπίδραση;

Άλλαξε ότι ο Παναγιώτης έγινε δάσκαλός μου σα το κο. Νίκο.

10. ΠΕΤΡΟΣ

1. Πως σας φάνηκε η όλη διαδικασία;

Ωραία

2. Τι σας άρεσε;

Οι αριθμοί που ήταν διαφορετικοί.

3. Τι θα λέγατε να αλλάξουμε;

Όχι ήταν αρκετά αλλά ούτε πολλά

4. Υπήρξε κάτι που σας δυσκόλεψε;

Δε δυσκολεύτηκα

5. Γιατί πιστεύετε πως το κάνατε;

Για να μιλάμε μετά με το Παναγιώτη

6. Θα θέλατε να το ξανακάνετε;

Ναι.

7. Σας ενδιαφέρει η γλώσσα αυτή των συμμαθητών σας; (γλώσσα Roma)

Είναι καλή, όπως όλες οι ξένες γλώσσες χρειάζονται.

8. Πιστεύετε πως στους συμμαθητές (Roma) άρεσε η διαδικασία αυτή του να σας διδάξουν;

Ναι γιατί είμαστε φίλοι του και θέλει να μας μάθει. Μας είχε μάθει το α λα κατέ που σημαίνει έλα εδώ, το ντέ = εδώ. Μας μιλάει λίγο σε κανένα διάλειμμα και τους ακούμε που μιλάνε μεταξύ τους

9. Αν ναι για ποιο λόγο πιστεύετε πως τους άρεσε;

Γιατί έγινε δάσκαλος, κι εμένα θα μου άρεσε...

10. Είχατε έρθει ποτέ σε επαφή με τη ρομάνικη γλώσσα;

Όχι, δε μας έκανε ο κύριος μάθημα στα τσιγγάνικα

11. Εάν ναι σε ποιο μάθημα;

12. Θα θέλατε να έχετε συχνότερα την ευκαιρία να έρχεστε σε επαφή (να ακούτε) τη νέα αυτή γλώσσα;

Θα 'θελα να γίνει και σ' άλλο μάθημα

13. Τα μαθηματικά σα μάθημα σας αρέσουν;

Ε... όχι αλλά πρέπει να τα μάθουμε

14. Για ποιο λόγο ναι ή όχι;

Δε ξέρω.

15. Σας δυσκολεύουν;

Μερικές φορές η διαίρεση

16. Τώρα που κι εσείς προσπαθήσατε να μάθετε αριθμούς στη γλώσσα των συμμαθητών σας πιστεύετε πως οι συμμαθητές σας δυσκολεύονται να μάθουν μαθηματικά στη δική σας γλώσσα;

Ναι δυσκολεύτηκε όπως κι εμείς

17. Αν ναι για ποιο λόγο πιστεύεις πως γίνεται αυτό;

Δε ξέρω αλλά τώρα δεν έχει πρόβλημα.

18. Πως αισθάνεσαι που βίωσες κάτι που αφορά τους συμμαθητές σου;

Μας έμαθε πράγματα ο Παναγιώτης και σα δάσκαλος ήταν καλός

19. Άλλαξε κάτι μεταξύ σας Συνεργασία, Ομαδικότητα, Αλληλεπίδραση;

Μας έμαθε πράγματα, ήταν καλός και καθόλου νευρικός.

11.

1. Πως σου φάνηκε αυτό που κάναμε δηλαδή το να μάθουμε αριθμούς στα τσιγγάνικα;

Μ' άρεσε.

2. Γιατί σου άρεσε;

Γιατί μάθαμε να μετράμε μέχρι το 50 και σε μια άλλη γλώσσα.

3. Είχες ξανακούσει;

Μια φορά μας είπε το πως είναι το έλα εδώ αλλά δε το θυμάμαι τώρα.

4. Για ποιο λόγο πιστεύεις ότι το κάναμε αυτό; Που μας βοηθάει;

Μας βοηθάει να μιλάμε και με τους τσιγγάνους.

5. Του άρεσε του Παναγιώτη να διδάξει;

Πολύ. Έμαθε να διδάσκει σε άλλους τη γλώσσα του. Δε μιλάει εδώ στη γλώσσα του.

6. Σε κάποιο μάθημα έχει τόχει να μιλήσει στη γλώσσα του;

Όχι.

7. Σας ενδιαφέρει η γλώσσα αυτή των συμμαθητών σας; (γλώσσα Roma)

Ναι είναι διαφορετική.

8. Πιστεύετε πως στους συμμαθητές (Roma) άρεσε η διαδικασία αυτή του να σας διδάξουν;

Ναι.

9. Αν ναι για ποιο λόγο πιστεύετε πως τους άρεσε;

Έγινε δάσκαλος και μας βοήθησε όπως τον βοηθούσαμε κι εμείς.

10. Είχατε έρθει ποτέ σε επαφή με τη ρομάνικη γλώσσα;

Όχι.

11. Εάν ναι σε ποιο μάθημα;

...

12. Θα θέλατε να έχετε συχνότερα την ευκαιρία να έρχεστε σε επαφή (να ακούτε) τη νέα αυτή γλώσσα;

Ναι καμιά φορά. Ήθελα να μιλούσαμε και τσιγγάνικα και ελληνικά.

13. Τα μαθηματικά σα μάθημα σας αρέσουν;

Λίγο.

14. Για ποιο λόγο ναι ή όχι;

Γιατί είναι αυτά τα κρατούμενα...

15. Σας δυσκολεύουν;

Με δυσκολεύει η διαίρεση γιατί θέλει πολλή ώρα.

16. Τώρα που κι εσείς προσπαθήσατε να μάθετε αριθμούς στη γλώσσα των συμμαθητών σας πιστεύετε πως οι συμμαθητές σας δυσκολεύονται να μάθουν μαθηματικά στη δική σας γλώσσα;

Πολύ δυσκολεύτηκε, όπως εμείς να μάθουμε αριθμούς στα τσιγγάνικα.

17. Αν ναι για ποιο λόγο πιστεύεις πως γίνεται αυτό;

Γιατί τα Ελληνικά δε τα ήξερε καλά.

18. Πως αισθάνεσαι που βίωσες κάτι που αφορά τους συμμαθητές σου;

Μου άρεσε.

19. Ο Παναγιώτης πως ένιωσε πιστεύεις;

Πολύ καλύτερα απ' όλους, γιατί ο Παναγιώτης μας έμαθε κάτι καινούριο.

12. Olsi

1. *Πως σας φάνηκε η όλη διαδικασία;*

Ναι.

2. *Τι σας άρεσε;*

Μ' άρεσε γιατί μάθαμε καινούρια πράγματα από ένα συμμαθητή που δε τη μιλούσε πολύ αυτή τη γλώσσα.

3. *Τι θα λέγατε να αλλάζουμε;*

Θα 'θελα να μάθουμε πιο πολλούς αριθμούς

4. *Υπήρξε κάτι που σας δυσκόλεψε;*

Όχι τίποτα.

5. *Γιατί πιστεύετε πως το κάνατε;*

Το κάναμε για να μάθουμε μια άλλη γλώσσα... Σ' αυτή την ερώτηση δε μπορώ να απαντήσω δυσκολεύτηκα (γελάει)

6. *Θα θέλατε να το ξανακάνετε;*

Ναι.

7. *Σας ενδιαφέρει η γλώσσα αυτή των συμμαθητών σας; (γλώσσα Roma)*

Ναι, είναι καινούρια.

8. *Πιστεύετε πως στους συμμαθητές (Roma) άρεσε η διαδικασία αυτή του να σας διδάζουν;*

Ναι, ναι.

9. *Αν ναι για ποιο λόγο πιστεύετε πως τους άρεσε;*

Του άρεσε γιατί εμείς συνέχεια τον βοηθούμε στην ελληνική γλώσσα κι αυτός επειδή ήθελε να μας πει πολλά πράγματα για τη τσιγγάνικη γλώσσα, και του άρεσε.

10. *Είχατε έρθει ποτέ σε επαφή με τη ρομάνικη γλώσσα;*

Ο Γιώργος ο Σιδηρόπουλος που λείπει εμένα μου είχε πει φέρε μου εδώ ένα οποιοδήποτε πράγμα... μια μπάλα, ένα μολύβι... είπε α κατε που σημαίνει φέρε μου ένα οποιοδήποτε πράγμα που μας το έλεγε στα ελληνικά.

11. Εάν ναι σε ποιο μάθημα;

....

12. Θα θέλατε να έχετε συχνότερα την ευκαιρία να έρχεστε σε επαφή (να ακούτε) τη νέα αυτή γλώσσα;

Ναι για να μιλάει κι άλλο τσιγγάνικα.

13. Τα μαθηματικά σα μάθημα σας αρέσουν;

Πάρα πολύ.

14. Για ποιο λόγο ναι ή όχι;

Δε ξέρω... είμαι καλός πάντως.

15. Σας δυσκολεύουν;

Τίποτα.

16. Τώρα που κι εσείς προσπαθήσατε να μάθετε αριθμούς στη γλώσσα των συμμαθητών σας πιστεύετε πως οι συμμαθητές σας δυσκολεύονται να μάθουν μαθηματικά στη δική σας γλώσσα;

Δυσκολεύτηκε πάρα πολύ όπως κι εγώ, γιατί επειδή είχα συνηθίσει την αλβανική γλώσσα όπως κι ο Παναγιώτης την τσιγγάνικη γλώσσα και μαθαίναμε μια καινούργια γλώσσα άρχισε να μας δυσκολεύει αλλά...

17. Στα αλβανικά μιλάς στα ελληνόπουλα;

Δεν τα καταλαβαίνουν τα αλβανικά, κάποιες φορές με ρωτάνε αλλά τους λέω και τα ξεχνάνε, γιατί έχουμε τα βιβλία και μας διδάσκουν ενώ αν είχαμε πίνακες, ή τα γράφαμε σε χαρτιά τα αλβανικά θα τα 'ξεραν.

18. Πως αισθάνεσαι που βίωσες κάτι που αφορά τους συμμαθητές σου;

Ωραία, τα τσιγγάνικα τα ξέρει καλά και είναι καλό που μας τα μαθαίνει.

19. Άλλαξε κάτι μεταξύ σας Συνεργασία, Ομαδικότητα, Αλληλεπίδραση;

Ήταν πιο ήρεμος ο Παναγιώτης... Κάτι σαν πρώτη φορά, του άρεσε φαντάζομαι πολύ γιατί άμα σπουδάσει και θέλει να γίνει δάσκαλος θα ξέρει πως να αρχίσει ... και μετά.

20. Τι δουλειά θα ήθελες να κάνεις αργότερα όταν τελειώσεις το σχολείο;

Οι σπουδές μου ή γιατρός ή βιολογία να μάθω γιατί στην Αλβανία έχουμε πολλά κτήματα, φυτά και ζώα γι' αυτό θέλω να μάθω, γιατί μπορεί όταν πάω κι εγώ εκεί πέρα στο χωριό μου μπορεί να αρχίσω να δουλεύω εκεί και να τους βοηθήσω και πρέπει να ξέρω.

13.

1. *Πως σας φάνηκε η όλη διαδικασία;*
Κοίτα δεν το ξανάκανα, ήταν καινούριο.

2. *Τι σας άρεσε;*
Δεν ήξερα πως είναι τα τσιγγάνικα.

3. *Τι θα λέγατε να αλλάξουμε;*
Δεν ξέρω...

4. *Υπήρξε κάτι που σας δυσκόλεψε;*
Όχι.

5. *Γιατί πιστεύετε πως το κάνατε;*
Για να μιλάμε με το Παναγιώτη στη γλώσσα του.

6. *Θα θέλατε να το ξανακάνετε;*
Ναι, ήταν καλά.

7. *Σας ενδιαφέρει η γλώσσα αυτή των συμμαθητών σας; (γλώσσα Roma)*
Ναι, γιατί δεν είναι όπως τα Αγγλικά που τα ακούμε και σε μαθήματα και συχνά.

8. *Πιστεύετε πως στους συμμαθητές (Roma) άρεσε η διαδικασία αυτή του να σας διδάξουν;*
Ναι, έγινε κι αυτός δάσκαλος... Σίγουρα θα ήταν καλά...

9. *Αν ναι για ποιο λόγο πιστεύετε πως τους άρεσε;*
Ε, να 'σαι δάσκαλος δεν είναι όπως να 'σαι μαθητής.

10. *Είχατε έρθει ποτέ σε επαφή με τη ρομάνικη γλώσσα;*
Όχι, καμιά φορά.

11. *Εάν ναι σε ποιο μάθημα;*

12. *Θα θέλατε να έχετε συχνότερα την ευκαιρία να έρχεστε σε επαφή (να ακούτε) τη νέα αυτή γλώσσα;*
Ναι για να μιλάμε πιο πολύ, μόνο το α κατέ ήξερα.

13. Τα μαθηματικά σα μάθημα σας αρέσουν;

Αρκετά, καλά είναι.

14. Για ποιο λόγο ναι ή όχι;

Ε... είναι καλά.

15. Σας δυσκολεύουν;

Η διαίρεση είναι δύσκολη.

16. Τώρα που κι εσείς προσπαθήσατε να μάθετε αριθμούς στη γλώσσα των συμμαθητών σας πιστεύετε πως οι συμμαθητές σας δυσκολεύονται να μάθουν μαθηματικά στη δική σας γλώσσα;

Ναι, γιατί εγώ πιστεύω ο Παναγιώτης είχε συνηθίσει πολύ στη γλώσσα του, πρέπει να ήταν δύσκολο.

17. Αν ναι για ποιο λόγο πιστεύεις πως γίνεται αυτό;

18. Πως αισθάνεσαι που βίωσες κάτι που αφορά τους συμμαθητές σου;

19. Άλλαξε κάτι μεταξύ σας Συνεργασία, Ομαδικότητα, Αλληλεπίδραση;

Ήταν καλός και φάνηκε ότι του άρεσε γιατί μας μιλούσε σα δάσκαλος.

14.

1. Πως σας φάνηκε η όλη διαδικασία;

Ωραίο, ε μ' αρέσει να μαθαίνω κι άλλα πράγματα κι άλλες λέξεις...

2. Τι σας άρεσε;

Οι αριθμοί

3. Τι θα λέγατε να αλλάζουμε;

Όχι τίποτα

4. Γιατί πιστεύετε πως το κάνατε;

Όχι, δε μιλούσε και τόσο.

5. Γιατί πιστεύετε πως το κάνατε;

Δε ξέρω

6. Θα θέλατε να το ξανακάνετε;

Ναι, μ' αρέσει να μαθαίνω ξένες γλώσσες.

7. Σας ενδιαφέρει η γλώσσα αυτή των συμμαθητών σας; (γλώσσα Roma)

Είναι ωραία γλώσσα.

8. Πιστεύετε πως στους συμμαθητές (Roma) άρεσε η διαδικασία αυτή του να σας διδάζουν;

9. Αν ναι για ποιο λόγο πιστεύετε πως τους άρεσε;

10. Είχατε έρθει ποτέ σε επαφή με τη ρομάνικη γλώσσα;

11. Εάν ναι σε ποιο μάθημα;

12. Θα θέλατε να έχετε συχνότερα την ευκαιρία να έρχεστε σε επαφή (να ακούτε) τη νέα αυτή γλώσσα;

Ναι, δε ξέρω γιατί

13. Τα μαθηματικά σα μάθημα σας αρέσουν;

Πάρα πολύ μ' αρέσουν τα μαθηματικά.

14. Για ποιο λόγο ναι ή όχι;

...

15. Σας δυσκολεύουν;

Με δυσκολεύουν λίγο, ε πολλές φορές μπερδεύομαι... ξεχνάω κρατούμενο –
Γενικά μπερδεύομαι

16. Τώρα που κι εσείς προσπαθήσατε να μάθετε αριθμούς στη γλώσσα των
συμμαθητών σας πιστεύετε πως οι συμμαθητές σας δυσκολεύονται να μάθουν
μαθηματικά στη δική σας γλώσσα;

Ναι λίγο. Πιο πολύ από μας, δεν είναι η γλώσσα του και ...

17. Αν ναι για ποιο λόγο πιστεύεις πως γίνεται αυτό;

18. Πως αισθάνεσαι που βίωσες κάτι που αφορά τους συμμαθητές σου;

19. Άλλαξε κάτι μεταξύ σας Συνεργασία, Ομαδικότητα, Αλληλεπίδραση;

1. Πως σε λένε;
Στράτο

2. Έχεις αδέρφια;
Όχι

3. Οι γονείς σου με τι ασχολούνται;
Η μαμά μου είναι στο σπίτι κι ο μπαμπάς μου είναι οδηγός.

4. Οι γονείς σου τι γνώμη έχουν για το γεγονός ότι υπάρχουν τσιγγάνοι στη τάξη σου;
Τίποτα λένε να πηγαίνω.

5. Εσύ τι γνώμη έχεις;
Μ' αρέσει. Θα 'θελα να χει κι άλλους για να γνωρίσω καινούργιους φίλους.

6. Πως πιστεύεις πως νιώθει ο Στέργιος, ο Γιώργος, ο Βασίλης και ο Παναγιώτης που είναι με εσάς; Πιστεύεις πως θα προτιμούσαν να είναι σε τάξη με τσιγγανόπαιδα μόνο;
Καλά, επειδή τους κάνουμε πολύ παρέα, τους έχουμε φίλους... Στην αρχή δεν αισθανόντουσαν καλά γιατί δε μας ήξεραν δε τους ξέραμε κι εμείς, δε τους παίζαμε... αυτά.

7. Πιστεύεις ότι ο Παναγιώτης, ο Στέργιος και ο Γιώργος θα συνεχίσουν το σχολείο; Γνωρίζεις αν δουλεύουν παράλληλα με το σχολείο;
Πιστεύω ότι θα 'θελαν να 'ναι και Έλληνες και τσιγγανόπαιδα. Ναι, άμα θέλουν θα ο συνεχίσουν. Ο Παναγιώτης δουλεύει σε στολές στρατιωτικές τις πουλάει κι ο Στέργιος σε καρέκλες.

8. Αν το συνεχίσουν με τι επάγγελμα πιστεύεις πως θα επιλέξουν να ασχοληθούν;
Ο Γιώργος μου είπε ότι θα γίνει οδοντογιατρός και για τους άλλους δε ξέρω.

9. Ο δάσκαλος σου πως συμπεριφέρεται στον Παναγιώτη, τον Στέργιο και τον Γιώργο το ίδιο όπως στους υπόλοιπους ή όχι; Έχει μεγαλύτερη υπομονή...
Μια χαρά γιατί δε μας φωνάζει αν κάνουν λάθη τους βοηθάει.

10. Πιστεύεις ότι ο Παναγιώτης, ο Στέργιος, ο Βασίλης και ο Γιώργος έχουν την ίδια συμπεριφορά μέσα και έξω από το σχολείο;

Όχι. Μέσα φέρονται καλά έξω συμπεριφέρονται άσχημα, πάνε και κλέβουνε ποδήλατα μπαίνουν μέσα στα σπίτια μερικές φορές είναι κι ο Παναγιώτης μερικές φορές και άλλα παιδιά.

11. Τώρα που πλησιάζει το καλοκαίρι και τα σχολεία θα είναι κλειστά θα βλέπεις τον Παναγιώτη, τον Στέργιο και τον Γιώργο κάπου έξω;

Ναι, μας χωρίζουν τρεις δρόμοι ερχόμαστε και παίζουμε.

12. Τι θα ήθελες να γίνεις αργότερα τελειώνοντας το σχολείο;

Γιατρός.

13. Για ποιο λόγο το επιλέγεις;

Μ' αρέσει το επάγγελμα.

14. Τι χρειάζεται να κάνεις για να πραγματοποιήσεις το όνειρό σου και ποιος μπορεί να σε βοηθήσει;

Να μάθω γράμματα. Η δασκάλα θα με βοηθήσει.

15. Οι γονείς σου συμφωνούν; Ο δάσκαλος ενθαρρύνει;

Λένε ότι θέλω εγώ να κάνω,.

16. Η επαφή σου με τη τσιγγάνικη γλώσσα πως σου φάνηκε;

Μια χαρά.

17. Πιστεύεις ότι είναι χρήσιμο να γνωρίζεις τσιγγάνικα ή όχι;

Όπως μαθαίνουμε όλες τις γλώσσες έτσι και τα τσιγγάνικα. Δε χρειάζονται και πολύ αλλά όταν συναντάω ένα τσιγγάνο πρέπει να του μιλάω κιόλας.

18. Αν υποθέσουμε ότι είσαι τσιγγάνος/α θα δυσκολευόσουν να μάθεις μαθηματικά αφού δε θα γνώριζες καλά τη γλώσσα;

Ναι είναι δύσκολη η γλώσσα, πρέπει να μαθαίνουμε να κάνουμε κάποια πράγματα.

19. Όταν διδάχτηκες αριθμούς και έννοιες δυσκολεύτηκες; Αν ναι, για ποιο λόγο;

Δυσκολεύτηκα. Εκεί στους αριθμούς μπερδεύομουν.

20. Η γλώσσα αποτέλεσε εμπόδιο;

Ναι ήταν δύσκολη.

21. Πες μου τις πέντε τσιγγάνικες λέξεις που θυμάσαι πιο έντονα απ' τις
διδασκαλίες μας
Δε θυμάμαι, μόνο το τριν.

1. Πως σε λένε;
Κωνσταντίνος.

2. Έχεις αδέρφια;
Άλλο ένα κορίτσι μεγαλύτερο.

3. Οι γονείς σου με τι ασχολούνται;
Ο μπαμπάς μου φτιάχνει αλουμινοκατασκευές και σιδηροκατασκευές και η μαμά μου κάνει τις δουλειές του σπιτιού.

4. Οι γονείς σου τι γνώμη έχουν για το γεγονός ότι υπάρχουν τσιγγάνοι στη τάξη σου;
Με κατέβασαν από το χωριό γιατί ο δάσκαλος εκεί δεν είναι καλός όπως εδώ, ίσα – ίσα τους αρέσει αυτό το σχολείο.

5. Εσύ τι γνώμη έχεις;
Ναι, γιατί κι αυτά είναι παιδιά και θέλουν να μάθουν γράμματα.

6. Πως πιστεύεις πως νιώθει ο Στέργιος, ο Γιώργος, ο Βασίλης και ο Παναγιώτης που είναι με εσάς; Πιστεύεις πως θα προτιμούσαν να είναι σε τάξη με τσιγγανόπαιδα μόνο;
Όχι. Γιατί όπως τώρα δε τα ξέρω τα παιδιά έτσι κι έτσι δε θα τα ήξεραν και μέχρι να τα συνηθίσουν εκεί δε θα τα βοηθούσαν όπως τα βοηθάμε εμείς εδώ.

7. Πιστεύεις ότι ο Παναγιώτης, ο Στέργιος και ο Γιώργος θα συνεχίσουν το σχολείο; Γνωρίζεις αν δουλεύουν παράλληλα με το σχολείο;
Ναι. Για το Στέργιο και Βασίλη δε ξέρω. Ο Στέργιος και ο Παναγιώτης όμως ναι. Για λεφτά; Ναι κάνουν γύρα ε... έρχονται στο χωριό κι έχουν ένα έτσι που έχει ρόδες από κάτω κι έχουν και τις γλάστρες και τις πουλάνε.

8. Αν το συνεχίσουν με τι επάγγελμα πιστεύεις πως θα επιλέξουν να ασχοληθούν;
Ο Γιώργος και ο Παναγιώτης θέλει ποδοσφαιριστής. Ο Στέργιος θέλει του μπαμπά του τη δουλειά και ο Βασίλης το ίδιο.

9. Ο δάσκαλος σου πως συμπεριφέρεται στον Παναγιώτη, τον Στέργιο και τον Γιώργο το ίδιο όπως στους υπόλοιπους ή όχι; Έχει μεγαλύτερη υπομονή...
Ναι ίσια είναι.

10. Πιστεύεις ότι ο Παναγιώτης, ο Στέργιος, ο Βασίλης και ο Γιώργος έχουν την ίδια συμπεριφορά μέσα και έξω από το σχολείο;

Όχι, γιατί έξω από το σχολείο μπορούμε να φωνάζουμε ενώ στη τάξη όχι. Εδώ μέσα είναι πιο ήσυχα, έξω ο Στέργιος κάνει φασαρία, βρίζει κι όχι μόνο ο Στέργιος όλα τα παιδιά.

Ερ: Αυτό το έχεις ακούσει;

Το έχω δει. Ο Στέργιος μια μέρα τον χτύπησε πρώτα ο Στέργιος το Γιώργο το Ζαφειρόπουλο κι ο Στέργιος έβρισε τη μαμά του Γιώργου.

11. Τώρα που πλησιάζει το καλοκαίρι και τα σχολεία θα είναι κλειστά θα βλέπεις τον Παναγιώτη, τον Στέργιο και τον Γιώργο κάπου έξω;

Όταν έρχομαι με το μπαμπά μου στο μαγαζί αν είναι έξω τους βλέπω.

12. Τι θα ήθελες να γίνεις αργότερα τελειώνοντας το σχολείο;

Του μπαμπά μου τη δουλειά.

13. Για ποιο λόγο το επιλέγεις;

Τη ξέρω τη δουλειά, περνάω τις κλειδαριές, βάφω.

14. Τι χρειάζεται να κάνεις για να πραγματοποιήσεις το όνειρό σου και ποιος μπορεί να σε βοηθήσει;

Να μάθω γράμματα. Ο κύριος και στο σπίτι με βοηθάνε.

15. Οι γονείς σου συμφωνούν; Ο δάσκαλος ενθαρρύνει;

Με του μπαμπά μου τη δουλειά.

16. Η επαφή σου με τη τσιγγάνικη γλώσσα πως σου φάνηκε;

Δεν είναι συνηθισμένη γλώσσα και τη μιλάνε μόνο οι Τσιγγάνοι.

17. Πιστεύεις ότι είναι χρήσιμο να γνωρίζεις τσιγγάνικα ή όχι;

Αν μας ρωτήσει κάτι ένας τσιγγάνος που δε ξέρει ελληνικά εμείς δε θα ξέρουμε να απαντήσουμε.

18. Αν υποθέσουμε ότι είσαι τσιγγάνος/α θα δυσκολευόσουν να μάθεις μαθηματικά αφού δε θα γνώριζες καλά τη γλώσσα;

Παίζει ρόλο η γλώσσα γιατί μιλάμε στα μαθηματικά για τους αριθμούς τα εκατοστά...Αλλά δε χρειάζονται πολύ γλώσσα τα μαθηματικά.

19. Όταν διδάχτηκες αριθμούς και έννοιες δυσκολεύτηκες; Αν ναι, για ποιο λόγο;

Λίγο. Εκεί με το μεγάλο μικρό.

20. Η γλώσσα αποτέλεσε εμπόδιο;

Ναι, είναι δύσκολη γλώσσα.

21. Πες μου τις πέντε τσιγγάνικες λέξεις που θυμάσαι πιο έντονα απ' τις
διδασκαλίες μας

Α λα κατέ που σημαίνει έλα εδώ, εκ, ντουι, τριν, παντς.

1. Πως σε λένε;
Φοίβο.

2. Έχεις αδέρφια;
Έχω άλλο ένα μικρότερο.

3. Οι γονείς σου με τι ασχολούνται;
Η μαμά μου είναι στο σπίτι κι ο μπαμπάς μου δουλεύει σε ένα μαγαζί με κτηνιατρικά φάρμακα.

4. Οι γονείς σου τι γνώμη έχουν για το γεγονός ότι υπάρχουν τσιγγάνοι στη τάξη σου;
Δε ξέρω...

5. Εσύ τι γνώμη έχεις;
Ναι γιατί μαθαίνουν κάποια πράγματα που αν δε τα μαθαίνουν δεν είναι καλά.

6. Πως πιστεύεις πως νιώθει ο Στέργιος, ο Γιώργος, ο Βασίλης και ο Παναγιώτης που είναι με εσάς; Πιστεύεις πως θα προτιμούσαν να είναι σε τάξη με τσιγγανόπαιδα μόνο;
Να ήταν σε τάξη με τσιγγανάκια θα ήθελαν καλύτερα δε θα τους κορόιδευαν και θα μιλούσαν την ίδια γλώσσα εδώ μερικά παιδιά τους λένε γύφτους και τέτοια.

7. Πιστεύεις ότι ο Παναγιώτης, ο Στέργιος και ο Γιώργος θα συνεχίσουν το σχολείο; Γνωρίζεις αν δουλεύουν παράλληλα με το σχολείο;
Ο Παναγιώτης σίγουρα, ο Στέργιος δε ξέρω λείπει πολύ ο Βασίλης έλειπε τρεις μήνες... Πηγαίνουν στη λαϊκή ο Στέργιος κάθε Πέμπτη, ο Παναγιώτης καμιά φορά και ο Γιώργος.

8. Αν το συνεχίσουν με τι επάγγελμα πιστεύεις πως θα επιλέξουν να ασχοληθούν;
Αστυνομικοί.

9. Ο δάσκαλος σου πως συμπεριφέρεται στον Παναγιώτη, τον Στέργιο και τον Γιώργο το ίδιο όπως στους υπόλοιπους ή όχι; Έχει μεγαλύτερη υπομονή...
Είναι πολύ υπομονετικός ο κύριος. Τους φέρεται (στα τσιγγανάκια) πιο καλά γιατί δυσκολεύονται στα μαθήματα.

10. Πιστεύεις ότι ο Παναγιώτης, ο Στέργιος, ο Βασίλης και ο Γιώργος έχουν την ίδια συμπεριφορά μέσα και έξω από το σχολείο; Μέσα στο σχολείο είναι σοβαροί. Έχω ακούσει ότι έξω όμως όπως μου 'πε ένα παιδί στη γειτονιά μου ότι του είχαν πάρει το ποδήλατο.

11. Τώρα που πλησιάζει το καλοκαίρι και τα σχολεία θα είναι κλειστά θα βλέπεις τον Παναγιώτη, τον Στέργιο και τον Γιώργο κάπου έξω; Κανένα συμμαθητή δε θα βλέπω γιατί θα φύγω για το χωριό.

12. Τι θα ήθελες να γίνεις αργότερα τελειώνοντας το σχολείο; Ποδοσφαιριστής.

13. Για ποιο λόγο το επιλέγεις;

14. Τι χρειάζεται να κάνεις για να πραγματοποιήσεις το όνειρό σου και ποιος μπορεί να σε βοηθήσει; Να σπουδάσω, να μάθω ξένες γλώσσες γιατί αν παίζω καλά και με πάρουν κάπου έξω δε θα ξέρω πώς να μιλάω.

15. Οι γονείς σου συμφωνούν; Ο δάσκαλος ενθαρρύνει; Συμφωνούν κι εκείνοι.

16. Η επαφή σου με τη τσιγγάνικη γλώσσα πως σου φάνηκε; Ε... Εντάξει.

17. Πιστεύεις ότι είναι χρήσιμο να γνωρίζεις τσιγγάνικα ή όχι; Δε χρειάζεται πολύ... Χρειάζεται λίγο για να μιλάμε με τους τσιγγάνους αλλά δε χρειάζεται αρκετά γιατί με τους άλλους μιλάμε κανονικά.

18. Αν υποθέσουμε ότι είσαι τσιγγάνος/α θα δυσκολευόσουν να μάθεις μαθηματικά αφού δε θα γνώριζες καλά τη γλώσσα; Ναι γιατί δε θα ξέρει τη γλώσσα.

19. Όταν διδάχτηκες αριθμούς και έννοιες δυσκολεύτηκες; Αν ναι, για ποιο λόγο; Ναι. Έτσι όπως λέγονται οι αριθμοί τους ξέρω μόνο στα αγγλικά.

20. Η γλώσσα αποτέλεσε εμπόδιο;

21. Πες μου τις πέντε τσιγγάνικες λέξεις που θυμάσαι πιο έντονα απ' τις
διδασκαλίες μας
Μπαρό, εκ, ντουι, τριν, σταρ, παντς.

1. Πως σε λένε;

Γιάννη

2. Έχεις αδέρφια;

Από δω είμαι. Έχω μια αδερφή 7 χρονών μικρότερη.

3. Οι γονείς σου με τι ασχολούνται;

Ο μπαμπάς μου δουλεύει σε συνεργείο και η μαμά μου τίποτα.

4. Οι γονείς σου τι γνώμη έχουν για το γεγονός ότι υπάρχουν τσιγγάνοι στη τάξη σου;

Έχουμε συζητήσει για τους τσιγγάνους. Ο πατέρας μου και η μητέρα μου τους μισούν. Μου λένε να μη κάνω παρέα μ' αυτούς αλλά εγώ παίζω με το Γιώργο, είναι καλό παιδί και θα ήθελα να ήταν Έλληνας και με τον Παναγιώτη κάνω λίγη παρέα με τους άλλους όχι.

5. Εσύ τι γνώμη έχεις;

Θα ήθελα να ήταν κι άλλοι για να μάθουν γράμματα αλλά όχι πολλοί. Ε θα είχαμε γεμίσει τσιγγανάκια οι γονείς μου μου λένε δε τα θέλουν γι' αυτό.

6. Πως πιστεύεις πως νιώθει ο Στέργιος, ο Γιώργος, ο Βασίλης και ο Παναγιώτης που είναι με εσάς; Πιστεύεις πως θα προτιμούσαν να είναι σε τάξη με τσιγγανόπαιδα μόνο;

Δε 'θα θελαν να 'ναι μόνο τσιγγανάκια από μας ακούνε και τη γλώσσα.

7. Πιστεύεις ότι ο Παναγιώτης, ο Στέργιος και ο Γιώργος θα συνεχίσουν το σχολείο; Γνωρίζεις αν δουλεύουν παράλληλα με το σχολείο;

Θα συνεχίσουν. Δε ξέρω αν δουλεύουν.

8. Αν το συνεχίσουν με τι επάγγελμα πιστεύεις πως θα επιλέξουν να ασχοληθούν;

Θα πηγαίνουν να βοηθούν τ' άλλα παιδιά στη δουλειά.

9. Ο δάσκαλος σου πως συμπεριφέρεται στον Παναγιώτη, τον Στέργιο και τον Γιώργο το ίδιο όπως στους υπόλοιπους ή όχι; Έχει μεγαλύτερη υπομονή...

Τους συμπεριφέρεται καλά ο κύριος στον Παναγιώτη πιο καλά ακόμα.

10. Πιστεύεις ότι ο Παναγιώτης, ο Στέργιος, ο Βασίλης και ο Γιώργος έχουν την ίδια συμπεριφορά μέσα και έξω από το σχολείο; Δε ξέρω... Κλέβουν όμως.

11. Τώρα που πλησιάζει το καλοκαίρι και τα σχολεία θα είναι κλειστά θα βλέπεις τον Παναγιώτη, τον Στέργιο και τον Γιώργο κάπου έξω; Θα κάνω με τον Παναγιώτη άμα τον βρίσκω.

12. Τι θα ήθελες να γίνεις αργότερα τελειώνοντας το σχολείο; Αστυνόμος.

13. Για ποιο λόγο το επιλέγεις; Μ' αρέσει.

14. Τι χρειάζεται να κάνεις για να πραγματοποιήσεις το όνειρό σου και ποιος μπορεί να σε βοηθήσει; Ε... ο Φώτης, ένας φίλος μου που του αρέσει κι εκείνου.

15. Οι γονείς σου συμφωνούν; Ο δάσκαλος ενθαρρύνει; Ο πατέρας μου λέει να γίνω αστυνόμος η μάνα μου όμως να δουλέψω στο συνεργείο με το μπαμπά μου.

16. Η επαφή σου με τη τσιγγάνικη γλώσσα πως σου φάνηκε; Ε... Εντάξει καλή.

17. Πιστεύεις ότι είναι χρήσιμο να γνωρίζεις τσιγγάνικα ή όχι; Ε χρειάζονται κι αυτά αλλά τα Αγγλικά χρειάζονται.

18. Αν υποθέσουμε ότι είσαι τσιγγάνος/α θα δυσκολευόσουν να μάθεις μαθηματικά αφού δε θα γνώριζες καλά τη γλώσσα; Θα δυσκολευόμουν αν ήμουν τσιγγάνος.

19. Όταν διδάχτηκες αριθμούς και έννοιες δυσκολεύτηκες; Αν ναι, για ποιο λόγο; Όχι.

20. Η γλώσσα αποτέλεσε εμπόδιο;

21. Πες μου τις πέντε τσιγγάνικες λέξεις που θυμάσαι πιο έντονα απ' τις διδασκαλίες μας
Εκ, ντουι, τριν, παντς, σιοβ.

1. Πως σε λένε;
Γιώργο.

2. Που μένεις;
Εδώ στο Βόλο.

3. Από πότε μένεις στο Βόλο;

4. Πριν που έμενες;
Πριν ήμουν στη Ρόδο.

5. Οι γονείς σου τι δουλειά κάνουν; Έχεις αδέρφια;
Καρέκλες. Έχω 4 αδέρφια όλα δουλεύουν. Η μια είναι πιο μικρή από εμένα, η άλλη μεγαλύτερη.

6. Πότε ξεκίνησες το σχολείο;
Ξεκίνησα από τη πρώτη κανονικά.

7. Οι γονείς σου τι γνώμη έχουν για το γεγονός ότι έρχεσαι στο σχολείο; Εσύ τι γνώμη έχεις;
Χρειάζεται για να μάθω γράμματα. Πρέπει εμ να μάθω γράμματα εμ να δουλεύω.

8. Το γεγονός ότι δεν είναι όλα τα παιδιά τσιγγάνοι σε ενοχλεί; Γιατί;
Εμένα μ' ενοχλεί ο Παναγιώτης και ο Στέργιος όχι οι άλλοι.

9. Θα ήθελες να είσαι σε σχολείο μόνο με τσιγγάνους; Γιατί;
Πήγα στη πρώτη και στη δευτέρα μόνο τσιγγάνοι εδώ είμαστε καλύτερα γιατί οι τσιγγάνοι κλέβουν τα μολύβια.

10. Τα παιδιά τι γνώμη πιστεύουν πως έχουν για σένα και τον Παναγιώτη και τον Γιώργο;
Δε ξέρω.

11. Σου έχουν δείξει ποτέ ότι σου φέρονται διαφορετικά, μεταχειρίζονται κάποια λέξη για σένα (παρατσούκλι);
Όχι.

12. Ο δάσκαλος σου πως σου φέρεται (υπομονή, σεβασμό); Διαφορές στη συμπεριφορά έχει σε σχέση με τα άλλα παιδιά;
Έχει πολύ υπομονή.

13..

14. Η συμπεριφορά σου μέσα και έξω απ' το σχολείο είναι ίδια; Αν αλλάζει σε τι;

Ναι, όταν βγαίνω έξω μιλάμε στα τσιγγάνικα και είναι καλύτερα. Αλλά είναι καλά και μέσα και έξω στο σχολείο.

15. Που οφείλεται αυτή η αλλαγή; (κανόνες σχολείου/ τυπικότητα)

16. Τώρα που πλησιάζει το καλοκαίρι και τα σχολεία θα είναι κλειστά θα κάνεις παρέα με κάποιο/α απ' τα παιδιά; Αν ναι με ποιους;

Ναι, με το Σπύρο, το Κων/νο.

17. Το σχολείο θέλεις να το συνεχίσεις;

Ναι, για να σπουδάσω.

18. Δουλεύεις παράλληλα με το σχολείο; Αν ναι που;

19. Τι δουλειά θα ήθελες να κάνεις όταν μεγαλώσεις;

Θέλω να γίνω ποδοσφαιριστής.

20. Τι χρειάζεται να κάνεις για να πραγματοποιήσεις το όνειρό σου και ποιος μπορεί να σε βοηθήσει;

Γράμματα.

21. Οι γονείς σου συμφωνούν; Ο δάσκαλος;

Θέλουν και οι γονείς μου.

22. Πιστεύεις πως οι συμμαθητές σου θα πρέπει να μάθουν τσιγγάνικα; Αν ναι γιατί;

Ναι, να μη μάθουν κι αυτό αν μαθαίνουν τόσα άλλα.

23. Σε δυσκόλεψε η ελληνική γλώσσα στα μαθήματά σου; Αν ναι σε ποια;

Στη γλώσσα και στα Αγγλικά.

24. Πες μου μια ευχή στα τσιγγάνικα για τους συμμαθητές σου ή κάτι άλλο και εξήγησε μου τι σημαίνει στα ελληνικά.

Να ταό φίλοι που σημαίνει να είμαστε φίλοι.

1. Πως σε λένε;
Αγγελική.

2. Έχεις αδέρφια;
Έχω μια αδερφή είναι 15.

3. Οι γονείς σου με τι ασχολούνται;
Ο μπαμπάς μου στη Βιοσόλ φτιάχνει κουτιά και η μαμά μου δουλεύει στο super market.

4. Οι γονείς σου τι γνώμη έχουν για το γεγονός ότι υπάρχουν τσιγγάνοι στη τάξη σου;
Δε τους πειράζει αλλά ούτε τους αρέσει...Δε μου λένε τίποτα απλώς να τους προσέχω αυτούς μη με κλέψουν.

5. Εσύ τι γνώμη έχεις;
Μ' αρέσει και δεν έχω κανένα πρόβλημα.

6. Πως πιστεύεις πως νιώθει ο Στέργιος, ο Γιώργος, ο Βασίλης και ο Παναγιώτης που είναι με εσάς; Πιστεύεις πως θα προτιμούσαν να είναι σε τάξη με τσιγγανόπαιδα μόνο;
Πιστεύω ότι τους αρέσει. Απλώς πιστεύω ότι θέλουν εδώ όχι μόνο τσιγγανάκια.

7. Πιστεύεις ότι ο Παναγιώτης, ο Στέργιος και ο Γιώργος θα συνεχίσουν το σχολείο; Γνωρίζεις αν δουλεύουν παράλληλα με το σχολείο;
Όχι όλα. Ο Βασίλης θα συνεχίσει αυτός.

8. Αν το συνεχίσουν με τι επάγγελμα πιστεύεις πως θα επιλέξουν να ασχοληθούν;
Ο Γιώργος μου είπε ήθελε να γίνει γυναικολόγος αλλά δε ξέρω.

9. Ο δάσκαλος σου πως συμπεριφέρεται στον Παναγιώτη, τον Στέργιο και τον Γιώργο το ίδιο όπως στους υπόλοιπους ή όχι; Έχει μεγαλύτερη υπομονή...
Ίδια είναι εκτός από το Παναγιώτη που είναι πιο... Τα μοιράζεται όλα!

10. Πιστεύεις ότι ο Παναγιώτης, ο Στέργιος, ο Βασίλης και ο Γιώργος έχουν την ίδια συμπεριφορά μέσα και έξω από το σχολείο;

Ε... ναι.

11. Τώρα που πλησιάζει το καλοκαίρι και τα σχολεία θα είναι κλειστά
θα βλέπεις τον Παναγιώτη, τον Στέργιο και τον Γιώργο κάπου έξω;
Ναι, μπορεί να τύχει αλλά μάλλον όχι.

12. Τι θα ήθελες να γίνεις αργότερα τελειώνοντας το σχολείο;
Θα ήθελα να γίνει ή μοντέλο ή αισθητικός.

13. Για ποιο λόγο το επιλέγεις;
Μ' αρέσει αισθητικός γιατί μ' αρέσει να βάφω.

14. Τι χρειάζεται να κάνεις για να πραγματοποιήσεις το όνειρό σου και
ποιος μπορεί να σε βοηθήσει;
Μοντέλο θέλει να αδυνατίσω και αισθητικός δε ξέρω.

15. Οι γονείς σου συμφωνούν; Ο δάσκαλος ενθαρρύνει;
Δεν έχουν πρόβλημα.

16. Η επαφή σου με τη τσιγγάνικη γλώσσα πως σου φάνηκε;
Ε... εντάξει δε με πειράζει.

17. Πιστεύεις ότι είναι χρήσιμο να γνωρίζεις τσιγγάνικα ή όχι;
Κάποιες φορές μπορεί να χρειάζεται αν κάποιο τσιγγανάκι δε μιλάει
ελληνικά.

18. Αν υποθέσουμε ότι είσαι τσιγγάνος/α θα δυσκολευόσουν να μάθεις
μαθηματικά αφού δε θα γνώριζες καλά τη γλώσσα;
Όχι, δε θα δυσκολευόμουν, λίγο, δε χρησιμοποιούμε πολλές λέξεις
στα μαθηματικά θέλει να ξέρεις τους αριθμούς.

19. Όταν διδάχτηκες αριθμούς και έννοιες δυσκολεύτηκες; Αν ναι, για
ποιο λόγο;
Όχι πολύ.

20. Η γλώσσα αποτέλεσε εμπόδιο;
Όχι...

21. Πες μου τις πέντε τσιγγάνικες λέξεις που θυμάσαι πιο έντονα απ' τις
διδασκαλίες μας
Σταρ, παντς, ντονί, εκ, τριν.

1. Πως σε λένε;

Χρύσα.

2. Έχεις αδέρφια;

Έχω μια αδερφή πάει δευτέρα εδώ αλλά με περνάει στο ύψος.

3. Οι γονείς σου με τι ασχολούνται;

Η μαμά μου καθαρίζει αυτό εδώ το σχολείο κι ο μπαμπάς μου ξυλουργός.

4. Οι γονείς σου τι γνώμη έχουν για το γεγονός ότι υπάρχουν τσιγγάνοι στη τάξη σου;

Δε το 'χουμε συζητήσει... Δε τους αρέσει. Η μαμά λέει πως δε θα μιλάω Ελληνικά αν κάνω παρέα μ' αυτούς.

5. Εσύ τι γνώμη έχεις;

Δεν έχω πρόβλημα.

6. Πως πιστεύεις πως νιώθει ο Στέργιος, ο Γιώργος, ο Βασίλης και ο Παναγιώτης που είναι με εσάς; Πιστεύεις πως θα προτιμούσαν να είναι σε τάξη με τσιγγανόπαιδα μόνο;

Θα θελαν να 'ναι μόνο τσιγγανάκια. Γιατί κυρία εμείς δε μιλάμε τσιγγάνικα και τους ενοχλεί που εμείς δε μιλάμε.

7. Πιστεύεις ότι ο Παναγιώτης, ο Στέργιος και ο Γιώργος θα συνεχίσουν το σχολείο; Γνωρίζεις αν δουλεύουν παράλληλα με το σχολείο;

Ναι εκτός από το Στέργιο γιατί λείπει πολύ.

8. Αν το συνεχίσουν με τι επάγγελμα πιστεύεις πως θα επιλέξουν να ασχοληθούν;

Δε ξέρω...

9. Ο δάσκαλος σου πως συμπεριφέρεται στον Παναγιώτη, τον Στέργιο και τον Γιώργο το ίδιο όπως στους υπόλοιπους ή όχι; Έχει μεγαλύτερη υπομονή...

Το ίδιο σε όλους. Είναι ήρεμος με όλους.

10. Πιστεύεις ότι ο Παναγιώτης, ο Στέργιος, ο Βασίλης και ο Γιώργος έχουν την ίδια συμπεριφορά μέσα και έξω από το σχολείο;

Όχι. Έξω είναι καλοί μέσα δεν είναι. πετάνε χαρτιά κάτω, κάνουν φασαρία.

11. Τώρα που πλησιάζει το καλοκαίρι και τα σχολεία θα είναι κλειστά
θα βλέπεις τον Παναγιώτη, τον Στέργιο και τον Γιώργο κάπου έξω;
Όχι, δε ξέρω που είναι τα σπίτια τους θα κάνω με τη Βαγγελίτσα που
ξέρω.

12. Τι θα ήθελες να γίνεις αργότερα τελειώνοντας το σχολείο;
Γιατρίνα.

13. Για ποιο λόγο το επιλέγεις;
Θα κάνω καλά τους ανθρώπους κυρία.

14. Τι χρειάζεται να κάνεις για να πραγματοποιήσεις το όνειρό σου και
ποιος μπορεί να σε βοηθήσει;

Να παίρνω άριστα σε όλα τα μαθήματα, να μαθαίνω καλά την
ορθογραφία μου και στα μαθηματικά να παίρνω άριστα.

15. Οι γονείς σου συμφωνούν; Ο δάσκαλος ενθαρρύνει;

16. Η επαφή σου με τη τσιγγάνικη γλώσσα πως σου φάνηκε;
Καλά, μου άρεσε.

17. Πιστεύεις ότι είναι χρήσιμο να γνωρίζεις τσιγγάνικα ή όχι;
Ναι γιατί κυρία να μιλάμε όμως μιλάνε κι αυτοί για να
καταλαβαίνουν.

18. Αν υποθέσουμε ότι είσαι τσιγγάνος/α θα δυσκολευόσουν να μάθεις
μαθηματικά αφού δε θα γνώριζες καλά τη γλώσσα;

Ναι. Χρησιμοποιούμε όταν λύνουμε πρόβλημα γλώσσα γιατί
σκέφτομαι.

19. Όταν διδάχτηκες αριθμούς και έννοιες δυσκολεύτηκες; Αν ναι, για
ποιο λόγο;

Λίγο.

20. Η γλώσσα αποτέλεσε εμπόδιο;

Λιγάκι ναι.

21. Πες μου τις πέντε τσιγγάνικες λέξεις που θυμάσαι πιο έντονα απ' τις
διδασκαλίες μας

Δε θυμάμαι κυρία, μόνο το εκ.

1. Πως σε λένε;

Παναγιώτης.

2. Που μένεις;
Εδώ στο Βόλο.

3. Από πότε μένεις στο Βόλο;

4. Πριν που έμενες;
Πριν έμενα στη Λάρισα με τον παππού μου.

5. Οι γονείς σου τι δουλειά κάνουν; Έχεις αδέρφια;
Ο μπαμπάς μου βγαίνει στις λαϊκές αγορές και η μαμά μου τώρα γράφτηκε σ' ένα σεμινάριο και προσπαθούμε να βρούμε δουλειά. Έχω τρία κι εγώ τέσσερα, όλα αγόρια το ένα μικρότερο τα άλλα μεγαλύτερα.

6. Πότε ξεκίνησες το σχολείο;
Από έξι χρονών.

7. Οι γονείς σου τι γνώμη έχουν για το γεγονός ότι έρχεσαι στο σχολείο; Εσύ τι γνώμη έχεις;
Να προσπαθήσω να μάθω μια δουλειά να βγάλω το μεροκάματο να ζήσω.

8. Το γεγονός ότι δεν είναι όλα τα παιδιά τσιγγάνοι σε ενοχλεί; Γιατί;

9. Θα ήθελες να είσαι σε σχολείο μόνο με τσιγγάνους; Γιατί;
Τώρα όπως είμαστε μ' αρέσει και σ' αυτούς αρέσει. Οι περισσότεροι τσιγγάνοι που έρχονται στο σχολείο δε ξέρουν τους τρόπους, τους πρώτους τρόπους. Μετά αρχίζουν και στρώνουν και μαθαίνουν τρόπους στο σχολείο. Χτυπάει το κουδούνι και τα άλλα κάθονται στα θρανία να ακούνε το δάσκαλο όταν θα πει βγείτε έξω βγαίνουν. Οι δικοί μας μόλις ακούν το κουδούνι τρέχουν έξω από την πόρτα. Μερικά παιδιά που ξέρω.

10. Τα παιδιά τι γνώμη πιστεύουν πως έχουν για σένα και τον Στέργιο και τον Γιώργο;

11. Σου έχουν δείξει ποτέ ότι σου φέρονται διαφορετικά, μεταχειρίζονται κάποια λέξη για σένα (παρατσούκλι);

Η τάξη μου είναι καλά παιδιά. Ο Στράτος και ο Κων/νος μερικές φορές πιστεύω δε τους αρέσουν οι τσιγγάνοι. Μερικές φορές... όταν παίζουμε μπάλα.

12. Ο δάσκαλος σου πως σου φέρεται (υπομονή, σεβασμό); Διαφορές στη συμπεριφορά έχει σε σχέση με τα άλλα παιδιά;
Πάρα πολύ καλά.

13. Η συμπεριφορά σου μέσα και έξω απ' το σχολείο είναι ίδια; Αν αλλάζει σε τι;

Ίδια είναι. Αλλάζει έξω ότι δεν ακούω τον πατέρα μου, όταν θέλω να πάω κάπου και δε μ' αφήνει εγώ πάω.

14. Που οφείλεται αυτή η αλλαγή; (κανόνες σχολείου/ τυπικότητα)

Ήθελα να πάω σ' ένα φίλο να παίξω play – station και όταν ο πατέρας μου λέει κάτσε διάβασε εγώ λέω άλλη φορά. Κι όταν γυρίζω λέει δεν ακούς. Αλλά είναι πατέρας μου, εδώ στο σχολείο ακούω.

15. Τώρα που πλησιάζει το καλοκαίρι και τα σχολεία θα είναι κλειστά θα κάνεις παρέα με κάποιο/α απ' τα παιδιά; Αν ναι με ποιους;

Με το Στέργιο, το Γιώργο, το Βασίλη μερικές φορές συναντώ στο μαγαζί το Στράτο μόνο ένα γεια και φεύγω.

16. Το σχολείο θέλεις να το συνεχίσεις;

Βέβαια.

17. Δουλεύεις παράλληλα με το σχολείο; Αν ναι που;

Μερικές φορές βοηθάω τον πατέρα μου αλλά πιο πολύ χρόνο δίνω στο παιχνίδι.

18. Τι δουλειά θα ήθελες να κάνεις όταν μεγαλώσεις;

Εισαγγελέας. Μ' αρέσει να κάθομαι στη καρέκλα και να διατάζω.

19. Τι χρειάζεται να κάνεις για να πραγματοποιήσεις το όνειρό σου και ποιος μπορεί να σε βοηθήσει;

Υπομονή, διάβασμα καλό και να πάω καλά στα μαθήματα. Το μυαλό μόνο.

20. Οι γονείς σου συμφωνούν; Ο δάσκαλος;

Δεν έχω πει στους γονείς θα μου πουν να διαβάσω και να χω το μυαλό στο διάβασμα και να έχω υπομονή. Δε θέλω να δουλεύω μόνο να διαβάζω κιόλας.

21. Πιστεύεις πως οι συμμαθητές σου θα πρέπει να μάθουν τσιγγάνικα;
Αν ναι γιατί;

Μπορεί και να τους χρειάζεται. Γιατί να πάει τώρα ένας τσιγγάνος όπως ο Στράτος που έχει μαγαζί αν πάω εκεί και μετράω λεφτά στα τσιγγάνικα και αυτός δε καταλαβαίνει πρέπει να καταλάβει.

22. Σε δυσκόλεψε η ελληνική γλώσσα στα μαθήματά σου; Αν ναι σε ποια;

Σε κανένα. Στα πρώτα βήματα του σχολείου δε καταλάβαινα τα γράμματα, το μυαλό μου στο παιχνίδι. Μετά η κ. Ελένη, ο κ. Μιχάλης κι ο κ. Νίκος μ' έστρωσαν έβαλα μυαλό και συνέχισα.

23. Πες μου μια ευχή στα τσιγγάνικα για τους συμμαθητές σου ή κάτι άλλο και εξήγησε μου τι σημαίνει στα ελληνικά.

24. Τι γνώμη είχες για το σχολείο όταν το πρωτοξεκίνησες;

Νόμιζα ότι το σχολείο είναι για παιχνίδι για διασκέδαση. Αλλά όταν χτυπούσε το κουδούνι να μπούμε μέσα ωχ λέω τώρα πάμε πάλι για μάθημα. Κι εγώ περιμένοντας με υπομονή, ήθελα να χτυπήσει πάλι το κουδούνι να βγούμε έξω. εγώ νόμιζα το σχολείο ήταν για διασκέδαση αλλά...

1. Πως σε λένε;
Βασίλης.

2. Που μένεις;
Στο Βόλο.

3. Από πότε μένεις στο Βόλο;

4. Πριν που έμενες;
Πριν νομίζω Κρήτη, Φάρσαλα.

5. Οι γονείς σου τι δουλειά κάνουν; Έχεις αδέρφια;
Η μαμά βοηθά εμπόρους κι ο μπαμπάς μου πηγαίνει ταξίδι χαλιά, πετσέτες αυτά. Έχω τρία αδέρφια και νομίζω δυο αλλού αλλά δε ξέρω.

6. Πότε ξεκίνησες το σχολείο;
Έξι χρονών ήμουν.

7. Οι γονείς σου τι γνώμη έχουν για το γεγονός ότι έρχεσαι στο σχολείο; Εσύ τι γνώμη έχεις;
Λένε ότι είναι ωραίο να μαθαίνεις γράμματα, πρέπει να διαβάσεις να μαθαίνεις μαθηματικά, την ιστορία.

8. Το γεγονός ότι δεν είναι όλα τα παιδιά τσιγγάνοι σε ενοχλεί; Γιατί;
Όχι, εμένα μ' αρέσουν όλα τα παιδιά.

9. Θα ήθελες να είσαι σε σχολείο μόνο με τσιγγάνους; Γιατί;
Όχι, δε μ' αρέσουν.

10. Τα παιδιά τι γνώμη πιστεύουν πως έχουν για σένα και τον Παναγιώτη και τον Γιώργο;

11. Σου έχουν δείξει ποτέ ότι σου φέρονται διαφορετικά, μεταχειρίζονται κάποια λέξη για σένα (παρατσούκλι);
Δε ξέρω ότι έχουν έχουν δε με νοιάζει. Πιο πολύ με το Κων/νο, το Στέργιο, το Στράτο, το Νίκο και το Παναγιώτη πάνω απ' όλα.

12. Ο δάσκαλος σου πως σου φέρεται (υπομονή, σεβασμό); Διαφορές στη συμπεριφορά έχει σε σχέση με τα άλλα παιδιά;
Ο δάσκαλος μας αγαπάει όλους αλλά πιο πολύ τον Παναγιώτη.

13..

14. Η συμπεριφορά σου μέσα και έξω απ' το σχολείο είναι ίδια; Αν αλλάζει σε τι;
Το ίδιο είναι.

15. Που οφείλεται αυτή η αλλαγή; (κανόνες σχολείου/ τυπικότητα)

16. Τώρα που πλησιάζει το καλοκαίρι και τα σχολεία θα είναι κλειστά θα κάνεις παρέα με κάποιο/α απ' τα παιδιά; Αν ναι με ποιους;
Όλοι εδώ έρχονται. Όχι με το Στέργιο, είναι 13 μεγάλο παιδί νευριάζει όχι μ' αυτόν με τους άλλους.

17. Το σχολείο θέλεις να το συνεχίσεις;
Ναι πολύ.

18. Δουλεύεις παράλληλα με το σχολείο; Αν ναι που;
Δε μ' αφήνουν. Εγώ θέλω να τους βοηθήσω το θείο μου το βοηθάω στο εμπορικό.

19. Τι δουλειά θα ήθελες να κάνεις όταν μεγαλώσεις;
Ποδοσφαιριστής.

20. Τι χρειάζεται να κάνεις για να πραγματοποιήσεις το όνειρό σου και ποιος μπορεί να σε βοηθήσει;
Να περάσω το σχολείο, να μάθω Αγγλικά, Γαλλικά γιατί αυτά χρειάζονται στην Νίκη Βόλου.

21. Οι γονείς σου συμφωνούν; Ο δάσκαλος;
Ναι πολύ.

22. Πιστεύεις πως οι συμμαθητές σου θα πρέπει να μάθουν τσιγγάνικα;
Αν ναι γιατί;
Ο Παναγιώτης μίλησε στα τσιγγάνικα, αλλά απαγορεύεται αν το μάθει ο θείος του απαγορεύεται που μας έμαθε τσιγγάνικα. Φοβούνται και νομίζουν ότι όλοι είμαστε τρελοί, χτυπάμε ανθρώπους, εγώ όμως δε χτυπάω εγώ πιο πολύ φοβάμαι τους ανθρώπους. Δεν έχουν αισθήματα αυτοί που τα λένε.

23. Σε δυσκόλεψε η ελληνική γλώσσα στα μαθήματά σου; Αν ναι σε ποια;

Και στο σπίτι πιο πολύ Ελληνικά μιλάμε όχι τόσο τσιγγάνικα. Οι τσιγγάνοι κοροϊδεύουν το Παναγιώτη. Δε πρέπει να μιλάει τσιγγάνικα, λένε είναι κουτσός, τρελός, αλλά οι άλλοι οι γύφτοι είναι πολύ κακοί μου έκλεψαν ένα DVD, ένα ποδήλατο και το στερεοφωνικό. Οι γύφτοι τα κάνουν όλα είναι κακοί κλέβουν, χτυπάνε, σπάνε τζαμαρίες.
Πουθενά.

24. Πες μου μια ευχή στα τσιγγάνικα για τους συμμαθητές σου ή κάτι άλλο και εξήγησε μου τι σημαίνει στα ελληνικά.

25. Τι γνώμη είχες για το σχολείο όταν το πρωτοξεκίνησες;

Την ίδια γνώμη, είναι όμορφα πιο καλά είναι η γυμναστική γιατί ξεκουράζεσαι κάπως, μ' αρέσει που παίζω ποδόσφαιρο με τους συμμαθητές.

1. Πως σε λένε;

Νίκο.

2. Έχεις αδέρφια;

3. Οι γονείς σου με τι ασχολούνται;

Η μαμά οικιακά και ο μπαμπάς μου μαρμαράς. Η αδερφή μου πάει Τρίτη γυμνασίου.

4. Οι γονείς σου τι γνώμη έχουν για το γεγονός ότι υπάρχουν τσιγγάνοι στη τάξη σου;

Ε... μερικές φορές το θεωρούν και καλό γιατί ας πούμε μερικοί είναι καλά παιδιά μερικά τσιγγανάκια, μερικά έχουν πρόβλημα αλλά δε πειράζει μπορούν να διορθωθούν. Ας πούμε φωνάζουν χαλάνε το παιχνίδι αυτά.

5. Εσύ τι γνώμη έχεις;

Είναι καλό που έχουμε τσιγγάνους.

6. Πως πιστεύεις πως νιώθει ο Στέργιος, ο Γιώργος, ο Βασίλης και ο Παναγιώτης που είναι με εσάς; Πιστεύεις πως θα προτιμούσαν να είναι σε τάξη με τσιγγανόπαιδα μόνο;

Ίσως και να προτιμάνε καλύτερα μόνο με τσιγγάνους για να συνηθίσουν, θα μιλούσαν τσιγγάνικα και όχι Ελληνικά.

7. Πιστεύεις ότι ο Παναγιώτης, ο Στέργιος και ο Γιώργος θα συνεχίσουν το σχολείο; Γνωρίζεις αν δουλεύουν παράλληλα με το σχολείο;

Άμα το θέλουν το πιστεύω, αλλά εγώ πιστεύω δε θέλουν ίσως ο Παναγιώτης γιατί ας πούμε θέλει αλλά είναι δύσκολο να πω δε ξέρω ο καθένας τι νιώθει.

8. Αν το συνεχίσουν με τι επάγγελμα πιστεύεις πως θα επιλέξουν να ασχοληθούν;

Ο Παναγιώτης ίσως γυναικολόγος και ο Βασίλης. Εγώ πιστεύω άμα συνεχίσουν καλά θα κάνουν σπουδαία πράγματα.

9. Ο δάσκαλος σου πως συμπεριφέρεται στον Παναγιώτη, τον Στέργιο και τον Γιώργο το ίδιο όπως στους υπόλοιπους ή όχι; Έχει μεγαλύτερη υπομονή...

Πάρα πολύ καλά ειδικά στο Παναγιώτη.

10. Πιστεύεις ότι ο Παναγιώτης, ο Στέργιος, ο Βασίλης και ο Γιώργος έχουν την ίδια συμπεριφορά μέσα και έξω από το σχολείο;
Όχι. Στο σχολείο προσπαθούν πιο πολύ να είναι καλύτεροι και τους βοηθάνε και οι δάσκαλοι ενώ έξω κάνουν ότι θέλουν, αλλά όλοι το κάνουμε αυτό.

11. Τώρα που πλησιάζει το καλοκαίρι και τα σχολεία θα είναι κλειστά θα βλέπεις τον Παναγιώτη, τον Στέργιο και τον Γιώργο κάπου έξω;
Νομίζω τον Στέργιο περνάει καμιά φορά απ' τη γειτονιά μου με το ποδήλατο. Μια φορά είχαμε παίξει μπάλα.

12. Τι θα ήθελες να γίνεις αργότερα τελειώνοντας το σχολείο;
Πρώτα πρώτα να μη βοηθάω το μπαμπά στις δουλειές μου.

13. Για ποιο λόγο το επιλέγεις;
Για το μπαμπά μου.

14. Τι χρειάζεται να κάνεις για να πραγματοποιήσεις το όνειρό σου και ποιος μπορεί να σε βοηθήσει;
Ο δάσκαλος για να γίνει καλός μαθητής.

15. Οι γονείς σου συμφωνούν; Ο δάσκαλος ενθαρρύνει;

16. Η επαφή σου με τη τσιγγάνικη γλώσσα πως σου φάνηκε;
Είναι ωραίο είναι μια άλλη γλώσσα.

17. Πιστεύεις ότι είναι χρήσιμο να γνωρίζεις τσιγγάνικα ή όχι;
Ίσως όταν μιλάμε με κάποιο τσιγγάνο τότε θα χρειαστεί.

18. Αν υποθέσουμε ότι είσαι τσιγγάνος/α θα δυσκολευόσουν να μάθεις μαθηματικά αφού δε θα γνώριζες καλά τη γλώσσα;
Η γλώσσα όχι και τόσο. Είδες κυρία μερικοί αριθμοί στα τσιγγάνικα είναι ίδιοι με τα Ελληνικά. Ίσως απ' τη γλώσσα του, η ελληνική να τους διευκολύνει.

19. Όταν διδάχτηκες αριθμούς και έννοιες δυσκολεύτηκες; Αν ναι, για ποιο λόγο;
Όχι και τόσο. Έχει μερικά ίδια.

20. Η γλώσσα αποτέλεσε εμπόδιο;
Όχι γιατί δεν ήταν και τόσο μεγάλες λέξεις ήταν μικρές.

21. Πες μου τις πέντε τσιγγάνικες λέξεις που θυμάσαι πιο έντονα απ' τις
διδασκαλίες μας
Εκ, ντουι, τριν, σταρ, παντς.

1. Πως σε λένε;
Βαγγελίτσα.

2. Έχεις αδέρφια;
Έχω, άλλα δυο. Το ένα είναι στη τρίτη.

3. Οι γονείς σου με τι ασχολούνται;
Η μητέρα μου με τίποτα κάνει τις δουλειές του σπιτιού ο πατέρας μου είναι ηλεκτρολόγος.

4. Οι γονείς σου τι γνώμη έχουν για το γεγονός ότι υπάρχουν τσιγγάνοι στη τάξη σου;
Λένε να προσέχω πολύ κυρίως αν έχουν καμία αρρώστια να μη πηγαίνω δίπλα τους.

5. Εσύ τι γνώμη έχεις;
Ε... καλή... Το χτύπημα μ' ενοχλεί γιατί πολλές φορές χτυπάνε άλλες φορές μεταξύ τους και καμιά φορά με άλλα παιδιά.

6. Πως πιστεύεις πως νιώθει ο Στέργιος, ο Γιώργος, ο Βασίλης και ο Παναγιώτης που είναι με εσάς; Πιστεύεις πως θα προτιμούσαν να είναι σε τάξη με τσιγγανόπαιδα μόνο;
Θα προτιμούσα να υπάρχει ξεχωριστό σχολείο για τους τσιγγάνους γιατί νομίζω πως εδώ με τα παιδιά αυτά που δεν είναι τσιγγανάκια θα προτιμούσαν καλύτερα να πάνε αλλού γιατί εκεί θα τα καταλαβαίνουν καλύτερα.

7. Πιστεύεις ότι ο Παναγιώτης, ο Στέργιος και ο Γιώργος θα συνεχίσουν το σχολείο; Γνωρίζεις αν δουλεύουν παράλληλα με το σχολείο;
Νομίζω ναι. Ο Στέργιος καμιά φορά με το πατέρα του πουλάει φρούτα. Για τους άλλους δε ξέρω... Για το Παναγιώτη δηλαδή δε θυμάμαι.

8. Αν το συνεχίσουν με τι επάγγελμα πιστεύεις πως θα επιλέξουν να ασχοληθούν;
Να πουλάνε διάφορα πράγματα γιατί μπορεί να μη τους παίρνουν σε δουλειές άλλες γιατί μπορεί να φοβούνται μη τους κλέψουν πράγματα γιατί έτσι κάνουν όπως έχω ακούσει.

9. Ο δάσκαλος σου πως συμπεριφέρεται στον Παναγιώτη, τον Στέργιο και τον Γιώργο το ίδιο όπως στους υπόλοιπους ή όχι; Έχει μεγαλύτερη υπομονή...

Πολύ καλά.

10. Πιστεύεις ότι ο Παναγιώτης, ο Στέργιος, ο Βασίλης και ο Γιώργος έχουν την ίδια συμπεριφορά μέσα και έξω από το σχολείο;

Όχι, στο σχολείο έχουν μια συμπεριφορά καλύτερη ενώ έξω όχι. Έξω ας πούμε μαλώνουν μεταξύ τους και μόνο τσιγγάνοι κάνουν παρέα όχι με άλλα παιδιά απ' το Βόλο.

11. Τώρα που πλησιάζει το καλοκαίρι και τα σχολεία θα είναι κλειστά θα βλέπεις τον Παναγιώτη, τον Στέργιο και τον Γιώργο κάπου έξω;

Εκεί κοντά γίνεται η λαϊκή και τους βλέπω αλλά φεύγω συνέχεια το καλοκαίρι και δε θέλω.

12. Τι θα ήθελες να γίνεις αργότερα τελειώνοντας το σχολείο;

Νηπιαγωγός.

13. Για ποιο λόγο το επιλέγεις;

Μ' αρέσουν πολύ τα παιδιά και τ' αγαπάω.

14. Τι χρειάζεται να κάνεις για να πραγματοποιήσεις το όνειρό σου και ποιος μπορεί να σε βοηθήσει;

Να διαβάζω πολύ.

15. Οι γονείς σου συμφωνούν; Ο δάσκαλος ενθαρρύνει;

Ναι αλλά μπορεί και να αλλάξω γνώμη.

16. Η επαφή σου με τη τσιγγάνικη γλώσσα πως σου φάνηκε;

Καλή.

17. Πιστεύεις ότι είναι χρήσιμο να γνωρίζεις τσιγγάνικα ή όχι;

Μερικές φορές ναι. Ας πούμε αν συναντήσω έναν τσιγγάνο που ξέρει μόνο τσιγγάνικα και θέλει να μου πουλήσει κάτι πρέπει να ξέρω.

18. Αν υποθέσουμε ότι είσαι τσιγγάνος/α θα δυσκολευόσουν να μάθεις μαθηματικά αφού δε θα γνώριζες καλά τη γλώσσα;

Ναι. Λίγο ναι. Τα λέμε κιόλας πριν λύσουμε ένα πρόβλημα.

19. Όταν διδάχτηκες αριθμούς και έννοιες δυσκολεύτηκες; Αν ναι, για ποιο λόγο;

Όχι ήταν εύκολα περίπου σα τα Ελληνικά.

20. Η γλώσσα αποτέλεσε εμπόδιο;

Όχι.

21. Πες μου τις πέντε τσιγγάνικες λέξεις που θυμάσαι πιο έντονα απ' τις
διδασκαλίες μας

Σιοβ, ντουι, εκ, σταφ και τριν.

1. Πως σε λένε;

Με λένε Γεωργία.

2. Έχεις αδέρφια;

Ναι έχω ένα πολύ μεγαλύτερο πάει Β΄ Γυμνασίου, είναι αγόρι.

3. Οι γονείς σου με τι ασχολούνται;

Ο πατέρας μου δουλεύει σε μια βιομηχανία και η μητέρα μου σπίτι και καθαρίζει και άλλα σπίτια.

4. Οι γονείς σου τι γνώμη έχουν για το γεγονός ότι υπάρχουν τσιγγάνοι στη τάξη σου;

Πιο πολύ ευχαριστιούνται γιατί μερικοί τσιγγάνοι δε πάνε σχολείο ενώ τώρα αυτά τα παιδιά που έρχονται σχολείο λένε ότι θα μεγαλώσουν και θα γίνουν μεγάλοι δάσκαλοι, τέτοια...

5. Εσύ τι γνώμη έχεις;

Είναι καλό που έρχονται σχολείο την ίδια γνώμη έχω.

6. Πως πιστεύεις πως νιώθει ο Στέργιος, ο Γιώργος, ο Βασίλης και ο Παναγιώτης που είναι με εσάς; Πιστεύεις πως θα προτιμούσαν να είναι σε τάξη με τσιγγανόπαιδα μόνο;

Όταν κάθονται μαζί μας τους βοηθάμε ενώ αλλιώς δε θα μάθαιναν Ελληνικά αν ήταν μόνο τσιγγανάκια.

7. Πιστεύεις ότι ο Παναγιώτης, ο Στέργιος και ο Γιώργος θα συνεχίσουν το σχολείο; Γνωρίζεις αν δουλεύουν παράλληλα με το σχολείο;

Αν συνεχίσουν έτσι ναι. Γιατί είναι πολύ καλοί και αν το συνεχίσουν θα είναι καλά. με τους πατεράδες τους πουλάνε και καμιά φορά λείπουν κι αυτό δεν είναι καλό αλλά κάνουν δουλειά.

8. Αν το συνεχίσουν με τι επάγγελμα πιστεύεις πως θα επιλέξουν να ασχοληθούν;

Αν γίνουν άξια παιδιά μπορεί να πάνε δάσκαλοι, δικηγόροι, τέτοια πράγματα.

9. Ο δάσκαλος σου πως συμπεριφέρεται στον Παναγιώτη, τον Στέργιο και τον Γιώργο το ίδιο όπως στους υπόλοιπους ή όχι; Έχει μεγαλύτερη υπομονή...

Ίδιος σε όλους.

10. Πιστεύεις ότι ο Παναγιώτης, ο Στέργιος, ο Βασίλης και ο Γιώργος έχουν την ίδια συμπεριφορά μέσα και έξω από το σχολείο;

Λένε κουβέντες έξω από 'δω, απ' ότι έχω ακούσει.

11. Τώρα που πλησιάζει το καλοκαίρι και τα σχολεία θα είναι κλειστά θα βλέπεις τον Παναγιώτη, τον Στέργιο και τον Γιώργο κάπου έξω;

Αν περνούν απ' τη γειτονιά μου ναι.

12. Τι θα ήθελες να γίνεις αργότερα τελειώνοντας το σχολείο;

Δασκάλα.

13. Για ποιο λόγο το επιλέγεις;

Γιατί μ' αρέσει να μαθαίνω στα παιδιά, μ' αρέσουν και τα παιδιά.

14. Τι χρειάζεται να κάνεις για να πραγματοποιήσεις το όνειρό σου και ποιος μπορεί να σε βοηθήσει;

Πιο πολύ η μελέτη να διαβάζω, μετά ο πατέρας μου θα με στείλει να σπουδάσω και μετά άλλοι.

15. Οι γονείς σου συμφωνούν; Ο δάσκαλος ενθαρρύνει;

Ναι, συμφωνούν τους αρέσει.

16. Η επαφή σου με τη τσιγγάνικη γλώσσα πως σου φάνηκε;

Πολύ ωραία, γιατί μάθαμε κι εμείς.

17. Πιστεύεις ότι είναι χρήσιμο να γνωρίζεις τσιγγάνικα ή όχι;

Μπορεί. Αν πάμε κάπου και μιλάνε τσιγγάνικα ή έχουμε φίλους αλλά μπορούμε έτσι να λέμε και λέξεις είναι καλές οι γνώσεις.

18. Αν υποθέσουμε ότι είσαι τσιγγάνος/α θα δυσκολευόσουν να μάθεις μαθηματικά αφού δε θα γνώριζες καλά τη γλώσσα;

Ναι γιατί δεν είναι απ' την ίδια χώρα και είναι δύσκολο. Όμως εάν ήμουν σ' αυτή τη χώρα και διαβάζω θα τα ήξερα καλύτερα κι απ' τους άλλους.

19. Όταν διδάχτηκες αριθμούς και έννοιες δυσκολεύτηκες; Αν ναι, για ποιο λόγο;

Λίγο ναι γιατί είναι η αρχή και δε τα ξέραμε.

20. Η γλώσσα αποτέλεσε εμπόδιο;

Ε... ναι έτσι όπως τα λέγανε.

21. Πες μου τις πέντε τσιγγάνικες λέξεις που θυμάσαι πιο έντονα απ' τις
διδασκαλίες μας

Εκ, ντουι, τριν, σταρμ παντς.

1. Πως σε λένε;
Βασούλα.

2. Έχεις αδέρφια;
Έχω δυο μικρότερα κορίτσια.

3. Οι γονείς σου με τι ασχολούνται;
Ο μπαμπάς μου βάζει καλοριφέρ και η μαμά μου δε δουλεύει.

4. Οι γονείς σου τι γνώμη έχουν για το γεγονός ότι υπάρχουν τσιγγάνοι στη τάξη σου;
Όχι δε τους αρέσει γιατί δε τους έχουν γνωρίσει και δε τους αγαπάνε γι' αυτό.

5. Εσύ τι γνώμη έχεις;
Όχι, γιατί δε μ' αρέσουν οι τσιγγάνοι γιατί χτυπάνε, βρίζουν.

6. Πως πιστεύεις πως νιώθει ο Στέργιος, ο Γιώργος, ο Βασίλης και ο Παναγιώτης που είναι με εσάς; Πιστεύεις πως θα προτιμούσαν να είναι σε τάξη με τσιγγανόπαιδα μόνο;
Τους αρέσει εδώ μ' εμάς γιατί έχουν γίνει φίλοι μ' εμάς.

7. Πιστεύεις ότι ο Παναγιώτης, ο Στέργιος και ο Γιώργος θα συνεχίσουν το σχολείο; Γνωρίζεις αν δουλεύουν παράλληλα με το σχολείο;
Ναι, δε ξέρω αν δουλεύουν αλλού.

8. Αν το συνεχίσουν με τι επάγγελμα πιστεύεις πως θα επιλέξουν να ασχοληθούν;
Να φτιάχνουν σπίτια, οικοδομικά τέτοια τους αρέσουν.

9. Ο δάσκαλος σου πως συμπεριφέρεται στον Παναγιώτη, τον Στέργιο και τον Γιώργο το ίδιο όπως στους υπόλοιπους ή όχι; Έχει μεγαλύτερη υπομονή...
Πολύ καλά σε όλους.

10. Πιστεύεις ότι ο Παναγιώτης, ο Στέργιος, ο Βασίλης και ο Γιώργος έχουν την ίδια συμπεριφορά μέσα και έξω από το σχολείο;

Καλά φέρονται μέσα. Έξω από το σχολείο όχι. Βρίζονται, χτυπιούνται ο ένας πετάει τον άλλο κάτω.

11. Τώρα που πλησιάζει το καλοκαίρι και τα σχολεία θα είναι κλειστά θα βλέπεις τον Παναγιώτη, τον Στέργιο και τον Γιώργο κάπου έξω; Τον Παναγιώτη τον βλέπω.

12. Τι θα ήθελες να γίνεις αργότερα τελειώνοντας το σχολείο; Δε ξέρω.

13. Για ποιο λόγο το επιλέγεις; Θα διαλέξω με τη βοήθεια της αδερφής μου, του δασκάλου.

14. Τι χρειάζεται να κάνεις για να πραγματοποιήσεις το όνειρό σου και ποιος μπορεί να σε βοηθήσει;

15. Οι γονείς σου συμφωνούν; Ο δάσκαλος ενθαρρύνει;

16. Η επαφή σου με τη τσιγγάνικη γλώσσα πως σου φάνηκε; Όχι δε μ' αρέσουν.

17. Πιστεύεις ότι είναι χρήσιμο να γνωρίζεις τσιγγάνικα ή όχι; Δε μας χρειάζονται αυτά είναι μόνο για τους τσιγγάνους όχι για μας.

18. Αν υποθέσουμε ότι είσαι τσιγγάνος/α θα δυσκολευόσουν να μάθεις μαθηματικά αφού δε θα γνώριζες καλά τη γλώσσα; Ναι γιατί θα ήταν δύσκολα να μιλήσω για αριθμούς.

19. Όταν διδάχτηκες αριθμούς και έννοιες δυσκολεύτηκες; Αν ναι, για ποιο λόγο; Εγώ δυσκολεύτηκε πολύ.

20. Η γλώσσα αποτέλεσε εμπόδιο; Ναι γιατί δεν ήξερα καθόλου τσιγγάνικα.

21. Πες μου τις πέντε τσιγγάνικες λέξεις που θυμάσαι πιο έντονα απ' τις διδασκαλίες μας
Ντουι, σταρ, τριν, εκ, ντουι.

1. Πως σε λένε;
Olsi, είμαι απ' την Αλβανία.
2. Έχεις αδέρφια;
Έχω άλλα δυο αδέρφια. Ένας μεγαλύτερος αδερφός και μια μικρότερη.
3. Οι γονείς σου με τι ασχολούνται;
Ο πατέρας μου είναι οικοδόμος και η μητέρα μου οικιακή βοηθός. Στην Αλβανία ο πατέρας μου ασχολούνταν με τη γεωργία.
4. Οι γονείς σου τι γνώμη έχουν για το γεγονός ότι υπάρχουν τσιγγάνοι στη τάξη σου;
Κανονικά.
5. Εσύ τι γνώμη έχεις;
6. Πως πιστεύεις πως νιώθει ο Στέργιος, ο Γιώργος, ο Βασίλης και ο Παναγιώτης που είναι με εσάς; Πιστεύεις πως θα προτιμούσαν να είναι σε τάξη με τσιγγανόπαιδα μόνο;
Δεν είχαν καμία αντίρρηση. Πρέπει να μάθουμε γράμματα. Όχι, όχι πρέπει μάθουν γράμματα κι αυτά. δε ξέρω όπως είναι τώρα νομίζω είναι καλύτερα. Αν υπήρχαν κι άλλα παιδιά καλύτερα θα ήταν.
7. Πιστεύεις ότι ο Παναγιώτης, ο Στέργιος και ο Γιώργος θα συνεχίσουν το σχολείο; Γνωρίζεις αν δουλεύουν παράλληλα με το σχολείο;
Ναι.
8. Αν το συνεχίσουν με τι επάγγελμα πιστεύεις πως θα επιλέξουν να ασχοληθούν;
Ότι επιλέξουν.
9. Ο δάσκαλος σου πως συμπεριφέρεται στον Παναγιώτη, τον Στέργιο και τον Γιώργο το ίδιο όπως στους υπόλοιπους ή όχι; Έχει μεγαλύτερη υπομονή...
Το ίδιο σε όλους.

Τι προγράμματα γνωρίζετε; Και τι έχετε να πείτε γι' αυτά;

Εγώ γνωρίζω ότι το πρόγραμμα των Ιωαννίνων ότι ο πρώτος στόχος επιτεύχθηκε σίγουρα, για τα υπόλοιπα είχε γίνει μία φιλότιμη προσπάθεια για παραγωγή διδακτικού υλικού αλλά δεν ευδοκίμησε τελικά. Κι αυτός ήταν ένας λόγος όταν προέκυψε ο διαχειριστικός έλεγχος διαπιστώθηκε ότι το διδακτικό υλικό δεν είχε παραχθεί δεν είχαν γίνει παρατυπίες και για το λόγο αυτό αποφασίστηκε ο τερματισμός του προγράμματος. Όσον αφορά το επιμορφωτικό υλικό είχαν βρει κάποια στοιχεία αλλά κυρίως από τη δράση της Γενικής Γραμματείας Λαϊκής Επιμόρφωσης και όχι όσον αφορά το πρόγραμμα του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Για την διγλωσσία βασίστηκαν κυρίως σε άλλες πηγές από έναν οργανισμό που εδρεύει στην Αθήνα και αφορούσε την εκπαίδευση όλων των γλωσσικών μειονοτήτων στην Ελλάδα, τσιγγάνοπαιδες, παλιννοστούντες, ομογενείς.

Στα πλαίσια της Λ.Ε. είχα εργαστεί για 5 χρόνια κρατώντας την απογευματινή ζώνη του σχολείου. Υπήρχαν παιδιά που είτε παρακολουθούσαν το τυπικό πρόγραμμα του σχολείου αλλά κυρίως ήταν παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας που είχαν διακόψει τη φοίτηση κι αυτό εμένα με βοήθησε η παρέμβαση που είχα πέρα από το χώρο του σχολείου μέσα στην ίδια την κοινότητα. Αυτό ήταν το ουσιαστικό και μπόρεσα και κράτησα ένα σταθερό αριθμό μαθητών με τακτική φοίτηση και τη δυνατότητα βέβαια παρέμβασης και στα υπόλοιπα παιδιά. Δεν ήταν τυχαίο ότι αυξήθηκε ο αριθμός. Ενώ ξεκινήσαμε με ένα σύνολο 7-8 μαθητών στο τέλος της πενταετίας υπήρξε η ανάγκη να δημιουργηθούν τρία τέτοια τμήματα. Πράγμα που δείχνει ότι το λειτούργημα έχει επιτυχία. Το βασικότερο ήταν ότι λειτούργησε αυτή η παρέμβαση σε επίπεδο κοινότητας και παράλληλα η προσωπική ενασχόληση και με άλλους τρόπους προσέγγισης μέσα στην τάξη. Δε μείναμε δηλαδή στο στερεότυπο ότι πρέπει να προσπαθήσουμε να κάνουμε ένα στιγνό αλφαριθμητισμό των παιδιών αυτών μέσω των διδακτικών βιβλίων.

Ερωτ.: υπάρχει δηλαδή κάποια καλή πρακτική από τα όσα έχετε βιώσει;

Εκείνη την περίοδο με είχε βοηθήσει πολύ η φοίτησή μου στο τμήμα νηπιαγωγών. Είχα τελειώσει δάσκαλος και συνεργαζόμουν με τη συγκεκριμένη ομάδα. Άρα λοιπόν όλη αυτή η παιγνιώδης διάθεση από ορισμένα μαθήματα του τμήματος των νηπιαγωγών με θωράκισε για να πλησιάσω και με έναν άλλο τρόπο τους μαθητές μέσα στην τάξη. Δε μείναμε δηλαδή σε μία διδασκαλία μετωπική, ο δάσκαλος στην έδρα και οι μαθητές από κάτω να αντιγράφουν μηχανικά κάποια πράγματα τα οποία δε καταλάβαιναν. Βγήκαμε και έξω στον χώρο της κοινότητας οι μαθητές 'γίναν ξεναγοί μας μέσα στο χώρο της κοινότητας ανέδειξαν προσωπικά τους στοιχεία, στοιχεία από ήθη και έθιμα της περιοχής αυτά καταγράφονταν και 'γίναν κάποια στιγμή δημοσιεύσεις στο Παιδικό Φύλλο ή ανακοινώσεις προσωπικές μου σε κάποια συνέδρια με αποτέλεσμα τα παιδιά αυτά να έρχονται στο σχολείο με μια διάθεση να παίξουν και μέσα από αυτό το παιχνίδι το πνευματικό να γίνουν κάτοχοι της γνώσης.

Ερωτ.: Το '84 – 85 ξεκίνησε τυπικά, ήταν κάτι ουσιαστικό ή έμεινε σαν απλή προσπάθεια;

Η πρώτη προσπάθεια ήταν αλλά, πιστεύω ότι έγινε πολύ καλή δουλειά, αλλά το πρόβλημα που υπάρχει γενικά με την εκπαιδευτική πολιτική είναι ότι διακρίνεται από μια αποτελεσματικότητα. Και κάθε φορά που υπάρχουν εκπαιδευτικές αλλαγές δεν αξιοποιούν τις προηγούμενες με αποτέλεσμα να υπάρχει κάποια καλή δουλειά, ένα καλό υλικό κι αυτό σε μια νέα κατάσταση να μην αξιοποιείται με αποτέλεσμα να ξεκινάμε πάλι από την αρχή. Αυτό ήταν και το πρόβλημα που αντιμετώπισε και το πρόγραμμα των Ιωαννίνων που ξεκίνησε κάτι από την αρχή χωρίς να αξιοποιήσει τις προηγούμενες καταστάσεις, χάνοντας μ' αυτό τον τρόπο πολύτιμο χρόνο, χάνοντας την αξιοπιστία του, τους συναδέλφους που δουλεύουν στα σχολεία γιατί έβλεπαν ότι γινόταν ξανά μια από τα ίδια. Φτάνοντας μέχρι σήμερα που λίγα πράγματα έχουν διαφοροποιηθεί στη κοινότητα στο Αλιβέρι.

Ερωτ.: Κάποια κακή εμπειρία υπήρχε στην όλη εμπειρία σας με τους τσιγγάνους;

Τα περισσότερα που μπορώ να θυμηθώ είναι θετικά πράγματα γιατί κατά κάποιο τρόπο δέθηκα με τη κοινότητα και χωρίς να φανεί εγωιστικό η συγγένεια που απέκτησα με κάποιους ανθρώπους βαφτίζοντας δυο παιδιά πάνω στη κοινότητα αυτό μ' έφερε πιο κοντά τους. Τους έκανε {η εξ αγχιστείας συγγένεια μέσω της βάφτισης των παιδιών} να με εμπιστευτούν περισσότερο. Τώρα κάποια δυσάρεστα γεγονότα υπήρχαν. Κάποια στιγμή είχε γίνει ένα δυστύχημα μ' ένα μαθητή της πρώτης δημοτικού ο οποίος βγήκε από το χώρο του σχολείου εκμεταλλευόμενος κάποιες κακοτεχνίες και παρασύρθηκε από ένα αυτοκίνητο, εκείνη την ημέρα είχε γίνει ένας λαϊκός ξεσηκωμός από την κοινότητα των τσιγγάνων η οποίοι έβλεπαν ότι παρά τις πιέσεις τους η πολιτεία δεν έκανε κάτι για να αλλάξει τη κατάσταση. Εκείνη την ημέρα πραγματικά σώθηκε χάρη στη σχέση που είχα με τους περισσότερους ανθρώπους από 'κει...Εκεί λειτουργούν σα φάρα ξέρεις ενώνονται και θέλαν να τιμωρήσουν κάποιον όχι τον ίδιο το δάσκαλο αλλά στο πρόσωπό του {να τιμωρήσουν} την ίδια την κοινωνία που αδιαφορεί για τα προβλήματα και τις συνθήκες ζωής τους.

Αυτό ήταν και το πιο δυσάρεστο ότι χάθηκε μια ανθρώπινη ζωή και μέχρι σήμερα εννιά χρόνια μετά δεν έγιναν κάποια ουσιαστικά πράγματα.

Ερωτ.: Για το μέλλον, εφόσον το πρόγραμμα των Ιωαννίνων σταμάτησε, τι πιστεύετε πως θα πρέπει να γίνει;

Πιστεύω πως θα πρέπει η πολιτεία να αγκαλιάσει αυτά τα σχολεία όπου υπάρχουν τσιγγάνοι και όχι να δημιουργήσει κλειστά σχολεία αποκλειστικά για τσιγγάνους, πράγμα που γίνεται αυτή τη στιγμή στις Σοφάδες Καρδίτσας και να υπάρχει μια ανανέωση του εκπαιδευτικού προσωπικού. Δε μπορώ να παραβλέψω ότι υπάρχουν φιλότιμοι συνάδελφοι που έχουν προσφέρει έργα αλλά θα πρέπει να γίνει κάτι πιο επαγγελματικό.

Χρειάζονται ειδικευμένοι δάσκαλοι, γνώστες της κατάστασης για να βοηθήσουν την κοινότητα να ξεφύγει από την οικονομική κατάσταση που ζει.

Ερωτ.: Η αύξηση των οικονομικών αποδοχών του εκπαιδευτικού θα αποτελέσει κίνητρο για κάτι καλύτερο;

Θα βοηθήσει μόνο αν υπάρχουν κάποιοι συναδέλφοι που έχουν προσόντα. Η αλλιώς θα έχουμε μια μαζική προσέλευση συναδέλφων μόνο και μόνο για να πάρουν το επίδομα χωρίς να έχουν τις ειδικές γνώσεις. Άρα το πρώτο είναι: συγκεκριμένη επιλογή συναδέλφων που θα πάνε να δουλέψουν, διαρκής επιμόρφωση γιατί οι καταστάσεις αλλάζουν, γνώση της κατάστασης σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες που οι τσιγγάνοι έχουν τα ίδια δικαιώματα με τον υπόλοιπο κόσμο, έχουν μια μεγαλύτερη κινητικότητα στον εκπαιδευτικό χώρο και δεν περιορίζονται σε ορισμένες τάξεις. Έτσι πιστεύω ότι θα υπάρξει μια βελτίωση της κατάστασης. Απλά μόνο το επίδομα θα είναι μια φενάκη.

Ερωτ.: Εμφανής Ρατσισμός υπάρχει απ' την πλευρά των τσιγγάνων προς τους μη τσιγγάνους;

Είναι μοιραίο, είναι μια κλειστή ομάδα που όταν αντιμετωπίζεται με τέτοιο τρόπο από τους υπόλοιπους είναι μοιραίο να αναπτύσσει μηχανισμούς άμυνας, έτσι ώστε να διατηρήσει την αυτοεκτίμησή της. Σίγουρα έχουν στερεότυπα για τους «μπαλαμό», που θεωρούμαστε γι' αυτούς.

ΑΠΟΜΑΓΝΗΤΟΦΩΝΗΣΗ

- κα. Α Με το πρόβλημα των Ιωαννίνων δηλαδή που συμμετείχα ήταν καλά. οι τσιγγάνοι δεν τέθηκε απ' την αρχή {από τη Γ.Γ.Λ.Ε} ο στόχος να μάθουν να πηγαίνουν σχολείο απλώς τους αφήσαμε στο περιθώριο και τους δώσαμε κάποια μορφή εκπαίδευσης και διαγωνίζαμε ακόμη περισσότερο την κατάσταση αποχής από το σχολείο. Η ποιότητα εκεί πέρα ήταν μέτρια προς κακή.
- κ. Νίκος Για τους ενήλικους μιλάς τώρα; Αυτά που έκαναν εκεί;
- κα. Α Οι μεγάλοι κάτι μάθανε τα παιδιά τίποτα. Και οι μεγάλοι πολύ λίγοι δηλαδή τα χρήματα που δαπανήθηκαν και όλη αυτή η φασαρία που έγινε δεν απέδωσε αυτά που έπρεπε να αποδώσει. Αυτό είναι σίγουρο και απλώς πολύ μεγάλο σφάλμα που έδωσαν στη Γ.Γ.Λ.Ε. την εκπαίδευση έπρεπε σε σχολείο, σε φορείς που είναι αρμόδιοι γιατί πρέπει να φέρεις τους τσιγγάνους στο σχολείο για να μάθουν ν' αγαπούν το σχολείο και να φέρνουν τα παιδιά τους στο σχολείο.
- κ. Νίκος Μα η Γ.Γ.Λ.Ε. ασχολήθηκε με τους μεγάλους.
- κα. Α Όλη την εκπαίδευση των τσιγγάνων.
- κ. Νίκος Και των μικρών;
- κα. Α Ναι, δεν πήραν τα παιδιά να τα πάνε στο σχολείο αλλά κοίτα τι 'κάναν: Που υπήρχε μαχαλάς στήσαν η Γ.Γ.Λ.Ε. εκεί κάτι τμήματα που πήγαιναν κάποιες φορές τη βδομάδα και κάναν γραφή και ανάγνωση κι αυτό τους έκανε να απέχουν ακόμη πιο πολύ απ' το σχολείο. Κι εμείς πολλές φορές δεν είχαμε το πρόβλημα με τη διαρροή εδώ στο σχολείο; Γιατί μόλις άρχιζαν να λειτουργούν η Ν.Ε.Λ.Ε. εκεί τα παιδιά 'φεύγαν από 'δω και πήγαιναν εκεί. Γιατί; Γιατί εκεί θα πάνε 2 – 3 φορές τη βδομάδα και εκεί είναι στο χαβαλέ ενώ το σχολείο έχει μια σειρά, μια τάξη, πίεση διαφορετική. Αυτό είναι αρνητικό. Βασικά 'κάναν μεγάλο λάθος και αυτό τους κράτησε στο περιθώριο. Γιατί το να τους κάνεις, να τους παρέχεις μια υποτυπώδη, ξεχωριστή μορφή εκπαίδευσης είναι σα να τους κρατάς τελείως στο περιθώριο.
- Ερ. Το πρόγραμμα των Ιωαννίνων στο οποίο συμμετείχατε είχε τους εξής

τέσσερις στόχους:

α) Συγκρότηση μιας στέρεης γνωστικής υποδομής σχετικά με την κοινότητα των τσιγγάνων στην Ελλάδα.

β) Αξιολόγηση του διδακτικού υλικού για την εκπαίδευση των τσιγγανόπαιδων που έχει εκπονηθεί στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.

γ) Παραγωγή επιμορφωτικού υλικού και συγκρότηση ενός πυρήνα επιμορφωτών οι οποίοι θα πραγματοποιήσουν επιμορφωτικά σεμινάρια σε εκπαιδευτικούς.

δ) Μελέτη της διγλωσσίας των τσιγγανόπαιδων και παραγωγή ειδικού γλωσσικού υλικού για τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας.

Από την εμπειρία σας αυτή οι στόχοι τέθηκαν σε εφαρμογή;

κα. Α Σα συνεργάτης έχω να πω ότι ξεκίνησε καλά γιατί δεν ήξεραν τι θα αντιμετώπιζαν. Το πρόγραμμα τα τρία πρώτα χρόνια ψαχνόταν και αναγκαστικά θα ψαχνόταν γιατί δε διέθετε την εμπειρία, δεν ήξερε τι πρόβλημα θα αντιμετωπίσει. Δηλαδή μετά άρχισε να δουλεύει καλά.

Απ' όλες τις προσπάθειες αυτό απέδωσε από τη στιγμή που εντάχθηκαν, αυτό το πρόγραμμα μπήκε στο σχολείο, δε σταμάτησε σε πανεπιστημιακό επίπεδο, τα τρία πρώτα χρόνια ήταν έτσι, από τότε που ενέπλεξε σχολικές μονάδες, εκπαιδευτικούς μέσα σ' αυτή τη πράξη κι έκανε δράσεις μέσα στο σχολείο... Τώρα αυτή τη περίοδο ήταν η περίοδος ωριμότητάς του θα μπορούσε να κάνει φανταστικά πράγματα για την εκπαίδευση και τώρα τελείωσε!

κ. Νίκος Από τη στιγμή που εντάχθηκαν σταμάτησε...

κα. Α Όταν εντάχθηκε μέσα στο σχολείο και κινητοποίησε εκπαιδευτικούς αυτό είναι... Στη περίοδο που μπορούσε να γίνει πραγματικά το έργο σταμάτησε... Όταν απέκτησες την ωριμότητα, τη γνώση όλα αυτά για να το βγάλεις...

κ. Νίκος Και τα βιβλία που είχανε βγάλει αυτά που σου είχα δε λειτούργησαν καθόλου.

κα. Α Όχι δε λειτούργησαν, ήταν απαράδεκτα για πέταμα εγώ το είπα, γιατί δεν άγγιζαν καθόλου τις ανάγκες και τη πραγματικότητα. Ήταν κάτι βιβλιαράκια μέτρια, δηλαδή τώρα είναι σα να βγάζεις εσύ ένα εγχειρίδιο πώς να κάνεις εγχειρήσεις, είσαι ειδικός; Δεν είσαι... Ήταν του

πεταματού, τζάμπα υλικό. Το υλικό του σχολείου κάλυπτε τους τσιγγανόπαιδες. Τι γλώσσα; Το βιβλίο της γλώσσας θα χρησιμοποιούσες αφού θέλεις να τα εντάξεις στο σύστημα βγάζεις κάτι άλλο; Και υπάρχουν και στο εμπόριο δηλαδή βιβλία που απλώς χρειαζότανε να υπάρχει αυτό το υλικό με τη πληθώρα που κυκλοφορεί στο εμπόριο πρέπει να έχεις τις φωτογραφίες, άλλες παροχές, να έχεις τον υπολογιστή σου, να μπορείς να αναπαράγεις υλικό για τα παιδιά. Του πεταματού τελείως.

- Ερ. Στο μέλλον τι πιστεύετε ότι θα γίνει αλλά και τι θα θέλατε να γίνει;
- κα. Α Το πρόγραμμα σταμάτησε κι αμέσως φάνηκε η πτώση στη φοίτηση των παιδιών γιατί δεν υπήρχε το κίνητρο και η κινητοποίηση.
- κ. Νίκος Δηλαδή όταν λες αυτό εννοείς ότι μειώθηκαν οι τσιγγανόπαιδες στο σχολείο αφού σταμάτησε το πρόγραμμα;
- κα. Α Κοίτα εσύ που τα μάζευες τα παιδάκια το απόγευμα στην ενισχυτική τώρα το κίνητρο έφυγε.
- κ. Νίκος Ναι αυτό ήταν το μόνο σημαντικό.
- κα. Α Έπεσε ο αριθμός δηλαδή κι εγώ δε πήγα να ξαναφωνάξω πουθενά γιατί λέω μήπως δουν ότι αυτό είχε επίπτωση. Γιατί σου λέει θεωρούν ότι ωρίμασαν οι τσιγγάνοι αλλά έλα που δεν είναι έτσι. Δε πάω να στο μαχαλά για να φανεί η πτώση των παιδιών.
- κ. Νίκος Εγώ πιστεύω ότι θα ξεκινήσει πάλι το πρόγραμμα αυτό και μάλιστα θα ξεκινήσει με νέες όχι ξανά από την αρχή αλλά από 'κει που σταμάτησε. Ξέρουμε ποια όπι χρειαζόμαστε την ενισχυτική στο σχολείο. Ελπίζω να ξαναγίνει και μάλιστα από 'κει που σταματήσαμε όχι πάλι απ' την αρχή.
- κα. Α Αν το πάρει άλλος, άλλο πανεπιστήμιο για να πάρουν τα φράγκα δε γίνεται τίποτα. Το μόνο καλό που έγινε ήταν η ενισχυτική. Όταν λέγαν θεωρίες απ' τα πανεπιστήμια δε γινόταν τίποτα.
- κα. Χ Γενικά και το πρόγραμμα δεν έκανε κάτι παραπάνω από αυτό που κάνουμε κι εμείς εδώ στο σχολείο. Μπορεί σ' άλλα σχολεία να τα κάνουν μπορεί και όχι.
- κα. Α Μάζεψε τα παιδάκια. Οι άλλοι συνεργάτες τα έτρεχαν για εμβόλια, πολλά έκαναν.
- κα. Χ Εγώ ξέρω πως από διευθυντές άλλων σχολείων που μίλησα πως ήταν

αρνητικά στο πρόγραμμα {των τσιγγάνων}

Δεν ξέρω γιατί. Είχαν τις αντιρρήσεις τους.

- Ερ. Τι αντιρρήσεις ως προς τι διαφωνούσαν σ' ένα θετικό βήμα ένταξης;
- κα. Α Δεν ήθελαν τα παιδιά στο σχολείο. Έλεγαν οι εκπαιδευτικοί εμείς τα τραβάμε με το ζόρι και τα πανεπιστήμια θα παίρνουν τα φράγκα. Εμείς θα μαθαίναμε γράμματα στα παιδιά και χωρίς φράγκα;
- κα. Χ Δεν ξέρω.
- κ. Νίκος Ίσως έβλεπαν ότι δε βοηθιέται το σχολείο τους από τι πρόγραμμα και γι' αυτό.
- κα. Α Όχι δε κατάλαβες έλεγαν θα έρχεται η κοπελίτσα απ' έξω και θα παίρνει φράγκα κι εγώ θα μαθαίνω γράμματα στα παιδιά; Καλέ το έθεσαν έτσι επί τάπητος.
- κα. Χ Εγώ ξέρω ότι και νέοι διευθυντές που ήταν σε σχολεία κι έκαναν πολλή δουλειά να το έβλεπαν έτσι. Δε νομίζω ότι ήταν θέμα χρημάτων ήταν ότι μπλέκονταν στα πόδια τους επενέβαιναν στη δουλειά τους πολλές φορές κι αυτά... Δε ξέρω. Εγώ επικοινωνούσα με διευθυντές που είχαν μεγάλες αντιρρήσεις. Έδιναν υποσχέσεις ότι είστε κέντρο στήριξης και θα σας δώσουμε δώρο μια βιβλιοθήκη. Ε τώρα αυτά... Την οποία ούτε καν την πήρανε. Δεν είχαν τεχνογνωσία αυτοί στο πρόγραμμα δεν ήξεραν τίποτα. Τι είναι το κέντρο στήριξης, τι ακριβώς θα κάνει δε ν ξέρανε.
- κα. Α Αλλά μιλάμε εκατομμύρια δώσανε και τίποτα δεν κάνανε.
- κα. Χ Το προπαρασκευαστικό τμήμα εμείς το διατηρήσαμε ενώ άλλα σχολεία όχι. Εμείς το στηρίζουμε, μας βολεύει και μας βοηθάει. Θεωρούμε ότι μας βοηθάει η προπαρασκευαστική τάξη.
- κα. Α Σε άλλα σχολεία άλλος διευθυντής δεν το κάνει γιατί σου λέει εγώ δεν έχω τους γύφτους στο σχολείο μου. Δεν είναι θεσμοθετημένο κι έτσι το αφήνει στη βούληση τη δική σου.
- Όσο για τους στόχους ο πρώτος και ο δεύτερος τίποτα δεν το αξιολόγησαν και το τρίτο έγινε με τα σεμινάρια.
- κα. Χ Έλα τώρα στην ευαισθητοποίηση σταμάτησε η επιμόρφωση στη πράξη τι έγινε;
- κα. Α Μα συμφωνούμε.
- κα. Χ Εγώ πήγα σε πέντε σεμινάρια και άκουσα τα ίδια πράγματα. Γιατί εγώ

που πήγα στο πρώτο ν' ακούσω τα ίδια και στα επόμενα;

Όλα στο ίδιο στυλ είναι ευαισθητοποίηση και στη κοινωνικοποίηση των παιδιών.

κα. Α Η πρακτική είναι ότι πρέπει να στηρίζουν τα σχολεία, να γίνουν κάποια σχολεία που να δέχονται τα τσιγγανόπαιδα και δίνουν κίνητρα στους εκπαιδευτικούς γιατί κακά τα ψέματα οι διευθυντές αντιδρούν γιατί όταν δεν παίρνουν επίδομα όπως αυτοί στα ειδικά σχολεία αν τους πουν πάρε 60.000 παραπάνω θα σου πω εγώ αν δε βγουν να τα κυνηγάνε για να έρθουν τα τσιγγανάκια στο σχολείο. Τα πάντα είναι κίνητρο και στα σχολεία και στους εκπαιδευτικούς.

κα. Χ Και κάτι άλλο συμβαίνει όμως πέρα από αυτό.

κα. Α Θα κινητοποιούμασταν περισσότερο.

κα. Χ Το πρόβλημα είναι αλλού.

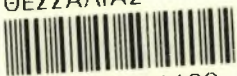
κα. Α Εγώ θα πήγαινα στο μαχαλά όπως πήγαινα άλλες χρονιές τώρα δε πάω γιατί θέλω να φανούν όλα αυτά, γιατί αν το ξανακάνω δε θα καταλάβουν τις επιπτώσεις του προγράμματος. Ατομικά προσπαθούμε αγώνα δίνουμε εδώ πέρα για να τους πείσουμε να έρθουν στο σχολείο.

κα. Χ Βρίσκονται οι τσιγγάνοι στη θέση που ήμασταν εμείς το '50 που λίγοι πήγαιναν σχολείο και μελλοντικά ξύπνησαν, γίνονται μικρά βήματα.

Αλλά όλοι είμαστε ρατσιστές κι εμείς δεν είμαστε;

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000074488